

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Vadyba ir verslo administravimas

Kodas 62603S107

KAROLINA VASYLIENĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

PUSIAUJO ŠALIŲ IŠSIVYSTYMO LYGIO SKIRTUMŲ PRIEŽASTYS

Kaunas 2010

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

KAROLINA VASYLIENĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

PUSIAUJO ŠALIŲ IŠSIVYSTYMO LYGIO SKIRTUMŲ PRIEŽASTYS

Darbo vadovas _____
(parašas)

_____
(darbo vadovo mokslo laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2010

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	4
PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS	4
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS.....	7
1. ŠALIŲ ILGALAIKIO AUGIMO IR IŠSIVYSTYMO LYGIO TEORINIS ASPEKTAS.....	11
1.1 Aplinkos determinizmo – pusiaujo paradokso samprata ir egzistavimas	11
1.2 Kultūrinių skirtumų įtaka šalies darnumui	22
1.3 Kultūriniai, klimatiniai bei psichologiniai veiksniai šalies vystymosi procese	29
1.4 Pusiaujo šalių išsivystymo lygio pagrindimas	35
2. PUSIAUJO ŠALIŲ IŠSIVYSTYMO LYGIO ANALIZĖ.....	38
2.1 Ekonominių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse	38
2.2 Institucinių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse	40
2.3 Socialinių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse	46
2.4 Kultūriniai rodikliai pagal G. Hofstede pusiaujo ir kitose šalyse	51
2.5 Aplinkos rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse	55
2.6 Psichologinių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse.....	58
2.7 Integruotų rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse	60
2.8 Rodiklių apžvalga pusiaujo šalyse, pasaulyje ir Lietuvoje	64
3. ŠALIŲ ILGALAIKIO EKONOMINIO AUGIMO IR IŠSIVYSTYMO LYGIO SKIRTUMŲ EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ.....	69
3.1 Tyrimo metodika	69
3.2 Struktūrizuotas pusiaujo valstybių empirinis tyrimas likusio pasaulio kontekste.....	71
3.2.1 Pirmasis scenarijus – visų veiksnių svoriai vienodi	75
3.2.2 Antrasis scenarijus – nukreiptas į kultūrinius veiksnius	82
3.2.3 Trečiasis scenarijus – nukreiptas į institucinius veiksnius	88
3.2.4 Ketvirtasis scenarijus – nukreiptas į psichologinius veiksnius	94
3.3 Lietuvos, Latvijos ir Estijos išsivystymo lygis šalių grupių kontekste	100
3.4 Šalių ilgalaikio išsivystymo skirtumų empirinio tyrimo rezultatų aptarimas	103
IŠVADOS.....	110
SANTRAUKA (anglų kalba)	112
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	113
1 PRIEDAS	117
2 PRIEDAS	118
3 PRIEDAS	119

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Pusiaujo paradokso (aplinkos determinizmo) egzistavimas	18
2 lentelė Kultūrų atstovai	24
3 lentelė Kultūrų vertybių dimensijos	25
4 lentelė Asmenybių tipų analizė pagal D. Stillwell	28
5 lentelė Rodiklių sisteminimas pusiaujo šalių išsivystymui	32
6 lentelė Šalių išsidėstymas apie pusiaują	34
7 lentelė Pusiaujo šalių įvertinimas	55
8 lentelė Lietuvos rodiklių apžvalga	64
9 lentelė Šalių kultūrinių, institucinių, psichologinių rodiklių pasiskirstymas pagal atstumą iki pusiaujo	67
10 lentelė Integruoto indikatoriaus subindeksų reikšmės išsivystymo lygiui atskleisti	71
11 lentelė Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas pagal pirmąjį scenarijų (tarp visų šalių)	74
12 lentelė Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas išreiškiant kiekvieną veiksnį vienodu svoriu (pirmasis scenarijus).....	76
13 lentelė Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas nukreipiant svorį į kultūrinį veiksnį	83
14 lentelė Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas nukreipiant svorį į institucinį veiksnį	88
15 lentelė Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas nukreipiant svorį į psichologinį veiksnį	94
16 lentelė Ištirtų hipotezių pagrindimas ir aptarimas	108

PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS

1 pav. Pusiaujas	12
2 pav. Pusiaujo šalių ekonominis aspektas	21
3 pav. Pusiaujo šalių neišsivystymo lygį lemiančios priežastys ir pasekmės	30
4 pav. Pusiaujo šalių ekonominio vystymosi veiksnių pagrindžiamasis modelis	36
5 pav. BVP vienam gyventojui (tūkst. JAV \$) pasaulio šalyse	38
6 pav. Šalys ir BVP vienam gyv. (tūkst. JAV \$) pasaulio šalyse	39
7 pav. Verslumo lygis pasaulio šalyse	40
8 pav. Balsavimo ir atskaitomybės indeksas pasaulio šalyse	41
9 pav. Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo indeksas pasaulio šalyse	42
10 pav. Vyriausybės efektyvumas pasaulio šalyse	43
11 pav. Reguliavimo kokybės indeksas pasaulio šalyse	44
12 pav. Teisėtumo indeksas pasaulio šalyse	45
13 pav. Korupcijos kontrolė pasaulio šalyse	46
14 pav. Gini indeksas pasaulio šalyse	47
15 pav. Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos (%) pasaulio šalyse	48
16 pav. Išsilavinimo lygis pasaulio šalyse	49
17 pav. Migracijos saldo indeksas pasaulio šalyse	50
18 pav. Jėgos pozicijos skirtingose pasaulio šalyse	51
19 pav. Neaiškumų (neapibrėžtumų) vengimas skirtingose pasaulio šalyse	52
20 pav. Individualizmas pasaulio šalyse	53
21 pav. Vyriškumo dimensija pasaulio šalyse	54
22 pav. Ilgalaikė orientacija pasaulio šalyse	54
23 pav. Šalių metinė oro temperatūra (⁰ C) pasaulio šalyse	56
24 pav. Pasaulinis klimato rizikos indeksas tarp pasaulio šalių	57
25 pav. Anglies dioksido emisijos (m.ton.) pasaulio šalyse	58
26 pav. Psichologiniai asmenybės tipai pasaulio šalyse	59
27 pav. Žmogaus socialinės raidos indeksas pasaulio šalyse	60
28 pav. Laimingos planetos žemėlapis	61

29 pav. Laimės indeksas pasaulio šalyse	62
30 pav. Klestėjimo (gerovės) indeksas pasaulio šalyse.....	63
31 pav. Integruoto KIP indikatorius, jo veiksnių, BVP/gyv. ir migracijos indeksų palyginimas (svoriai vienodi)	77
32 pav. Integruoto indikatorius KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas (svoriai vienodi)	78
33 pav. Integruoto KIP indikatorius ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoriai vienodi)	79
34 pav. Integruoto KIP indikatorius ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoriai vienodi).....	81
35 pav. Integruoto KIP indikatorius, jo veiksnių, BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas (nukreipta į kultūrinį veiksni)	83
36 pav. Integruoto indikatorius KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas, kuomet vyrauja kultūrinis veiksnys.....	84
37 pav. Integruoto KIP indikatorius ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoris nukreiptas į kultūrinį veiksni)	85
38 pav. Integruoto KIP indikatorius ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoris nukreiptas į kultūrinį veiksni)	87
39 pav. Integruoto KIP indikatorius, jo veiksnių, BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas (nukreipta į institucinį veiksni).....	89
40 pav. Integruoto indikatorius KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas kuomet vyrauja institucinis veiksnys	90
41 pav. Integruoto KIP indikatorius ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoris nukreiptas į institucinį veiksni)	91
42 pav. Integruoto KIP indikatorius ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoris nukreiptas į institucinį veiksni)	93
43 pav. Integruoto KIP indikatorius, jo veiksnių, BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas	95
44 pav. Integruoto indikatorius KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas, kuomet vyrauja psichologinis veiksnys.....	96
45 pav. Integruoto KIP indikatorius ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoris nukreiptas į psichologinį veiksni)	97
46 pav. Integruoto KIP indikatorius ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoris nukreiptas į psichologinį veiksni)	99
47 pav. Pabaltijos šalių išsivystymo lygio indikatorius KIP ir BVP/gyv. indeksas tarp šalių grupių	100
48 pav. Pabaltijos šalių ir šalių grupių išsivystymo lygio indikatorius esant skirtingiems svoriams	101
49 pav. Pabaltijos šalių išsivystymo lygio indikatorius KIP ir migracijos saldo indeksas tarp šalių grupių	102
50 pav. Pabaltijos šalių ir šalių grupių BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas.....	103
51 pav. Integruotų KIP indikatorių esant skirtingiems svoriams palyginimas pagal šalių grupes...	104
52 pav. Integruotų KIP indikatorių esant skirtingiems svoriams ir BVP/gyv. indekso palyginimas pagal šalių grupes	105
53 pav. Integruotų KIP indikatorių esant skirtingiems svoriams palyginimas su migracijos saldo indeksu pagal šalių grupes.....	106
54 pav. BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas pagal šalių grupes.....	107

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BVP – bendrasis vidaus produktas;

BVP/gyv. – bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui;

CC (Control of Corruption) – korupcijos kontroliavimo indeksas;

EDS (economic democratic syndrome) – ekonominės demokratijos sindromas;

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos;

GE (Government Efficiency) – vyriausybės efektyvumas;

GEM – globalus verslumo valdymas;

HPI (Happy Planet Index) – laimingos planetos indeksas;

KIP – integruotas kompleksinis indikatorius “G. Hofstede – institucinis – psichologinis”;

KIPB - integruotas kompleksinis indikatorius “G. Hofstede – institucinis – psichologinis – BVP/gyv.”;

Km – kilometrai;

KS – korupcijos suvokimo indeksas;

MK (Martin Krpan syndrom) – Martin Krpan sindromas;

PGP - perkamosios galios paritetas;

PNMI (Potential Net Migration Index) – migracijos saldo indeksas;

PTS (paternalistic syndrome) – paternalistinis sindromas;

RAS (rivals syndrome) – konkurencijos sindromas;

SAW (Simple Additive Weighting) – daugiakriterinis vertinimo metodas;

STA (statist syndrome) – statistinis sindromas;

ŽSRI – žmogaus socialinės raidos indeksas

⁰**C** – Celsijaus laipsnis, simbolis;

⁰**F** – Farenheito skalė.

ĮVADAS

Temos aktualumas ir jos sprendimo būtinumas.

Pastaraisiais metais labai susirūpinta skurdžių šalių padėtimi. Vis dažniau kalbama, kad neišsivysčiusios šalys turi vystyti savo ekonomiką. 2002 m. rugsėjo 2-4 d. Pietų Afrikoje, Johannesburge viršūnių susitikime susirinkę pasaulio tautų atstovai, tvirtino darnaus vystymosi įsipareigojimus. Šis susivienijimas veda link bendro siekio dėti ryžtingas pastangas, kad būtų imtasi reikiamų veiksmų, parengiant praktinį ir aiškų planą, kuris leistų panaikinti skurdą ir skatintų žmonijos vystymąsi, kadangi žmonija yra atsidūrusi kryžkelėje. Tautų atstovai prisiėmė bendrą atsakomybę vietiniu, nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu mastu tobulinti ir stiprinti tarpusavyje susijusius ir vienas kitą papildančius darnaus vystymosi ramsčius – ekonominį vystymąsi, socialinę pažangą ir aplinkos apsaugą. Ypatinę dėmesį vis žadama skirti mažųjų salų, besivystančių valstybių ir mažiausiai išsivysčiusių šalių vystymosi reikmėms.

Giliai išsiskynusi riba, dalinanti pasaulio visuomenę į turtinguosius ir vargšus, ir vis didėjantis atotrūkis tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių, kelia didžiausią grėsmę pasaulio klestėjimui, saugumui ir stabilumui. Šie pasaulio skirtumai, jų nesprenžiant, gali tvirtai išsiskynyti. Varginga visuomenė gali netekti pasitikėjimo savo atstovais ir demokratinėmis sistemomis.

Nors pasaulio tautų atstovų norai gražūs ir įtikinami, tačiau aiškios pažangos vis dar nematyti. Daugybė pasaulio šalių skęsta visišrame skurdo liūne. Šalių išvystymo nesiekama arba jį pasiekti yra vis dėlto neįmanoma. Galbūt vyrauja tam tikros priežastys, kurios trukdo vystyti šalies darnumą, siekti ilgalaikės pažangos.

Paradoksalu, tačiau vyrauja nuomonė, kad dauguma neišsivysčiusių šalių driekiasi ties pusiauju. Šių šalių ekonomika yra silpna, vyrauja skurdas, nedarbas, išsilavinimo stoka, korupcija, emigracija, ligos ir epidemijos. Kaip taisyklė, tai dažniausiai liečia šalis esančias atogražų juostoje. Teigiama, kad tokių šalių neišvystymo priežastis yra klimatas. Aplinka turi pagrindinį vaidmenį žmogaus prigimčiai, o nuo žmogaus prigimties priklauso jo siekiai, norai vystyti ir kurti geresnes pragyvenimo sąlygas savo šalyje. Neišvengiamai visi žmonės įtakojami temperatūros, drėgmės, vėjo, saulės šviesos. Šie klimatiniai veiksniai, savaime suprantama, gali paveikti ir pačią kultūrą. Asmenybės su skirtingais kultūros pamatais turi skirtingus įgūdžius, žinias ir patirtį. Šie skirtumai įtakoja šalies darnumą, išvystymo lygį ir socialinę pažangą šalyje.

Problemos ištyrimo lygis.

Šalių ekonominio išvystymo lygio skirtumai dėl klimato įtakos visiškai nenagrinėti lietuvių autorių. Toks terminas kaip pusiaujo paradoksas nėra įvardijamas nei vieno lietuvių autoriaus. Tuo tarpu užsienio autoriai diskutuoja, ar iš tiesų atogražų klimatas taip paveikia žmogaus psichologiją, kad šiuose kraštuose vyrauja skurdas ir nepritekliai.

Autoriai Ellsworth Huntington (1945), P. M. Parker (2000), R.E. Hall ir C.I Jones (1999), Wight (2005), Stehr (1998), Coombes, Barber (2005), Arnold (1996), C. L. Erickson (1999), C. J. Choiniere ir J. K. Horowitz (2000), W. A. Masters ir M. S. McMillan (2000), D. E. Bloom, J. D. Sachs (1998), D. Zilberman, X. Liu, D. Roland – Holst ir D. Sunding (2003), R. Mendelsohn, A. Dinar, L. Williams (2006) įvardija, kad pusiaujo paradoksas (determinizmas) egzistuoja, ir kad šalių ekonominiai bei kiti išsivystymo rodikliai labai priklauso nuo klimato. Karštesnių kraštų šalys negali pasigirti tokia klestinčia ekonomika kaip vidutinio klimato šalys.

Tuo tarpu kiti autoriai kaip antai A. Sluyter (2003), Huff (1994), W. D. Nordhaus (1994), A. Stille (2001) kritikuoja determinizmo mokslą įvardindami jį kaip visišką absurdą. Šis mokslas skatina žalingą politiką, kuri stipriai gali paveikti žmonių psichologiją ir pasekmės šio mokslo gali būti negrįžtamos. Šie autoriai neigia, kad visos šalys esančios ties pusiauju yra vargingos su silpnai išvystyta ekonomika pateikdami informaciją apie tokius miestus-valstybes kaip Singapūrą ir Honkongą. Šių miestų pajamos vienam gyventojui didžiausios tarp visų Azijos šalių. Pasak autorių, tik protingos politikos dėka šios šalys yra tokios, o klimatas visiškai neturi įtakos.

Kiti autoriai šalių ekonominį išsivystymą sieja tik su pačia kultūra, o ne klimatu. K. G. Banting (2005), F. E. E. Mattei (2005), G. Hofstede (1991) teigia, kad kultūra, elgsena, sampratos, religija, ir papročiai, ir netgi moterų ir vyrų pasiskirstymas toje šalyje įtakoja šalies politinę bei ekonominę padėtį. Tuo tarpu R. D. Lewis (2002) kultūros išsivystymo ir kultūros mentaliteto lygį įvardija kaip visų trijų veiksnių, t.y. tautinės kalbos pobūdžio bei savybių, istorijos ir klimatinė sąlygų pasekmę. Nuo šių visų trijų veiksnių priklauso šalies darnumas bei gerovė.

Darbo objektas. Šalių ilgalaikio ekonominio augimo pagrindas.

Darbo tikslas. Išsiaiškinti šalių ilgalaikio ekonominio augimo pagrindą ir išsivystymo lygio skirtumų priežastis.

Darbo uždaviniai:

- įvardinti pusiaujo paradokso (aplinkos determinizmo) sampratą;
- atskleisti įvairių autorių požiūrį į pusiaujo paradoksą ir jo įtaką šalies ekonominiam vystymuisi;
- pateikti kultūrinius skirtumus įtakojančius šalies gerovę;
- apibrėžti modelį, nusakantį šalies ekonominio augimo ir išsivystymo lygio skirtumų priežastis;
- ištirti ir palyginti įvairių šalių grupių ekonominius, institucinius, socialinius, kultūrinius, aplinkos, psichologinius bei integruotus rodiklius, apsprendžiančius šalies pasiektą ekonominio išsivystymo ir gerovės lygį;

- pagal daugiakriterinį vertinimo metodą sudaryti ir ištirti šalių grupių bei Lietuvos kultūrinį – institucinį - psichologinį integruotą indikatorių apsprendžiantį šalies pasiektą ekonominio išsivystymo ir gerovės lygį bei emigracijos srautus.

Tyrimo hipotezės

H1 Klimatas įtakoja šalių išsivystymo lygio skirtumus tarp šalių.

Siekiant išsamiau išanalizuoti šalių išsivystymo priežastis, išsikelta hipotezė padalinama į dar tris:

H2 Šalių klimatas turi įtakos kultūriniais G. Hofstede veiksniais, instituciniam šalies valdymui bei psichologiniams šalies gyventojų veiksniais, kurie savo ruožtu tiesiogiai veikia šalių išsivystymo lygį.

H3 Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus.

H4 Hofstede modelis, instituciniai šalies kriterijai bei psichologiniai šalies veiksniai gali būti pritaikyti pusiaujo paradoksui paaiškinti.

Darbo struktūra ir jos paaiškinimas.

Pirmoje darbo dalyje „ŠALIŲ ILGALAIKIO AUGIMO IR IŠSIVYSTYMO LYGIO TEORINIS ASPEKTAS“ aptariami šalies išsivystymo lygį įtakojantys veiksniai. Analizuojamos įvairių autorių nuomonės bei diskusijos, kas gali įtakoti šalies vystymąsi.

Antroje darbo dalyje „PUSIAUJO ŠALIŲ IŠSIVYSTYMO LYGIO ANALIZĖ“ aptariami atlikti įvairių autorių tyrimai, nusakantys atogrąžų ir vidutinio klimato šalių išsivystymo lygio priežastis ir pasekmes, analizuojami įvairūs rodikliai bei lyginami su kitomis šalimis.

Trečioje darbo dalyje „ŠALIŲ ILGALAIKIO EKONOMINIO AUGIMO IR IŠSIVYSTYMO LYGIO SKIRTUMŲ EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ“ pateikiama tyrimo metodika, atlikta tyrimo duomenų analizė ir rezultatų interpretavimas. Analizuojama pusiaujo paradokso egzistavimo esmė. Taikant daugiakriterinį vertinimo metodą bei scenarijų kontrastavimo metodą analizuojama G. Hofstede kultūrinio – institucinio - psichologinio integruoto indikatoriaus įtaka pusiaujo šalių ilgalaikio išsivystymo procese.

Tyrimo metodai:

- mokslinės literatūros analizė, sintezė ir apibendrinimas;
- stebėjimo metodas, kuomet statistiškai tiriama šalių ekonominiai, socialiniai, instituciniai, kultūriniai, aplinkos, psichologiniai ir integruoti rodikliai;
- daugiakriterinis vertinimo metodas, scenarijų kontrastavimo analizė, grafinė analizė, palyginimas ir apibendrinimas.

Darbe naudoti literatūros šaltiniai.

Rašant magistrinį darbą daugiausia naudotasi įvairia užsienio autorių moksline literatūra. Pagrindinė naudota literatūra yra P. M. Parker (2000) išleista knyga „Physioeconomics – the basis for long-run economic growth“.

Teorinė darbo reikšmė

Remiantis įvairia lietuvių ir užsienio mokslininkų literatūra, išanalizuoti įvairūs požiūriai į šalių ekonominio išsivystymo skirtumus, susisteminti ir apibendrinti šalies išsivystymo lygį įtakojantys veiksniai. Remiantis kitų autorių atliktais empiriniais tyrimais, sugrupuotos pasaulio šalių išsivystymo lygio priežastys ir pasekmės, išnagrinėti įvairūs rodikliai, skirti šalims palyginti ekonominiu, socialiniu, kultūriniu, psichologiniu ir instituciniu aspektu. Siekiant įvertinti pusiaujo šalių ekonomikos atsilikimo priežastis, sudarytas modelis, pagrindžiantis pusiaujo šalių žemo išsivystymo lygio priežastinius bei pasekminius rodiklius.

Praktinė darbo reikšmė

Remiantis susikurtu modeliu pagrindžiančiu pusiaujo šalių žemo išsivystymo lygio priežastinius bei pasekminius rodiklius, atliktas empirinis tyrimas. Pritaikius daugiakriterinį vertinimo metodą bei scenarijų konstravimo metodą, sukurti integruoti kultūriniai, instituciniai ir psichologiniai indikatoriai (KIP), leidžiantys įvertinti pagrindinius šalių institucinės, kultūrinės ir psichologinės aplinkos veiksnius, tiesiogiai įtakojančius šalių ekonomikos išsivystymo lygį. Remiantis gautais tyrimo rezultatais patikrintos darbe iškeltos hipotezės.

Darbo apribojimai ir sunkumai

Pagrindiniu darbo sunkumu galima įvardinti tai, kad šia tema apie pusiaujo paradoksą literatūros rašoma labai mažai. Lietuvių autoriai šio reiškinio neaprašo visiškai. Taip pat šia tema nėra atliktas nei vienas tyrimas, kuris paaiškintų pusiaujo paradokso reiškinį.

Darbo struktūra ir apimtis.

Darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 106 puslapiais, įskaitant 16 lentelių, 54 paveikslus, 3 priedus. Panaudotos literatūros sąrašą sudaro 61 šaltinis.

1. ŠALIŲ ILGALAIKIO AUGIMO IR IŠSIVYSTYMO LYGIO TEORINIS ASPEKTAS

Šioje darbo dalyje analizuojama įvairių autorių nuomonės apie klimato įtaką šalies išsivystymo lygiui. Vieni autoriai pasisako už šį reiškinį, kiti kategoriškai jį atmeta, teigdami, kad joks klimatas negali įtakoti šalies ekonomikos raidos. Taip pat pateikiama kita nuomonė, kad šalies išsivystymas priklauso tik nuo pačios kultūros, jos sampratos, religijos ir netgi politikos. Taigi šiame skyriuje pateikiamos įvairios nuomonės, kas gali įtakoti šalies ekonominį, politinį, socialinį ir kultūrinį išsivystymą.

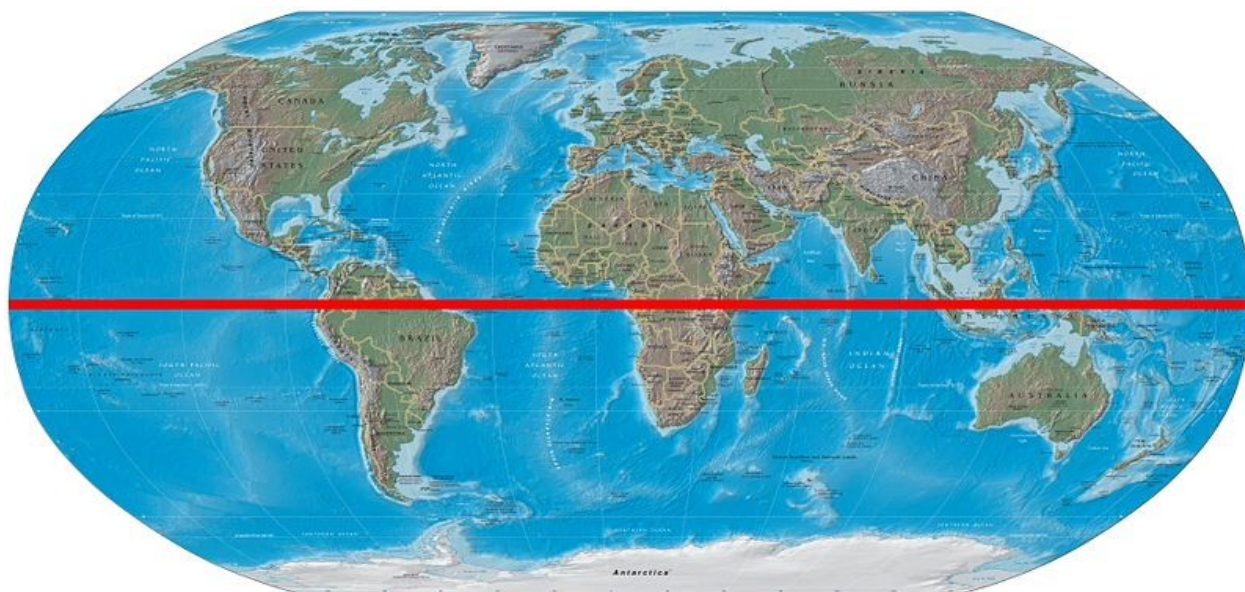
1.1 Aplinkos determinizmo – pusiaujo paradokso samprata ir egzistavimas

Klimato determinizmas yra ekonominės geografijos aspektas, kitaip vadinamas Pusiaujo paradoksu arba geografiniu determinizmu (Parker, 2000). Pagal šią teoriją, fizinė aplinka, o ne socialinės sąlygos nustato kultūrą. Fundamentalus aplinkos determinizmo argumentas tas, kad fizinės geografijos aspektai, ypač klimatas, daro įtaką psichologinei mąstysenai asmenų, kurie savo ruožtu apibrėžia elgesį ir kultūrą visuomenės, kurią tie asmenys suformuoja (Absolute astronomy, 2009). Aplinkos determinizmas iškilo 19-ojo šimtmečio pabaigoje ir 20-ojo šimtmečio pradžioje, kuomet tai buvo laikoma pagrindine geografijos teorija. Clark Universiteto profesoriui Ellen Churchill Semple patikėjo pristatyti teorijos pristatymą į Jungtines Valstijas po studijavimo su geografu Friedrich Ratzel Vokietijoje. Determinizmo reikšmingumą lėmė daugelio dėmesio centre atsidūrusi raidos biologija.

1920m. – 1940m. aplinkos determinizmas patyrė puolimus, kadangi jo tvirtinimai, kaip buvo manyta, turėjo trūkumų ir buvo laikomi neteisingais. Geografai reagavo pirmiausiai išdėstant aplinkos galimybių sąvoką ir paskiausiai pasišventė tyrinėti priežastinį paaiškinimą daugelio dešimtmečių. Vėlesni kritikai kaltino, kad determinizmas tarnavo, kad pateisintų rasizmą ir imperializmą (Absolute astronomy, 2009). Didžiąją 20 amžiaus antrosios pusės dalį aplinkos determinizmo vengė visi išskyrus kelis geografus. Tačiau nuo 1990-ųjų studijavimas atsinaujino, atskleidamas stiprią koreliaciją tarp klimato pasikeitimo ir katastrofiškų kultūrinių žlugimų (Coombes, Barber, 2005).

Determinizmo pagrindinis autorius yra 20 amžiaus Yale universiteto geografijos profesorius Ellsworth Huntington žinomas kaip ekonominio išsivystymo, ekonominės geografijos bei aplinkos determinizmo tyrinėtojas. Determinizmo sąvoka glaudžiai susieta su pusiaujo paradokso sąvoka, kurią geriausiai išdėstė P. M. Parker. **Pagrindinė pusiaujo paradokso esmė** ta, kad apytiksliai 70% šalies ekonomikos plėtros galima prognozuoti nuo atstumo tarp tos šalies ir pusiaujo. Kitaip tariant,

toliau nuo pusiaujo vyrauja labiau išvystytos šalys. Paradoksas taikomas vienodai tiek į šiaurę, tiek į pietus nuo pusiaujo. Tai paaiškinti galima tuo, kad išsivystymo lygis yra mažiau būtinas atogrąžų regionuose (Parker, 2000). Tuo tarpu R.E. Hall ir C.I Jones (1999) teigia, kad **pusiaujo paradoksas** – tai yra toks reiškinys, kai šalies geografinė platumos nusako 67% pokytį bendro vidaus produkto tenkančio vienam gyventojui. Šis teigiamas platumos ir pajamų santykis egzistuoja abiejuose tiek šiauriniame, tiek pietiniame žemės pusrutuliuose skirtingose platumose ir minėtas nukrypimas augo bėgant laikui nuo 40% apie 1949 metais iki 67% maždaug 1987 metais. Tai, neabejotinai, labai tvirtas ir svarbus sąryšis, kuris pritraukia dėmesį. Teigiama, kad atogrąžų klimatas sukelia tinginystę, laisvą požiūrį (Absolute astronomy, 2009).

Raudona linija žymi pusiaują.
Šaltinis: Wikipedia. Equator, 2009.

1 pav. Pusiaujas

1 paveikslas vaizduoja pasaulio žemėlapi su skiriančia raudona linija, kuri žymi pusiaują. Pusiaujyje yra 14 šalių: Gabonas, Kongo Respublika, Kongo Demokratinė Respublika, Uganda, Kenija, Somalis, Maldivai, Indonezija, Kiribatis, Jungtinių Valstijų mažosios aplinkinės salos, Ekvadoras, Kolumbija, Brazilija, San Tomė ir Prinsipė. Tačiau pusiaujo paradoksas apima daugiau šalių, ne vien tas, kurios išsidėsčiusios per patį pusiaują. Pusiaujo paradoksas taikomas ir toms šalims, kurios yra netoli pusiaujo.

Pusiaujo paradoksas privertė ekonominius geografus analizuoti, kodėl šalyse arčiau pusiaujo pajamų lygmuo tenkantis vienam gyventojui yra žemesnis už vidutinio klimato šalis. Užuoat pavijusios išvystytą pasaulį, atogrąžų šalys vis labiau atsilieka (Wight, 2005). Statistinės analizės kontekste, paradoksas yra daugiau pavergimo ir kolonizacijos pasekmė. P. Parker (2000) teigia, kad

pajamos yra generuojamos patenkinti vartojimą. Termodinamikos dėsniai teigia, kad žmonėms, gyvenantiems toliau nuo pusiaujo, reikia daugiau suvartojimo, kad gautų tą pačią naudą. Taigi šalys gauna skirtingo lygio pajamas, bet pasiekia tokį patį psichologinį komfortą ir pasitenkinimą. Šalys, kurios yra arčiau homeostatinės stacionarios būsenos auga lėčiau nei tos, kurios yra toliau. Žmonėms gyvenantiems šaltesnėmis klimato sąlygomis reikia didesnio vartojimo, norint pasiekti tokį patį komforto lygį (kaip ir žmonėms gyvenantiems šiltesnėmis oro sąlygomis), todėl šalyse, kuriose klimatas šaltesnis yra didesnių pajamų poreikis, kuris žmones ir skatina siekti didesnių pajamų. Pavyzdys, žmonėms gyvenantiems tropikuose reikia ženkliai mažesnio vartojimo, kad užsitikrinti komfortą, vadinasi jie gali išsiversti su mažesnėmis pajamomis. Bet yra sunku patikėti, kad žmonės gyvenantys tropikuose negeidžia didesnio komforto ir pasitenkinimo. Labiau tikėtina, kad skurdas šiuose regionuose atsiranda dėl tiekimo – aprūpinimo problemų.

Skirtingais laikais aplinka priskiriama skirtingiems determinizmo laipsniams. Ankstyvas darbas žmogaus aplinkos santykiuose turėjo deterministines šaknis, kurios tęsėsi giliai į klasikinę istoriją įtraukdamos tradicinį mąstymą, kad aplinka turi pagrindinį vaidmenį žmogaus prigimčiai. Determinizmo šaknis atsirado labai seniai. Jau net Platonas, Aristotelis, Hipokratas ir Montesquieu aprašė klimato įtaką vyriausybių išsivystymui ir visuomenės progreso stimuliavimui (Judkins, Smith, Keys, 2008). Pirmasis determinizmo sąvoką pradėjo diskutuoti Hipokratas. Jis teigė, kad žmogaus ligos priklauso nuo aplinkos. Vėliau Aristotelis suprato, kad graikų pranašumo priežastis prieš barbarus ir yra klimatinės sąlygos (Stehr, 1998). Aplinkos determinizmas buvo populiarus ir tarp marksistų. Marksistų pagrindinis ideologinis modelis tas, kad kultūrinės superstruktūros apibrėžtos ekonominio pagrindo, kuris nustatytas aplinkos sąlygų. Pavyzdžiui, Rusijos geografai Georgi Plekhanov teigė, kad priežastis dėl ko jų tauta buvo vis dar feodalinėje eroje, kurioje neįmanomas progresas kapitalizme, yra tai, kad plačios Rusijos lygumos leido lengvai skliti klasių konfliktams. Šis marksistinis aplinkos determinizmas buvo atmestas tuo pačiu metu kaip ir klasikinis aplinkos determinizmas.

Didžiąją 20 amžiaus antrosios pusės dalį aplinkos determinizmo vengė visi išskyrus kelis geografus. Tačiau, nuo 1990-ųjų studijavimas atsinaujino, atskleidamas stiprią koreliaciją tarp klimato pasikeitimo ir katastrofiškų kultūrinių žlugimų (Coombes, Barber, 2005). Taigi apie aplinkos determinizmą ir pusiaujo paradoksą sklendo įvairios kalbos. Vieni mokslininkai neigia determinizmo sampratą, kiti sutinka, kad aplinka turi daugiausiai įtakos šalies gyvenimui ir vystymuisi.

Pagrindinis aplinkos determinizmo tyrinėtojas Ellsworth Huntington (1876-1947) ieškojo paaiškinimų susidariusiems skirtumams tarp Vakarų dinamizmo ir Rytinės stagnacijos klimato pasikeitime. 1914 – 1915 metais Huntington pradėjo rinkti ir kaupti didelę įvairovę empirinės informacijos apie klimato poveikį nervų sistemos veiklai, produktyvumui, jausmams ir energijai.

Praeityje aplinkos determinizmo doktrina pasiūlė tvirtą mokslinį pagrindą, kuris tarnauja kaip pirminis paaiškinamasis principas, nusakantis gamtos sąveiką tarp aplinkos ir žmonių. Bet pagrindinis geografo, filosofų, antropologų ir daugelio kitų mokslininkų iššūkis buvo atskleisti, kaip Huntington vadino, skirtingų pasaulio kraštų pažangos laipsnį (Arnold, 1996). Huntington teigė, kad gyvenimas yra įtakojamas bent trijų fizinių sąlygų: oro, saulės sistemos elektromagnetinio lauko ir atmosferos. Remiantis savo duomenimis jis suformulavo esminę disertaciją apie ryšį tarp klimato ir žmogaus veiklos. Ideali darbo sąlyga dominuotų esant ties 70⁰F (21,1⁰C) temperatūra. Audros būtų kaip veiksminga priemonė neutralizuoti, įveikti klimato pastovumo pavojus. Klimato sąlygos keičia civilizacijos pažangą ir žmonių gyvenimo kokybę, todėl maksimali pažanga buvo gauta centriniuose rajonuose, kuriuose aptinkama audrų (Stehr, 1998).

Huntington teigė, kad jei žvelgtume nuo pietų Anglijos ir vakarų Niujorko į Uolinius kalnus, išvystume besikeičiančias žmogaus fizines jėgas metų eigoje. Spalis yra paprastai geriausias mėnuo. Tuo laiku žmonės nori atkakliai dirbti, jie keliasi ryte pilni energijos ir eina į darbą skubiai nė kiek nedvejodami. Galvos skausmų, peršalimų, skrandžio veiklos sutrikimų ir kitų ligų yra mažiau negu kitais sezonais, netgi mirčių skaičius yra mažesnis negu bet kokių kitų metų laiku. Labai gerai suprantamas skirtumas tarp energingų žmonių vidutinėje klimatinėje zonoje ir tingių atogrąžų gyventojų. Neišvengiamai visi žmonės įtakojami temperatūros, drėgmės, vėjo, saulės šviesos, barometrinio spaudimo, ir galbūt kitų faktorių tokių kaip atmosferinė elektra ir ozono kiekis ore. Dienomis, kai visi šitie faktoriai yra palankūs, žmonės jaučiasi stiprūs ir teikiantys vilčių, jų mintys yra budrios ir tikslios. Jei visi faktoriai yra nepalankūs, žmonės tampa neefektyvūs ir apatiški, jaučiasi fiziškai silpni, jiems sunku sukcentruoti mintis, dienos darbas slenka lėtai ir gulasi nuvargę neįvykdę daugybės darbų. Huntington teigia, kad civilizacijos smukimas ir kilimas įvyksta dėl palankių ar nepalankių klimato sąlygų. Senovės Eurazijos ir Šiaurės Afrikos imperijų depopuliacijos, karo, migracijos, dinastijų nuvertimo ir civilizacijos nugalėjimo priežastis buvo nepalankūs klimato pasikeitimai (Stehr, 1998). Pasak Huntington, Azijos ir Afrikos šalys atsilieka nuo Šiaurės Europos ir nuo Anglo-saksų politinės korupcijos lygmenyje, tuo metu, kai Singapūras kartu su Danija, Švedija ir Naująja Zelandija gali pasigirti savo mažiausiai sugadinta sistema (Stille, 2001).

C. L. Erickson (1999) teigia, kad neo-aplinkos determinizmo apraiškose žmonės yra laikomi pasyviomis marionetėmis, priklausančiomis nuo sausrų ir potvynių malonės. Neo-aplinkos determinizmo pozicija skatinama daugelio Andų archeologų apibūdina žmones, kaip pasyvius ir nesugebančius prisitaikyti prie ilgalaikių klimato pokyčių. Kraštovaizdžių archeologijos požiūriu, žmonės yra laikomi aktyviais bei dinamiškais atstovais, kurie ne tik gali reaguoti į klimato bei aplinkos svyravimus, bet kurti juos supančią aplinką.

Teigiamai į determinizmą žvelgia ir Nico Stehr (1998), išskirdamas du veiksnius, kurie daro įtaką žmonių gyvenimo būdui, tai yra klimatas ir pasiektas kultūros lygis.

Determinizmą pripažįsta ir C. J. Choiniere ir J. K. Horowitz (2000), kurie teigia, kad karštesnio klimato šalys linkusios būti labiau vargingos. Pagal temperatūrą galima prognozuoti 45% šalies pajamų. Karštesnio klimato šalys turi mažesnę fizinių kapitalą, žemesnę išsilavinimo lygį. Susirūpinimas globaliniu atšilimu tiesiogiai susijęs su pajamų – temperatūros sąryšiu. Tarkime Šveicarijos bendrasis vidaus produktas gerokai viršija Austrijos. Temperatūra gali paveikti darbo rinkos kapitalą, gyventojų skaičiaus augimą, ekonomiją, technologinę pažangą. Pajamų – klimato sąryšis formuojamas naudojant Solow – Swan augimo modelį lyginant ir žmogiškąjį, ir fizinių kapitalą su temperatūra. Gali būti, kad klimatas paveikia institucijas, kurios palengvina ekonomikos augimą.

W. A. Masters ir M. S. McMillan (2000) teigia, kad vidutinio klimato šalys pasižymi aukšto lygio pajamomis, kai tuo tarpu atogrąžų tautos pasižymi skirtingais pajamų lygiais, susijusiais su ekonomikos rinkoje mastais. Tikėtinas paaiškinimas yra tas, kad vidutinio klimato regionų vystymuisi turėjo teigiamos įtakos jų klimatas, istoriškai jų perėjimas iš žemės ūkio į sektorius, kurių našumas susilieja per visas šalis, kai tuo tarpu tropinių šalių augimas santykinai labiau priklausomas nuo pajamų iš specializacijos ir prekybos. Šiandieną atogrąžų šalys, stokodamos sezoninio šalčio, kas užtikrina produktyvumo vystymąsi, turi pasitikėti vystymosi mechanizmais, apimančiais specializaciją ir prekybą. Šios šalys gali paspartinti savo žemės ūkio ir sveikatos apsaugos produktyvumo vystymąsi, tiesiogiai spręsti savo klimato specifinius suvaržymus, pasitelkiant kenkėjų, parazitų kontrolę.

D. E. Bloom, J. D. Sachs (1998) taip pat tikina, kad šaltas klimatas turi teigiamą įtaką šalies vystymuisi. Pasak jų, žemės šaltis yra ypač naudingas rodiklis todėl, kad tai yra teigiama įtaka ekonominėms sąlygoms. Šaltis vaidina svarbų vaidmenį žmogaus sveikatoje, naikindamas bakterijas, kas padeda žmonėms kontroliuoti ligų perdavimą. Tai savo ruožtu mažina sergamumą, mirtingumą, tuo pačiu skatina kaupti žmogiškąjį kapitalą. Šaltis taip pat vaidina svarbų vaidmenį žemės ūkyje, padėdamas žmonėms kontroliuoti augalų ir gyvūnų ligas ir taip pat lengvindamas gilesnio ir turtingesnio viršutinio dirvos sluoksnio kūrimąsi.

D. Zilberman, X. Liu, D. Roland – Holst ir D. Sunding (2003) svarstė apie žemės ūkio gamybos struktūrą regionuose (pavyzdžiui, žemyne, šalyje, ar rajonuose), kurie geografiškai apima reikšmingą platumą ir modelį, kas sudaro sąlygas derliaus įvairovei persikelti link polių. Regionai turi kelis aspektus, kurie paveikia jų klimata, ypač platumą ir aukštį virš jūros lygio (altitudę). Modelyje, kintamasis nurodo vietą, t.y. kinta nuo 0 (arčiausia vieta prie pusiaujo) iki 1 (tolimiausia vieta nuo pusiaujo). Kaip ir vienas derlius vadinamas atsparus karščiui ir auga vietovėse arčiau

pusiaujo, o kiti – šalčiui atsparūs pasėliai auga arčiau polių. Šie autoriai įsitikinę, kad yra stiprus sąryšis tarp vietovės ir klimato.

R. Mendelsohn, A. Dinar, L. Williams (2006) aprašydami klimato kaitos poveikius, pabrėžė pusiaujo šalių skirtingą padėtį. Jie teigia, kad pirmiausiai vargingiausios pasaulio šalys prisiima klimato kaitos didžiausius nuostolius, kadangi jos išsidėsčiusios tropikų juostoje, kur ir yra karščiausia. Turtingos šalys gali turėti naudos dėl klimato pasikeitimo, nes jos esančios vidutinėje ir viršutinėje juostoje šiuo metu yra vėsios.

Tuo tarpu R. E. Hall ir C. I. Jones (1997) išskiria kelis aspektus, pagal kuriuos galima įvertinti šalies infrastruktūrą:

1. Rodiklis skirtas apibūdinti vyriausybės politikos dėmesį į gamybą;
2. Šalies atvirumo tarptautinei prekybai laipsnis;
3. Privačios nuosavybės pasiskirstymo laipsnis šalies ekonomikos viduje;
4. Gyventojų skaičiaus pasiskirstymo laipsnį šalies viduje, kurie kalba nacionaline kalba;

5. Fizinis vienetas: šalies atstumas nuo pusiaujo. Pasak autorių, vidutinio klimato šalys linkusios turėti labiau klestinčią ekonomiką nei tropikų šalys. Atstumas nuo pusiaujo išlieka svarbus veiksnys lemiantis vieno darbuotojo išdirbį, net kai kiti infrastruktūros matai yra įtraukti. Atstumas nuo pusiaujo – vienas stipriausių būdų prognozuoti ilgalaikę ekonominę sėkmę. Tokios šalys ties pusiauju kaip Zairas ir Uganda susijusios su sumažėjusiu vieno darbuotojo išdirbiu lyginant su Skandinavijos šalimis.

A. Stille (2001) aiškina, kodėl vienos šalys klesti, kitos grumiasi su sunkumais, kodėl tam tikrų valstybių ekonomika labiau išvystyta nei kitų. Pasak jo, viskas priklauso nuo tautos, jos kultūros. Vis daugiau mokslininkų mano, kad socialinis požiūris yra daug svarbesnis nei politika ir ekonomika, nustatant, kodėl kai kurios visuomenės yra turtingesnės nei kitos. Iš istorinio ekonominio išsivystymo matyti, kad kultūra turi didžiausią įtaką. Standartinis ekonominis mąstymas teigia, kad žmonės yra protingi, mokantys naudą maksimizuoti. Labiau prieštaringa yra politinė reikšmė. Kultūros klausimas iš esmės sukuria pasaulio kultūros žemėlapi, lyginant įvairias kultūros vertybes, pavyzdžiui, tarpusavio pasitikėjimą, toleranciją, požiūrį į institucijas ir asmens laisvę. Profesoriai L. E. Harrison ir S. P. Huntington teigia, kad yra ryški koreliacija tarp ekonominio ir demokratinio išsivystymo, pajamų lygio ir religijos. Visuomenė priklausomai nuo jos religijos, t.y. ar ji protestantų, stačiatikių, islamo ar konfucianizmo sukelia kultūros zonose labai savitas vertybių sistemas, kurios išlieka kontroliuojant ekonominę plėtrą. Naujoji Zelandija turi daugiau bendro su tolima Kanada nei su kaimynine Indonezija, kaip ir Argentina dėl Italijos imigracijos turi daugiau bendro su ja nei su netoliese esančia Pietų Amerikos visuomene. Kultūros tema yra linkusi išskaidyti žmones į dvi priešingas stovyklas. Konservatorių manymu, vyriausybės pagalba skurdo išspręsti neįmanoma. Kaip tuo tarpu liberalai mato tai kaip įrodymą, kad skurdas

nėra sunkiai sprendžiamas, tačiau priklausantis struktūriniais, politiniams ir ekonominiams sprendimams. Pagrindinė konservatyvi tiesa yra ta, kad kultūra, o ne politika, nustato visuomenės pasisekimą. Pagrindinė liberali tiesa yra, kad politika gali pakeisti kultūrą ir ją išsaugoti. Tačiau pasak A. Stille (2001), šalių skurdo ir gerovės santykį apibrėžia ekologinių zonų ir pajamų, tenkančių vienam gyventojui, sąryšiu. Ekonomika atogrąžų zonose yra beveik visur blogai išvystyta, tuo tarpu vidutinės temperatūros zonose ekonomika dažniausiai klesti. Atogrąžų ligų paplitimas, prastos dirvos kokybė ir nutolimas nuo prekybos srautų privedė Afriką prie sunkios ekonominės padėties. Pietų Europoje buvo nedaug anglies, aukštesnis maliarijos lygis ir žemesnis dirvožemžio produktyvumas. Dabar kai anglis prarado didžiąją dalį savo svarbumo, Pietų Europos šalys vejasi.

Kaip teigia P. M. Parker (2000), kai kurie mokslininkai atmeta šį fenomeną laikydami jį melagingu. W. G. Huff (1994) paneigia šią teoriją pateikdamas informaciją apie tokius miestus valstybes kaip Singapūrą ir Honkongą. Ekonominis išsivystymas Singapūre yra gerai žinomas. 19 amžiaus pabaigoje vystymasis prikėlė didelį modernų miestą saloje, tai įvyko apie 1900 metus. 1939m. ir netgi 1959m. kai Britų kolonijinis valdymas baigėsi, Singapūras tapo šalies centru. 1950 metais Singapūro pajamos vienam gyventojui buvo didžiausios tarp visų Azijos šalių. Tik protingos politikos dėka ši šalis yra tokia šiandien. Autorius paneigia, kad visos šalys esančios ties pusiauju yra vargingos su neišsivysčiusia ekonomika.

W. D. Nordhaus (1994) taip pat paneigia pusiaujo paradokso esmę pateikdamas galimą kokybinį sąryšio įvertinimą. Jis tvirtina, kad svyruojant temperatūrai tarp 40⁰F (4,4⁰C) ir 65⁰F (18,3⁰C) nėra jokio sąryšio tarp temperatūros dydžio ir pajamų tenkančių vienam gyventojui. Taip pat pastebėjo, kad geografinė platuma koreliuojama su klimatu parodo, kad pajamos tenkančios vienam gyventojui kinta mažiau nei vienu procentu. Galiausiai tvirtino, kad yra nežymus sąryšis tarp pajamų tenkančių šalies ploto vienetui ir klimato temperatūros.

A. Sluyter (2003) kritikuoja determinizmo mokslą įvardindamas jį kaip visišką šlamštą. Šis mokslas skatina žalingą politiką, kuri stipriai gali paveikti žmonių psichologiją. Savo didžiausią kritiką išlieja ant Jared Diamond (1997), kuris ambicingai tvirtina, kad dabartinis pasaulio diferencijavimas į turtingųjų ir neturtingųjų regionus gali būti paprastai paaiškinamas. Buvo susiformavusi vieša nuomonė, jog atgimstančios aplinkos determinizmo teorijos pagrindinė mintis – gyvenimo sąlygos bei aplinkos skirtumai nulėmė žmonių visuomenių likimus. A. Sluyter (2003) pateikia du pavyzdžius, kurie paprasčiausiai parodo J. Diamonds klaidas:

- Pirma loginė klaida: J. Diamond (1997) teigia, kad prieš kolonijinių laikų žmonės vakarinėje Šiaurės Amerikos dalyje vyravo medžiotojai, žvejai ir rinkėjai, nes šiame regione nebuvo “naminių” augalų rūšių. Tačiau, pasak A. Sluyter (2003), jis nekreipia dėmesio į įrodymus, kad kai europiečiai atvyko į minėtą regioną, žmonės nuo Kalifornijos iki Britų Kolumbijos buvo pradėję

auginti daugelį vietinių augalų rūšių. Diamond akivaizdžiai ignoruoja žymių etnografų seniai įrodytus faktus, kuriuos dabartinė literatūra pakartoja. Taigi galima teigti, kad kolonizacija sutrukdė sodinimo ir derliaus nuėmimo vystymosi procesus, o ne aplinka ir klimatas.

- Antra loginė klaida: J. Diamond (1997) įrodinėjo, kad kiekvieno kontinento (Euroazijos, Amerikos, Afrikos ir Australijos) geografinė aplinka nulėmė naminių gyvulių atsiradimą juose. Jis teigia, kad išskirtinis Euroazijos žemyno dydis nulėmė tai, kad šiame žemyne buvo ženkliai daugiau naminių gyvulių rūšių nei kituose žemynuose. Tačiau taip pat jis teigia, kad maždaug 11000 metų prieš mūsų erą pirmieji žmonės Amerikos žemyne greičiausiai medžiodami išnaikino daugelį žinduolių rūšių, kurie vėlesniais laikais galėjo būti prijaukinti. Visa tai paaiškina, kad ne aplinka sukuria gyvenimo sąlygas, o patys žmonės.

Pasak A. Sluyter (2003), vietoje to, kad genai apibrėžtų ar nusakytų turtus bei galią, aplinka nustato genus bei turtus ir galią. Visa tai absoliutus absurdas.

Kiti mokslininkai taip pat prieštarauja determinizmui, teigdami, kad 1990 metai prasidėjo vulgariu determinizmu ir šis dešimtmetis baigėsi vulgariu Huntingtonizmu (Stille, 2001).

Kaip matyti, pagrindinis aplinkos determinizmo autorius Ellsworth Huntington susilaukia griežtos kritikos dėl savo minčių, kad aplinka turi didžiausią įtaką šalių kultūrų, ekonomikos išsivystymui. Determinizmo kritikai šią sampratą netgi pavadino Huntingtonizmu.

Apibendrinant visų autorių mintis apie determinizmą (kai kurie autoriai tiesiogiai aprašė apie pusiaujo paradoksą), sudaryta lentelė (žr. 1 lentelę), kurioje atsispindi dvejopos nuomonės apie šį reiškinį.

1 lentelė

Pusiaujo paradokso (aplinkos determinizmo) egzistavimas

<i>Egzistuoja pusiaujo paradoksas (determinizmas)</i>	<i>Neegzistuoja pusiaujo paradoksas (determinizmas)</i>
<i>J. Diamond (1997)</i>	<i>A. Sluyter (2003) kritikuoja J. Diamond (1997)</i>
1. Gyvenimo sąlygos bei aplinkos skirtumai nulėmė žmonių visuomenių likimus.	1. Kritikuoja determinizmo mokslą įvardindamas jį kaip visišką šlamštą. Šis mokslas skatina žalingą politiką, kuri stipriai gali paveikti žmonių psichologiją. Savo didžiausią kritiką išlieja J. Diamond (1997).
2. Prieš kolonijinių laikų žmonės Vakariniėje Šiaurės Amerikos dalyje vyravo medžiotojai, žvejai ir rinkėjai, nes šiame regione nebuvo "naminių" augalų rūšių.	2. Kai europiečiai atvyko į minėtą regioną, žmonės nuo Kalifornijos iki Britų Kolumbijos buvo pradėję auginti daugelį vietinių augalų rūšių. Vadinas, kolonizacija sutrukdė sodinimo ir derliaus nuėmimo vystymosi procesus, o ne aplinka ir klimatas.
3. Kiekvieno kontinento geografinė aplinka nulėmė naminių gyvulių atsiradimą juose. Išskirtinis Euroazijos žemyno dydis nulėmė tai, kad šiame žemyne buvo ženkliai daugiau naminių gyvulių rūšių nei kituose žemynuose. Taip pat jis teigia, kad maždaug 11000 metų prieš mūsų erą pirmieji žmonės Amerikos žemyne greičiausiai medžiodami išnaikino daugelį žinduolių rūšių, kurie vėlesniais laikais galėjo būti prijaukinti.	3. Visa tai paaiškina, kad ne aplinka sukuria gyvenimo sąlygas, o patys žmonės.

<i>Platonas, Aristotelis, Hipokratas ir Montesquieu (Judkins, Smith, Keys, 2008)</i>	<i>W. G. Huff (1994)</i>
1. Klimato įtaką ryški vyriausybių išsivystymui ir visuomenės progreso stimuliavimui.	1. Paneigia, kad visos šalys esančios ties pusiauju yra vargingos su neišsivysčiusia ekonomika pateikdamas informaciją apie tokius miestus valstybes kaip Singapūrą ir Honkongą. 2. Ekonominis išsivystymas Singapūre yra gerai žinomas. Singapūro pajamos vienam gyventojui buvo didžiausios tarp visų Azijos šalių. Tik protingos politikos dėka ši šalis yra tokia šiandien.
<i>P. M. Parker (2000)</i>	<i>W. D. Nordhaus (1994)</i>
1. Kultūrą nustato fizinė aplinka, o ne socialinės sąlygos. 2. Toliau nuo pusiaujo vyrauja labiau išvystytos šalys. 3. Paradoksas taikomas vienodai tiek į šiaurę, tiek į pietus nuo pusiaujo. 4. 70% šalies ekonomikos plėtros galima prognozuoti nuo atstumo tarp tos šalies ir pusiaujo. 5. Žmonėms gyvenantiems tropikuose reikia ženkliai mažesnio vartojimo, kad užsitikrinti komfortą, vadinasi jie gali išsiversti su mažesnėmis pajamomis. 6. Žmonės gyvenantys tropikuose negeidžia didesnio komforto ir pasitenkinimo.	1. Paneigia pusiaujo paradokso esmę 2. Svyruojant temperatūrai tarp 40 ⁰ F (4,4 ⁰ C) ir 65 ⁰ F (18,3 ⁰ C) nėra jokio sąryšio tarp temperatūros dydžio ir pajamų tenkančių vienam gyventojui. 3. Geografinė platumą koreliuojama su klimatu parodo, kad pajamos tenkančios vienam gyventojui kinta mažiau nei vienu procentu. 4. Nežymus sąryšis tarp pajamų tenkančių šalies ploto vienetui ir klimato temperatūros.
<i>R. E. Hall ir C. I Jones (1999)</i>	<i>Cituoja kitus autorius A. Stille (2001)</i>
1. Šalies geografinė platumą nusako 67% pokytį bendro vidaus produkto tenkančio vienam gyventojui. 2. Egzistuoja abiejuose tiek šiauriniame, tiek pietiniame žemės pusrutuliuose skirtingose platumose.	1. 1990 metai prasidėjo vulgariu determinizmu ir šis dešimtmetis baigėsi vulgariu Huntingtonizmu.
<i>J. B. Wight (2005)</i>	
1. Pusiaujo pajamų lygmuo tenkantis vienam gyventojui yra žemesnis už vidutinio klimato šalis. 2. Paradoksas yra daugiau pavergimo ir kolonizacijos pasekmė.	
<i>P. Coombes, K. Barber (2005)</i>	
1. Stiprią koreliaciją tarp klimato pasikeitimo ir katastrofiškų kultūrinių žlugimų.	
<i>R. Mendelsohn, A. Dinar, L. Williams (2006)</i>	
1. pirmiausiai vargingiausios pasaulio šalys prisiima klimato kaitos didžiausius nuostolius, kadangi jos išsidėsčiusios tropikų juostoje. 2. Turtingos šalys gali turėti naudos dėl klimato pasikeitimo, nes jos esančios vidutinėje ir viršutinėje juostoje šiuo metu yra vėsios.	
<i>C. J. Choiniere ir J. K. Horowitz (2000)</i>	
1. Karštesnio klimato šalys linkusios būti labiau vargingos. 2. Pagal temperatūrą galima prognozuoti 45% šalių pajamų. 3. Karštesnio klimato šalys turi mažesnę fizinį kapitalą, žemesnę išsilavinimo lygį. 4. Temperatūra gali paveikti darbo rinkos kapitalą, gyventojų skaičiaus augimą, ekonomiką, technologinę pažangą.	

Huntington (Stehr, 1998)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Gyvenimas įtakojamas bent trijų fizinių sąlygų: oro, saulės sistemos elektromagnetinio lauko, ir atmosferos. 2. Ideali darbo sąlygos dominuotų esant ties 70⁰F (21,1⁰C) temperatūra. 3. Audros būtų kaip veiksminga priemonė neutralizuoti, įveikti klimato pastovumo pavojus. 4. Klimato sąlygos keičia civilizacijos pažangą ir žmonių kokybę. Maksimali pažanga centriniuose rajonuose, kuriuose aptinkama audrų. 5. Energingi žmonės vidutinėje klimatinėje zonoje, tingūs-atogražuose. 6. Visi žmonės įtakojami temperatūros, drėgmės, vėjo, saulės šviesos, barometrinio spaudimo. 7. Civilizacijos smukimas ir kilimas įvyksta dėl palankių ar nepalankių klimato sąlygų. 8. Azijos ir Afrikos šalys atsilieka nuo Šiaurės Europos ir nuo Anglo-saksų politinės korupcijos lygmenyje. 	
D. E. Bloom, J. D. Sachs (1998)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Šaltas klimatas turi žymiai geresnę įtaką šalies vystymuisi. 2. Šaltis vaidina svarbų vaidmenį žmogaus sveikatoje, naikindamas pažeidžiamus organizmus, 3. Šaltis vaidina svarbų vaidmenį žemės ūkyje, padėdamas žmonėms kontroliuoti augalų ir gyvūnų ligas ir lengvindamas gilesnio ir turtingesnio viršutinio dirvos sluoksnio kūrimąsi. 	
R. E. Hall ir C. I. Jones (1997)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Įvertinti šalies infrastruktūrą galima fiziniu vienetu, t.y. šalies atstumu nuo pusiaujo. 2. Vidutinio klimato šalys linkusios turėti labiau klestinčią ekonomiką nei tropikų šalys. 3. Atstumas nuo pusiaujo išlieka svarbus veiksnys lemiantis vieno darbuotojo išdirbį. 	
A. Stille (2001)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ekonomika atogražų zonose yra beveik visur bloga, tuo tarpu vidutinės temperatūros zonose ekonomika dažniausiai klesti. 2. Atogražuose – ligų paplitimas, prastos dirvos kokybė ir nutolimas nuo prekybos srautų privedė Afriką prie sunkios ekonominės padėties. 3. Pietų Europoje buvo nedaug anglies, aukštesnis maliarijos lygis ir žemesnis dirvožemžio produktyvumas. 	
Absolute astronomy (2009)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Klimatas, daro įtaką psichologinei mąstysenai asmenų, kurie savo ruožtu apibrėžia visuomenės elgesį ir kultūrą. 2. Atogražų klimatas sukelia tinginystę, laisvą požiūrį. 	

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kaip matyti iš 1 lentelės, vis dėlto vyrauja didesnė autorių dalis, kurie teigia, kad determinizmas egzistuoja. **Pagrindinės vyraujančios autorių mintys apie pusiaujo paradoksą:**

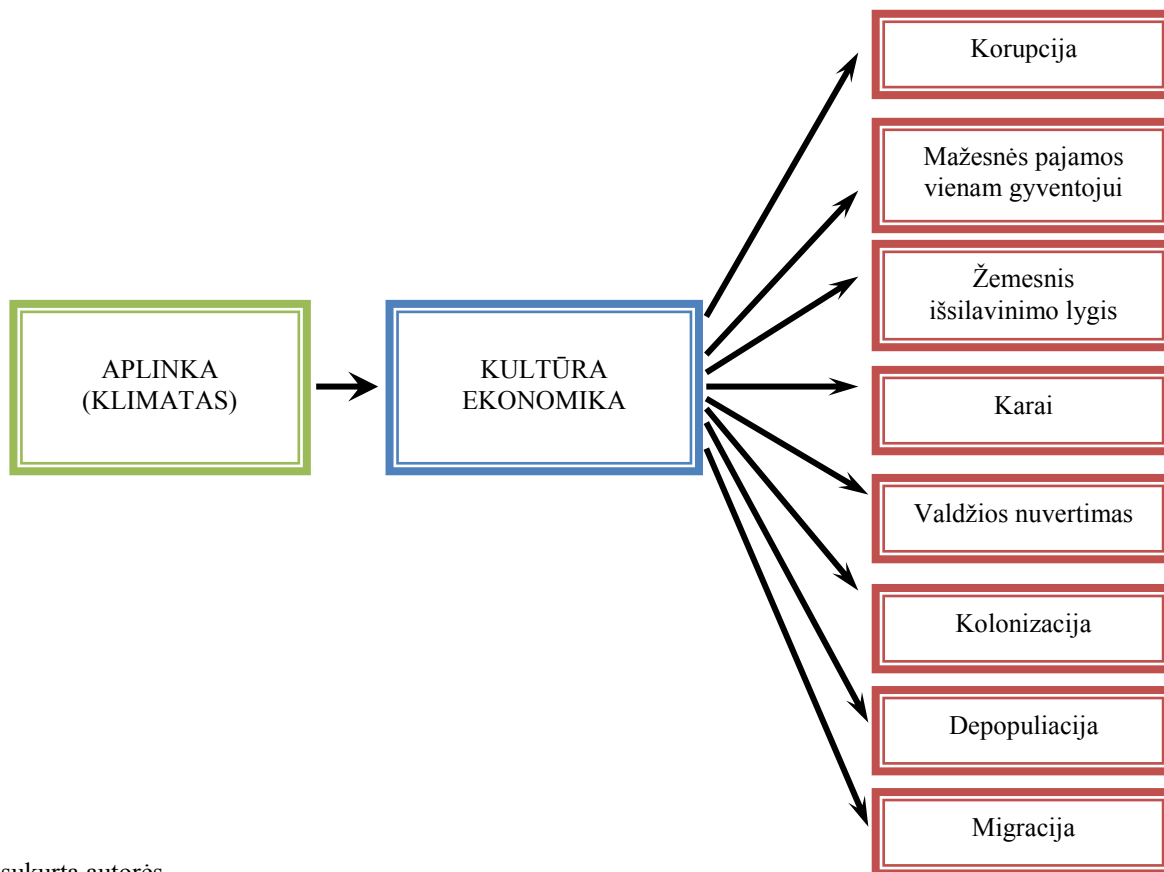
1. Atogražų juostos šalys linkusios būti labiau vargingos, kai tuo tarpu vidutinio klimato šalyse ekonomika klesti.

2. Klimatas daro įtaką psichologinei mąstysenai asmenų, kurie savo ruožtu apibrėžia visuomenės elgesį ir kultūrą.

3. Energingi žmonės yra vidutinėje klimatinėje zonoje, o tingūs – atogrąžuose.

4. Pusiaujo pajamų lygmuo tenkantis vienam gyventojui yra žemesnis už vidutinio klimato šalis.

Apibendrinant įvairių autorių nuomones apie pusiaujo aplinkos klimato darančius poveikius šaliai, sudaryta schema (žr. 2 pav.).

Šaltinis: sukurta autorės

2 pav. Pusiaujo šalių ekonominis aspektas

Kaip matyti iš 2 paveikslo visų šalių ekonomika, kultūra pagal determinizmo sampratą priklauso nuo aplinkos, tai yra klimato. Šis paveikslas vaizduoja būtent pusiaujo šalių klimato įtaką ekonomikai ir kultūrai. Pagal autorių teiginius pusiaujo šalyse labiau vyrauja korupcija, karai, migracija, depopuliacija, kolonizacija, valdžios nuvertimas, žemesnis išsilavinimo lygis, mažesnės pajamos vienam gyventojui, visa tai apsprendžia karštesnio klimato įtaka.

1.2 Kultūrinių skirtumų įtaka šalies darnumui

Prieš tai nagrinėtame skyrelyje įvairių autorių pagalba išsiaiškinta, kad klimato skirtumai įtakoja šalių ekonomiką bei pasireiškia taip vadinamas aplinkos determinizmas. Buvo teigiama, kad šalyse kur klimatas karštas vyrauja silpna ekonomika, tuo tarpu vidutinio klimato šalyse ekonomika klesti. Tuo tarpu S. Kohlhammer (2007) teigia, kad geografinė padėtis ir klimatas, žinoma, turi reikšmės, tačiau jų vaidmuo nėra lemiamas ir lemia tuo mažiau, kuo menčiau ūkinė veikla susijusi su gamtinėmis sąlygomis ir agrarinėmis ištakomis. Rusija ir Kanada šiuo atžvilgiu labai panašios, tačiau jų ekonominis lygis smarkiai skiriasi. Singapūrą arba Malaiziją su juodaodžių gyvenamomis tropinėmis Afrikos šalimis galima lyginti pagal klimatą ir geografines sąlygas, bet ne pagal išsivystymo lygį. Tačiau turtingų šalių yra ir tropikuose, ir subtropikuose, toli šiaurėje ir visai priešingoje Žemės rutulio pusėje. Vadinasi, būtina išnagrinėti ne vien klimato kaitos įtaką šalies ekonomikai, bet ir įvairius kultūrinius aspektus įtakojamus žmoniškųjų interesų, kurie gali paveikti šalies ekonominę, politinę aplinką, kultūrinę.

Kultūros mentalitetas – proto gebėjimai ir funkcionavimas – tai ne tik istorinės įtakos ir klimatinių sąlygų padarinys, bet yra veikiamas ir tautinės kalbos pobūdžio bei savybių (Lewis, p. 69, 2002). Šis autorius, kaip matyti, išskiria tris veiksnius, kurie įtakoja kultūros mentalitetą, t.y. istoriją, klimatinės sąlygas ir tautines savybes.

Praeityje šalis buvo galima padalinti į homogenines (vienalytes) ir daugianacionalines, pasižyminčias kultūrų, kalbų ir religijų įvairumu. Per pastarąjį pusamžį, besikeičiant imigracijos struktūrai, toks poliškumas išnyko. Atsirado globalizacija ne tik mūsų ekonomikoje, bet taip pat ir mūsų visuomenėje. Šiuo metu kultūrų įvairovė Vakarų gyvenime yra suprantamas požymis. Teigiama, kad daugiakultūrizmas griaua pasitikėjimą ir bendruomenės jausmą tarp piliečių. Šiuolaikinė demokratija susiduria su kompromisu tarp kultūrų skirtumų prisitaikymo ir persiskirstymo palaikymo (Banting, 2005). Nuo senų laikų manoma, kad bendra kalba ir bendra kultūra sudaro geresnes bendravimo ir prekyavimo sąlygas. Kultūrų skirtumai toje pačioje šalyje gali iššaukti konfliktus ir šalies sukrėtimus. Tačiau išžvelgiant naudą, galima teigti, kad įgūdžiai ir žinios dažniausiai yra kultūros charakteristika: asmenybės su skirtingais kultūros pamatais turi skirtingus įgūdžius, žinias ir patirtį. Jei skirtingi įgūdžiai, žinios ir patirtis susiję, tai kultūrinė įvairovė sukuria aplinką, kur nauda gali būti labai reikšminga (Mattei, 2005). Vadinasi, kultūrų susilieėjimas į vieną, gali šaliai padėti labiau išvystyti savo gerbūvį, ekonomikos lygį, tačiau šios kultūros turi atitikti, o ne prieštarauti viena kitai.

Apibrėžti tautinius bruožus pavojinga dėl netikslių vertinimų ir stebėjimų išimčių. Tačiau esama tokio dalyko kaip tautinis standartas. Bet kurios šalies gyventojai turi savas pagrindines sampratas bei savą tikrovės įsivaizdavimą, nes apie tai byloja jų elgesys. Kultūra, išreiškianti

žmogaus pasaulėžiūrą ir pasaulėvaizdį, nėra tik nacionalus reiškinys. Kai kuriose šalyse regioniniai bruožai yra taip išsigalėję, jog nustelbia „nacionalinį tipą“. Tam tikrais atvejais miestai išsiugdo tokį stiprų kultūrinį savitumą, kad jis peržengia regiono bruožus. Kultūrinės grupės gali peržengti tautines ar regionines ribas arba jas aprėpti; jos būna artimos ne vien geografiniu pagrindu. Musulmonai ir krikščionys yra kultūrinės grupės, tačiau jas sudaro ir inžinieriai ar buhalteriai. Ko gero didžiausia kultūrinė atoskyra yra ne tautinė, religinė, kolektyvinė ar profesinė, o paremta lytimi (Lewis, p. 9-10, 2002). Taigi kultūra, elgsena, sampratos gali labai skirtis tos pačios šalies skirtinguose regionuose. Tačiau tam tikri stereotipai savaime aišku vis vien egzistuoja, kuriuos įtakoja ir religija, ir papročiai, ir netgi moterų ir vyrų pasiskirstymas toje šalyje. Ir visi šie veiksniai gali stipriai įtakoti šalies politinę bei ekonominę padėtį.

Sociologijos profesorius ir ekonominės kultūros mokslų instituto direktorius P. L. Berger teigia, kad **kultūra** siaurąja prasme gali būti apibūdinama kaip vertybių sistema, kuri nusako ir apibūdina žmonių elgesį ir požiūrį į aplinką (Zver, Živko, Bobek, 2004). Pasak šio sociologo, ekonominė kultūra, kuri apibrėžiama kaip ekonomikos įsitikinimų visuma, kuri nusako ekonomikos elgesį, taip pat gali būti matuojama pagal vertės indeksus ar rodiklius:

➤ EDS – “ekonominės demokratijos sindromas”, kuris apibrėžia tuos, kurie sutinka su teiginiu, kad *“demokratija turi blogą įtaką ekonomikai”*.

➤ STA – “statistinis sindromas” apibrėžia tuos, kurie tiki, kad *“valstybė turėtų turėti savo pramonę ir verslą”*, priešinga įsitikinimui, kad *“pramonė ir verslas turėtų būti privačios nuosavybės”*.

➤ MK – “Martin Krpan sindromas” apibrėžia tuos, kurie mano, kad *“mokesčių vengimas visada gali būti pateisinamas”*, priešingas įsitikinimui, kad *“mokesčių vengimas negali būti pateisinamas”*.

➤ RAS - "konkurencijos sindromas" skaičiuoja tuos, kurie tiki, kad *“konkurencija yra žalinga ir ji iššaukia žmogaus blogąsias savybes”* priešinga įsitikinimui, kad *“konkurencija yra geras dalykas ir tai skatina žmones dirbti ir kurti naujas idėjas”*.

➤ PTS - "paternalistinis sindromas" skaičiuoja tuos, kas mano, kad *“Vyriausybė turėtų priimti daugiau atsakomybės, siekiant užtikrinti, kad visi būtų aprūpinti”*, priešinga įsitikinimui, kad *“žmonės turėtų priimti daugiau atsakomybės pasirūpinti savimi”*.

Vadinasi išanalizavus šiuos sindromus, galima teigti, kad šalies ekonominį išsivystymą stabdo demokratijos buvimas, privačios nuosavybės plėtojimas, mokesčių vengimo nepateisinimas, konkurencija, vyriausybės atsakomybės neprisiėmimas prieš visus žmones. Šiuo atveju šie sindromai gali būti pritaikyti pusiaujo šalyse, kuriose mažai galima sutikti demokratiškų įsitikinimų, konkurencijos, atskirų žmonių atsakomybės prisiėmimo prieš save patį.

F. N. Mattei (2005) įvardija kelias šalies sistemas, kurios pagelbėtų šalies vystymuisi. Makro lygyje apžvelgus įvairias šalis ir regionus nustatytos sąlygos, kurios buvo pripažintos kaip darančios teigiamą įtaką šalies vystymuisi, kūrybiškumui ir socialinei sanglaudai:

1. Institucinė sistema. Egzistuoja tinkamos institucinės bazės, kur atvira konfrontacija tarp žmonių gali būti lygiu pagrindu (atvirumas);
2. Struktūrų įvairovė. Nėra vienos kultūros dominavimo kitų kultūrų atžvilgiu (skilimo);
3. Geografinis grupių išsidėstymas. Grupės gyvena pakankamai arti, kad bendrautų (artimumas);
4. Išteklių lygis. Pakankamas ekonominių išteklių paskirstymas tarp grupių. Ekonominiai sunkumai padidina konfliktų, prastų ekonominių rezultatų ir socialinės įtampos galimybę (pajamos) (Mattei, 2005).

Taigi norint pasiekti, kad šalis ekonomiškai, politiškai, kultūriškai ir socialiai vystytųsi, turi būti glaudūs ryšiai tarp tos šalies kultūrinių grupių. Taip pat turi būti paskirstytos pajamos vienodai, negalimas dominavimas vienos kultūros, kadangi priešingu atveju kultūros, grupės savo šalyje pradės konfliktuoti, kas sukels šalies susiskaldymą ir nebus bendrų tikslų ir siekių vystyti ekonomiškai stiprią savo šalį.

Siekiant aptarti nuo ko priklauso šalies ekonominis išsivystymas, svarbu išsiaiškinti, ir kokie kultūrų bruožai, įsitikinimai, sampratos egzistuoja tam tikrose šalyse. R. Lewis (2002) pasaulio kultūrų atstovus skirsto į tris kategorijas, kurios apibūdintos 2 lentelėje.

2 lentelė

Kultūrų atstovai

<i>Bruožai</i>	<i>Vienaplaniai</i>	<i>Daugiaplaniai</i>	<i>Santūrieji</i>
	Planuoja, sudaro tvarkaraštį, organizuoja ir laikosi darbų sekos, vienu metu atlikdami vieną darbą.	Gyvi, žvalūs, šnekūs žmonės, vienu metu atliekantys daug darbų, planuojantys eiliškumą ne pagal tvarkaraštį, o pagal tai, ar susitikimas įdomus ir svarbus.	Pasižymi mandagumu, pagarba kitam, mokėjimu tyliai, ramiai išklausti pašnekovą ir atidžia reakcija į antrosios šalies pasiūlymus.
<i>Informacijos kaupimas</i>	Informacija kliaunasi duomenimis.	Informacija kliaunasi tiesioginiais susitikimais bei pokalbiais.	Informacija kliaunasi duomenimis bei tiesioginiais susitikimais bei pokalbiais.
<i>Šalys</i>	Vokiečiai, švedai.	Italai, Lotynų Amerikos gyventojai ir arabai.	Kinai, japonai ir suomia.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LEWIS, R. D. Kultūrų sandūra, 2002, p. 10.

Kaip matyti iš 2 lentelės šios trys kultūrų kategorijos labai skiriasi. *Vienaplanius* galėtume labiau priskirti prie Vakarų ir Vidurio Europos šalių, kurie viską daro pagal planus, pirmiausiai užbaigia vieną darbą, tuomet imasi kito, pasižymintys racionali protu. Tuo tarpu *daugiaplanius*

galima būti priskirti prie Pietų Europos šalių (tai galbūt ir pusiaujo šalys), kurie yra karšto būdo, vienu metu atlieka daug darbų, imasi to, kas atrodo labiau įdomu, o ne veiksminga. *Santūrieji*, t.y. kinai, japonai bei suomiai (šalto klimato atstovai), kurie asocijuojasi su klestinčia ekonomika. Šie atstovai siekia užsibrėžto tikslo ramiai, išklaUSDami partnerius ir labai įsigilindami į situacijas. Informaciją kaupia visais įmanomais būdais, tai yra pasikliauja ne vien duomenimis, bet yra būtinas tiesioginis susitikimas ir pokalbis. Ne veltui šios šalys turi stiprią ekonominę padėtį. Taip yra todėl, pasak R. Lewis (2002), kad Japonijoje kompanija yra šventas dalykas. Darbuotojai tampa visapusiškai ištikimi kompanijai.

Kitas būdas kaip galima būti skirstyti kultūras, yra danų mokslininko G. Hofstede (2004) kultūros skirstymas į *penkias vertybių dimensijas*, pagal kurias galima įvertinti įvairių šalių būdingus kultūrinius skirtumus. Šis skirstymas pavaizduotas 3 lentelėje.

3 lentelė

Kultūrų vertybių dimensijos

	<i>Bendras apibendrinimas</i>	<i>Kraštutinis I</i>	<i>Kraštutinis II</i>
<i>Jėgos pozicija</i>	Jėgos pozicija, atstumas atsiremia į nelygybės aspektą visuomenėse.	Didelės galios (jėgos) visuomenėse fizinių ir intelektualinių sugebėjimų nelygybė sietina su jėgos (galios, įtakos) ir gerovės nelygybe. <i>Filipinai, Indija ir Prancūzija.</i>	Mažos galios visuomenėse stengiamasi palaikyti apytiksle lygybę jėgos, statuso ir gerovės atžvilgiu. <i>Austrija, Izraelis ir Danija.</i>
<i>Neaiškumų (neapibrėžtumo) vengimas</i>	Jis nusako būdą, kaip visuomenė reaguoja į kasdienio gyvenimo neapibrėžtumą ir dviprasmiškas situacijas.	„ Silpno vengimo “ visuomenėse įprasta, kad jų nariai priimtų ir elgtųsi neapibrėžtose situacijose, nejausdami didelio diskomforto. Todėl žmonės laukia kiekvienos ateinančios dienos, rizikuoja, taip pat tolerantiškai žvelgia į nuomones ar elgesį, priešingą nei jų pačių. <i>Belgija, Japonija ir Prancūzija</i>	„ Stipraus vengimo “ visuomenės. Jose įprasta, kad žmonės bijo neaiškumo ir dviprasmiškų situacijų. Todėl tokiose visuomenėse pastebimas noras kontroliuoti aplinką, įvykius ir situacijas. <i>Danija, Švedija ir Honkongas</i>
<i>Individualizmo dimensija</i>	Individualizmas apibrėžia visuomenėje vyraujančius santykius tarp individų su kitais individualiais bei grupėmis.	Griežta individualizmo dimensija. Visuomenės su labai netvirtais (palaidais) ryšiais tarp individų. Tokiose visuomenėse pasireiškia aukštas laisvės laipsnis, ir kiekvienas jos narys rūpinasi savo interesais. <i>JAV, Didžioji Britanija, Olandija</i>	Žema individualizmo dimensija. Visuomenės su žema individualizmo dimensija. Čia vyrauja labai tamprūs ir stiprūs ryšiai tarp individų, formuojasi jų grupės. Žmonės stengiasi savo interesus priartinti prie grupės interesų, taip pat laikosi tų nuomonių ar lūkesčių, kurie sankcionuoti grupės. <i>Kolumbija, Pakistanas</i> bei <i>Taivanas</i>

Vyriškumas	Jis priklauso nuo to, kokios – vyriškos ar moteriškos – vertybės nuo seno dominuoja visuomenėje.	Vyriškosioms vertybėms priskiriama pritarimas, pagarba daugiau pasiekusiam, pinigų uždirbimas ir disponavimas materialiniais ištekliais (turtu). <i>Japonija, Austrija ir Italija</i>	Moteriškosios vertybės – tai auklėjimas (skatinimas), domėjimasis aplinka ir t.t. <i>Norvegija, Švedija, Olandija ir Danija</i>
Ilgalaikis – trumpalaikis orientavimas	Seniau vadinta Konfucijaus dinamiškumu. Susitelkta ties ilgalaikėmis ištikimybe tradicijų vertybėmis.	Ilgalaikės orientacijos šalys išlaiko ilgalaikių vertybių, tradicijų įsipareigojimą. Ilgalaikiai apdovanojimai yra laukti dėl šiandienio sunkaus darbo. <i>Kinija, Honkongas, Taivanas, Japonija.</i>	Trumpalaikės orientacijos šalys nestiprina ilgalaikės, tradicinės orientacijos sąvokos. Žmonės laukia trumpalaikių apdovanojimų iš savo darbo. <i>Pakistanas, Čekija, Norvegija, Kanada.</i>

Šaltinis: sudaryta autorės pagal HOFSTEDE, G. Cultures and organizations: software of the mind, 2004.

Iš 3 lentelės matyti, kad šalys gali būti skirstomos pagal *galios lygį* toje šalyje, tai yra ar vyrauja lygybė statusų ir gerovės atžvilgiu. *Pagal neaiškumą (neapibrėžtumo) lygį* kai kurios šalys vengia netikslumų, joms svarbu viską kontroliuoti, tuo tarpu kitos šalys gali rizikuoti nebijant situacijos dviprasmiškumo. *Pagal individualizmo dimensiją* šalys skirstomos į tas, kuriose vyrauja laisvė, individualūs siekiai ir į šalis, kuriose santykiai yra glaudūs, vyrauja grupių bendradarbiavimas. Kalbant apie *vyriškumo dimensiją*, kai kurios šalys linkusios labiau turėti vyriškų vertybių, tokių kaip pagarba, pinigų uždirbimas, rinkos užkariavimas. Moteriškų vertybių šalys labiau užsiima aplinkos pažinimu, skatinimu, auklėjimu. *Ilgalaikio – trumpalaikio orientavimosi* šalys skirstomos pagal vertybių išsaugojimą. Ilgalaikės orientacijos šalys tenkinasi tik ilgalaikiais apdovanojimais, tuo tarpu trumpalaikės orientacijos šalys pasitenkinimą jaučia ir trumpalaikiais apdovanojimais.

Apibendrinus visas dimensijas galima būtų teigti, kad šalys norinčios pasiekti gerų ekonominių, politinių, socialinių ir kitų sąlygų savo šalyje, turėtų būti:

- *Mažos galios* visuomenės. Šalies vystymasis pasiekiamas, kuomet vyrauja lygybė. Kaip teigė F. N. Mattei (2005) negali būti vienos kultūros dominavimo kitų kultūrų atžvilgiu.
- *Silpno neapibrėžtumo vengimo* visuomenės. Stipri ta šalis, kurioje nebijoma rizikuoti, tolerantiškai žvelgiama į skirtingas nuomones, suvokiama, kaip elgtis neapibrėžtose situacijose, nepalūžtama.
- *Aukšto individualizmo* visuomenės. Norint pasiekti šalies gerbūvį, turi vyrėti individualizmas. Žmonės turi būti individualūs, žinantys savo tikslus ir siekius. Turi mokėti kiekvienas pasirūpinti savimi. Kuo daugiau šalis turės tokių žmonių, tuo daugiau ji galės pasiekti. Kolektyvizmas, tai saugojimasis ir trūkumų, nesugebėjimų slėpimas. Tokios visuomenės yra silpnos, visą atsakomybę paliekiančios vyriausybei. Ši prielaida prieštarauja vienam iš ekonominės

kultūros sindromų, t.y. paternalistiniam sindromui, kuris nusako, kad vyriausybė turėtų daugiau prisiimti atsakomybę, siekiant užtikrinti, kad visi būtų aprūpinti (Zver, Živko, Bobek, 2004).

➤ *Vyriškųjų vertybių* visuomenės. Pagrindinis vyro tikslas – uždirbti pingus, kaip ir šaliai svarbu turėti pakankamai pajamų. Juk visas šalies gerbūvis pagrinde ir priklauso nuo turimų pajamų. Tačiau moteriškųjų vertybių negalima nustumti į šoną, kadangi labai svarbus yra aplinkos pažinimas, nuo kurio ir prasideda pajamų gavimas. Šią kultūrinę G. Hofstede (2004) dimensiją galima sulyginti su viena F. N. Mattei (2005) šalies sistema, t.y. kad pakankamas išteklių pasiskirstymas šalyje yra labai svarbus faktorius šalies išsivystymui.

➤ *Ilgalaikių orientacijų* visuomenės. Neužtenka tenkintis vien trumpalaikiais rezultatais, svarbu viską kruopščiai apgalvoti ir įgyvendinti planus, kurie atneštų ilgalaikius rezultatus.

J. Tooby, L. Cosmides (1992) išskiria epidemiologinę ir pažadintą (atkurta) kultūrą. Epidemiologinė kultūra, tai ką dauguma žmonių vadina kultūra – skirtumai tarp žmonių sukelti skirtingų idėjų ar vertybių, įgyti iš žmonių esančių aplink juos. Tuo tarpu pažadinta (atkurta) kultūra remiasi skirtumais ne perduotais, bet sukeltais vietos aplinkos. Vadinasi šie autoriai kultūras skirsto į kultūras, kurios yra paveiktos ir įtakojamos žmogaus veiklos, bei kultūras, kurios veikiamos tik aplinkos pokyčių.

Kultūralistines pažiūras skleidė ir Lawrence E. Harrison (JDA, 2004), pagal kurią gamtos išteklių, klimatas, geografija, istorija, rinkos dydis, vyriausybės politika ir daugybė kitų faktorių įtakoja visuomenės progresą. Tačiau vystymosi pagrindas įvardijamas kaip žmogaus kūrybinis gebėjimas. Kultūralistas išskiria septynis būdus, kaip visuomenė skatina žmogaus kultūrinius gebėjimus:

1. Doro, teisingo elgesio lūkesčiai;
2. Švietimo galimybių prieinamumas;
3. Sveikatos paslaugų prieinamumas;
4. Eksperimentų ir kritikos skatinimas;
5. Darbo vietų ir įgūdžių derinimas;
6. Apdovanojimai už pasiekimus ir laimėjimus;
7. Stabilumas ir tęstinumas.

Pasak Lawrence E. Harrison, šios septynios sąlygos tvirtai egzistuoja 15 šalių, kurių bendrasis nacionalinis produktas yra aukščiausias pasaulyje. Šios septynios sąlygos pasiekiamos, jei visuomenėje egzistuoja bendradarbiavimas, kompromisai, organizuotumas (savidrausmė), teisingumas, skirtingos nuomonės bei teisingas požiūris į darbą (JDA, 2004).

Kultūrų skirtumai taip pat gali egzistuoti ir dėl psichologinių veiksnių. Pasak C. N. Scollon, E. Diener, S. Oishi, R. Biswas-Diener (2004), nustatyta, kad kultūriniai skirtumai egzistuoja dėl gyventojų emocijų. Šie autoriai emocijas suskirstė į malonias (prieraišumas, džiaugsmas,

linksmumas, ambicingumas) ir nemalionias (kaltės jausmas, susierzinimas, liūdnumas, susirūpinimas). Europos amerikiečiai bei lotynų amerikiečiai užima aukščiausią teigiamų emocijų lygį. Tuo tarpu tarp Azijos amerikiečių, japonų ir indų paprastai egzistuoja daugiau nemalonios emocijos. D. Matsumoto, S. Hirayama, J. A. LeRoux (2004) teigia, kad emocijos užima didelę dalį mūsų gyvenimo. Emocijos yra motyvacija, ir norint suprasti, kodėl žmonės elgiasi vienaip ar kitaip, būtina suprasti emocijas. R. Lynn, T. Martin (1995) išskiria tris psichologines asmenybės dimensijas: ekstravertai, neurotikai bei emociškai stabilūs žmonės. G. Gorinienė, J. Skirius (2006) apibūdina šiuos tris asmenybės tipus taip:

1. Ekstravertas - socialiai atviras, greitai užmezga ir palaiko emocionalius kontaktus, sugeba valdyti situaciją, iniciatyvus, moka rasti vietą visuomenėje, linkęs veikti atsiradus staigiam įkvėpimui, optimistas, nori būti lyderis, nepriklausomas.

2. Neurotikas - nepatenkintas savo sugebėjimais spręsti gyvenimiškas problemas ir siekti norimų rezultatų. Jam būdingas padidėjęs dirglumas sprendžiant smulkias, kasdienines problemas, polinkis abejoti, pažemintas savęs vertinimas. Neurotikai išsiskiria neuropsichinių procesų nestabilumu, netolygumu, emocionalių, psichologinių nepastovumu, nuotaikų kaita, polinkiu į pesimizmą.

3. Emociškai stabilūs - stebimas polinkis būti lyderiu. Jis ramus, sukelia pasitikėjimą, nuolaidus supančių žmonių veiksams ir aplinkybėms. Asmenybės yra susijusios su subjektyvios gerovės komponentais, kuri gali tapti tiek individo, tiek visuomenės gyvavimo kokybės matu.

Tuo tarpu D. Stillwell (2009) asmenybes skirsto į penkias kategorijas (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Asmenybių tipų analizė pagal D. Stillwell

	<i>Sukalbamumas</i>	<i>Neurotizmas</i>	<i>Kruopštumas</i>	<i>Ekstravertiškumas</i>	<i>Atvirumas naujovėms</i>
<i>Aukštas</i>	Linkę bendrabarbiauti. Mokomasi labiau socialinių mokslų tokių kaip masažo, sociologijos, pradinio ugdymo.	Mano, kad sugeba valdyti savo emocijas, bet greičiau linkę patirti stresą. Kartais stresas yra svarbus, siekiant užbaigti pradėtus darbus.	Planuoja savo veiksmus iš anksto ir atlieka savo užduotis patikimai.	Linkę bendrauti su žmonėmis.	Atviresni naujovėms.
<i>Žemas</i>	Linkę konkuruoti. Mokomasi daugiau universitetuose tokių mokslų kaip teisės, tarptautinių santykių, politikos mokslų.	Gyventojai yra ramesni, labiau atsipalaidavę, mažiau suvaržyti, bet kraštutiniais atvejais gali būti per daug emocionalūs.	Jie laiko save lankstesniais ir gali būti labiau pajėgūs pakrypus situacijai į blogąją pusę.	Intravertai. Daugiau turintys savo įmones. Pasak G. Gorinienės, J. Skiriaus (2006), intravertas ramus, viską apsvarsto, veiksmai visada apgalvoti, per daug sukaustytas, turi sunkumų bendraujant, draugų ratas nedidelis.	Gyventojai daugiau dėmesio skiria tradicinėms vertybėms.

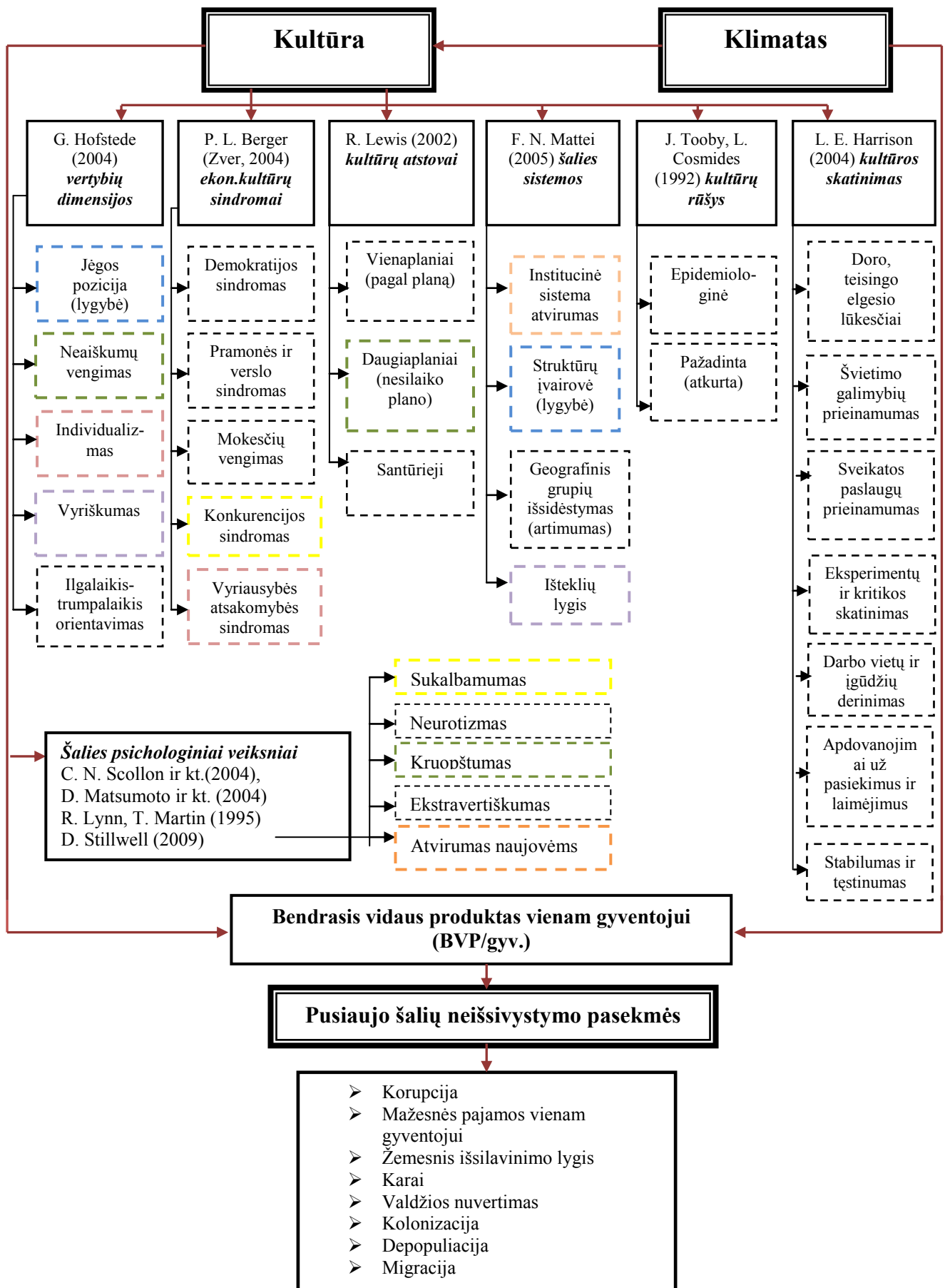
Šaltinis: sudaryta autorės pagal STILLWELL, D. Big five. 2009.

Vadinasi, šalies išsivystymo lygiui įtakos turi kultūros būdingos emocijos, asmenybės charakterio ypatumai, kurie savo ruožtu gali būti iššaukti ir klimatinių kultūros veiksnių.

Aptarus kultūros atstovus, nelengva nuspręsti, kas labiausiai įtakoja šalies ekonominių vystymąsi. Kultūra sudėtingas mechanizmas, kuris gali būti veikiamas daugybės veiksnių. Viena vertus, klimatinės sąlygos gali ypatingai turėti didelį poveikį šalies vystymuisi, kita vertus, kitoms šalims didesnę įtaką gali turėti šalies politiniai instituciniai veiksniai, įvairios nusistovėjusios vertybės, šalies sistemos arba netgi žmonių psichologiniai veiksniai.

1.3 Kultūriniai, klimatiniai bei psichologiniai veiksniai šalies vystymosi procese

Aptariant pusiaujo paradoksą, svarbu išsiaiškinti, kas įtakoja šių kraštų žemą išsivystymo lygį. 3 paveiksle pavaizduota, kad tokia susiklosčiusi atogražų kraštų padėtis gali būti įtakojama klimatinių sąlygų, t.y. vyrauja aplinkos determinizmo reiškinys, arba toks išsivystymas yra kiekvienos tautos kultūrinis aspektas. *Klimatiniai*, pasak J. B. Wight (2005), P. Coombes, K. Barber (2005), P. M. Parker (2000), C. J. Choiniere ir J. K. Horowitz (2000), Stehr (1998), *kultūriniai*, pasak F. N. Mattei (2005), Lawrence E. Harrison (JDA, 2004), P. L. Berger (Zver, Živko, Bobek, 2004), R. D. Lewis (2002), J. Tooby, L. Cosmides (1992), G. Hofstede (2004), bei *psichologiniai*, pasak C. N. Scollon, E. Diener, S. Oishi, R. Biswas-Diener (2004), D. Matsumoto, S. Hirayama, J. A. LeRoux (2004), R. Lynn, T. Martin (1995), D. Stillwell (2009), veiksniai sukelia pusiaujo šalyse tokias pasėkmes kaip korupciją, mažesnes vidutines pajamas tenkančias vienam gyventojui, depopuliaciją, migraciją, žemesnį išsilavinimo lygį, valdžios nuvertimą, karus ir netgi kolonizaciją. Pasak S. Kohlhammer (2007), pasibaisėtina korupcija, nepotizmas, elito lobimas apiplėšinėjant valstybę, šantažuojant privatų verslą sukelia nepasitikėjimą teisine sistema, žlugdo infrastruktūrą ir stabdo investicijas – visa tai pragaištingi netikusio valdymo padariniai. Tad, galima sakyti, kad bloga vyriausybė yra svarbiausia skurdo priežastis. Visa tai gali negrįžtamai paveikti šalių ekonomiką. Šalies išsivystymo lygiui reikšmės turi ir psichologiniai aspektai, kurie yra būdingi kiekvienai kultūrai arba tiesiog iššaukti klimatinių sąlygų. Kaip pagrindinis rodiklis, leidžiantis palyginti šalis pagal jų pasiektą gerovės lygį yra BVP/gyv. Apibendrinant galima teigti, kad šie kultūriniai skirtumai gali būti įtakojami klimatinių sąlygų, kurie savo ruožtu ir iššaukia pusiaujo paradokso reiškinį.

Šaltinis: sukurta autorės.

3 pav. Pusiaujo šalių neišsivystymo lygi lemiančios priežastys ir pasekmės

Iš 3 paveikslo matyti įvairių autorių nuomonės, į ką reikėtų atkreipti dėmesį sprendžiant apie šalis kultūriniu ir psichologiniu aspektu. Daugiausia dominuojančios įvairių autorių nuomonės sutampa su G. Hofstede kultūros vertybėmis. Taigi G. Hofstede (2004) ir F. N. Mattei (2005) teigia, kad būtinas aspektas tiriant kultūras yra lygybės klausimas. Galima teigti, kad kuo mažesnė atoskyra tarp turtingųjų ir vargšų, tuo šalis labiau gali pagerinti savo gerbūvį. G. Hofstede (2004), R. Lewis (2002) bei psichologinių veiksnių atstovas D. Stillwell (2009) atkreipia dėmesį į tokį aspektą kaip visuomenės mokėjimą elgtis iškilus problemai ne pagal planą. Taip pat G. Hofstede (2004) nuomonė sutampa su ekonominės kultūros atstovu P. L. Berger (Zver, 2004), kad būtina atsižvelgti į tai, kas visuomenėje turi prisiimti atsakomybę už geresnį gyvenimo lygį, t.y. ar pati visuomenė ar vyriausybė. P. L. Berger (Zver, 2004) bei D. Stillwell (2009) aptaria šalies konkurencingumo klausimą, ar šalies gerovei svarbesnis konkuravimas, ar tiesiog geresni rezultatai pasiekiami bendradarbiaujant. Atvirumas naujovėms kaip būtinas kultūrų atpažinimo principas yra nagrinėjamas F. N. Mattei (2005) bei D. Stillwell (2009). Įsileisti į šalį naujas idėjas, iššūkius, technologijas, patirtį ir nebūti prisirišusiam vien prie esamų tradicijų – turėtų būti kiekvienos šalies norinčios klestėti tikslas. Tačiau valstybės klestėjimas vis vien labiausiai atsiremia į išteklius, pinigus, t.y. finansus, ka ir pabrėžia G. Hofstede (2004) su F. N. Mattei (2005).

Aptarus 3 paveikslą, svarbu aptarti, kokiais rodikliais galima būtų išmatuoti šalies išsivystymo lygį, įtraukiant *kultūrinės* ir *klimatinės* priežastis, norint paaiškinti pusiaujo paradokso esmę. Pusiaujo šalių išsivystymo lygį taip pat gali atskleisti ekonominiai, socialiniai, aplinkos, kultūriniai, instituciniai, psichologiniai bei integruoti rodikliai (žr. 5 lentelę). Aptarus šiuos rodiklius, galima išsiaiškinti dėl kokių priežasčių pusiaujo šalys linkusios būti labiau vargingos nei vidutinio klimato šalys.

Rodiklių sisteminimas pusiaujo šalių išsivystymui

<i>Ekonominiai</i>	<i>Socialiniai</i>	<i>Aplinkos</i>	<i>Kultūriniai</i>	<i>Instituciniai</i>	<i>Psichologiniai</i>	<i>Integruoti</i>
<p>BVP/gyv. – bendrosios pajamos, sukurtos šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautos pajamos konkrečioje šalyje, minus šios šalies piliečių gautos pajamos užsienyje, tenkančios vienam gyventojui.</p> <p>Verslumo lygis - įmonių skaičius tūkstančiui gyventojų.</p>	<p>Gini indeksas išreiškiantis pajamų nelygybės laipsnį, vienas iš svarbiausių gyvenimo lygio vertinimo rodiklių</p> <p>Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos</p> <p>Išsilavinimo lygis – koks šalyje žmonių turinčių bendrąjį, vidurinį, aukštesnį, aukštąjį išsilavinimą skaičius.</p> <p>Migracijos saldo indeksas</p>	<p>Klimato temperatūros lygis per metus</p> <p>Anglies dioksido emisijos (m.ton.)</p> <p>Pasaulinis klimato rizikos indeksas</p>	<p><u>Pagal G. Hofstede</u></p> <p>↓</p> <p>Jėgos pozicija Jėgos pozicija, atstumas atsiremia į nelygybės aspektą visuomenėse. Neaiškumų (neapibrėžtumo) vengimas Jis nusako būdą, kaip visuomenė reaguoja į kasdienio gyvenimo neapibrėžtumą ir dviprasmiškas situacijas. Individualizmo dimensija Individualizmas apibrėžia visuomenėje vyraujančius santykius tarp individų su kitais individualiais bei grupėmis. Vyriškumas Jis priklauso nuo to, kokios – vyriškos ar moteriškos – vertybės nuo seno dominuoja visuomenėje. Ilgalaikis – trumpalaikis orientavimas Seniau vadinta Konfucijaus dinamiškumu. Susitelkta ties ilgalaikie ištikimybe tradicijų vertybėms.</p>	<p><u>Pasaulinis valdžios indeksas</u></p> <p>↓</p> <p>Balsavimo ir atskaitomybės indeksas</p> <p>Politinio stabilumo ir smurto/ terorizmo nebuvimo indeksas</p> <p>Vyriausybės efektyvumo indeksas</p> <p>Teisėtumo indeksas</p> <p>Reguliavimo kokybės indeksas</p> <p>Korupcijos suvokimo indeksas</p>	<p><u>Psichologinis indeksas</u> apimantis penkis asmenybės tipus:</p> <p>↓</p> <p>Sukalbamumas</p> <p>Neurotizmas</p> <p>Dabštumas</p> <p>Ekstravertiškumas</p> <p>Atvirumas naujovėms</p>	<p>ŽSRI:</p> <ul style="list-style-type: none"> ilgas ir sveikas gyvenimas, kurį liudija vidutinė būsimo gyvenimo trukmė; žinios, kurias liudija suaugusiųjų raštingumo lygis (tai sudaro 2/3 komponento vertės) ir bendras siekiančiųjų pradinio, vidurinio ir aukštojo išsilavinimo koeficientas (tai sudaro 1/3 komponento vertės); geras gyvenimo lygis, kurį liudija bendrasis vidaus produktas (BVP). <p>Laimės indeksas= Pasitenkinimas gyvenimu x Prognozuojama gyvenimo trukmė / Aplinkos užterštumas</p> <p>Klestėjimo (gerovės) indeksas</p>

Šaltinis: sudaryta autorės pagal The World Bank. Key Development Data & Statistics, 2009.

Pasitelkus 5 lentelėje nurodytus rodiklius, galima išnagrinėti pusiaujo šalių vargingos ekonominės padėties priežastis. Išsiaiškinti išsivystymo lygį šalyje pirmiausiai būtini:

➤ **ekonominiai rodikliai.** Ekonominėje geografiijoje svarbiausias vystymosi lygio rodiklis yra BVP vienam gyventojui. Verslumo lygis - įmonių skaičius tūkstančiui gyventojų taip pat atskleidžia šalies išsivystymo lygį.

➤ **Socialiniai rodikliai** tokie kaip Gini koeficientas, gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos, išsilavinimo lygis, išsilavinimo lygis taip pat parodo šalies ekonominį lygį. Kuo didesnė dalis skurstančiųjų, neišsilavinusių žmonių, tuo sunkiau šaliai atsigausti ir pasivyti išsivysčiusias šalis. Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos parodo, kurios šalys yra ypač atsilikusios, o kurios šalys yra išsivysčiusios ar bent jau besivystančios. Didelė migracija gali sukelti problemų, tokių kaip didėjantis nedarbo lygis ir galimos tautinės nesantaikos (jei žmonės imigruoja) ar darbo jėgos mažėjimas tam tikruose pagrindiniuose sektoriuose (jei žmonės išvyksta).

➤ **Aplinkos rodikliai** kaip antai pusiaujo paradoksas parodo, kad klimato temperatūros lygis per metus gali įtakoti kultūrinius veiksnius, kurie savo ruožtu tiesiogiai gali paveikti šalies išsivystymo lygį. Pasaulinis klimato rizikos indeksas analizuoja, kokią įtaką, t.y. nuostolius šalims turėjo oro sukelti padariniai (audros, potvyniai, karščio bangos). Anglies dioksido emisijų rodiklis metrinėmis tonomis parodo, kiek skleidžiama anglies dioksido vienam šalies gyventojui (metrinė tona yra lygi 1000 kilogramų).

➤ **Kultūriniai rodikliai** pasitelkti G. Hofstede įvardija konkrečiai kultūrinius bruožus ir skirtumus tarp šalių.

➤ **Instituciniai rodikliai.** Šio indekso reikšmės svyruoja nuo -2,5 (labai prastas efektyvumas) iki 2,5 (puikiai veikia) (CountryCompass). Didelę įtaką šalies išsivystymui turi vyriausybės efektyvumas šalyje, nuo kurio taip pat priklauso šalies išsivystymo lygis. Šis indeksas susideda iš 17 komponentų, matuojančių viešųjų paslaugų kokybę, valstybinių paslaugų kokybę ir jos nepriklausomumą nuo politinio spaudimo laipsnio, politikos formavimo ir įgyvendinimo kokybę ir vyriausybės įsipareigojimus siekti politikos patikimumo. Balsavimo ir atskaitomybės indeksas matuoja koku mastu šalies piliečiai gali dalyvauti vyriausybės pasirinkime. Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo indeksas fiksuoja tikimybę vyriausybės destabilizavimo ir nuvertimo nekonstitucinėmis priemonėmis. Teisėtumo indeksas fiksuoja koku lygiu atstovai turi pasitikėjimą ir laikosi visuomenės taisyklių ypač kaip kokybiškai atlieka valdymą. Reguliavimo kokybės indeksas matuoja vyriausybės gebėjimą parengti ir įgyvendinti tinkamą politiką ir jos reglamentus, kad leisti ir skatinti vystyti privatų sektorių. Korupcijos suvokimo indeksas (KS) surikiuoja pasaulio šalis pagal suvokimą, kiek korupcija yra paplitusi tarp viešojo sektoriaus tarnautojų ir politikų. Vyrauja bendra nuostata, kad vargingose šalyse labiau klesti korupcija, kuri dar labiau slegia šalies ekonomiką.

➤ **Psichologiniai** aprašo penkis asmenybės tipus: sukaltamumas, neurotizmas, dabštumas, ekstravertiškumas, atvirumas naujovėms.

➤ **Integruoti indeksai.** ŽSRI (žmogaus socialinės raidos indeksas) matuoja vidutinius šalies laimėjimus atsižvelgiant į tris pagrindinius žmogaus socialinės raidos komponentus: ilgą ir sveiką gyvenimą, žinias, gerą gyvenimo lygį, kurį liudija bendrasis vidaus produktas. Šis rodiklis apibrėžia ekonominį, socialinį visuomenės gyvenimo lygį. R. Čiegis (2008) šį rodiklį įvardija kaip svarbiausią rodiklį, leidžiantį palyginti šalis pagal jų pasiektą gerovės lygį. Laimės indekso tikslas – parodyti, kad gerovė neturi būti siejama su aukštu vartojimo lygmeniu. Labiau pagrįstas vartojimo lygmenimis, gyvenimo galimybėmis ir laime, negu tokiais ekonominės gerovės matmenimis kaip BVP. Psichologinis indeksas nusako penkis asmenybės tipus. Klestėjimo (gerovės) indeksas po audringų metų pažymėtų pasaulio ekonomikos krizės apibrėžia gerovę tiek turto, tiek gerovės ir aiškina, kad labiausiai klestinčios valstybės yra nebūtinai tos, kurios turi aukštą BVP, tačiau ir tos, kurios taip pat yra laimingos, sveikos ir kuriose yra laisvi piliečiai (Inboden, Streeter, 2009).

Kaip žinoma iš pusiaujo paradokso reiškinių, atogrąžų klimatas įtakoja ne vien per patį pusiaują esančias šalis, bet ir nuo jo nutolusias į abi polių puses. Kuo arčiau pusiaujo, tuo šalys įvardijamos kaip labiau neturtingos ir atsilikusios. Žemiau pateiktoje 6 lentelėje išvardintos šalys, kurios aptinkamos artėjant prie pusiaujo, kurių įvairūs šalių ekonominiai, socialiniai, aplinkos, kultūriniai, instituciniai, psichologiniai ir integruoti rodikliai yra nagrinėjami antroje darbo dalyje.

6 lentelė

Šalių išsidėstymas apie pusiaują

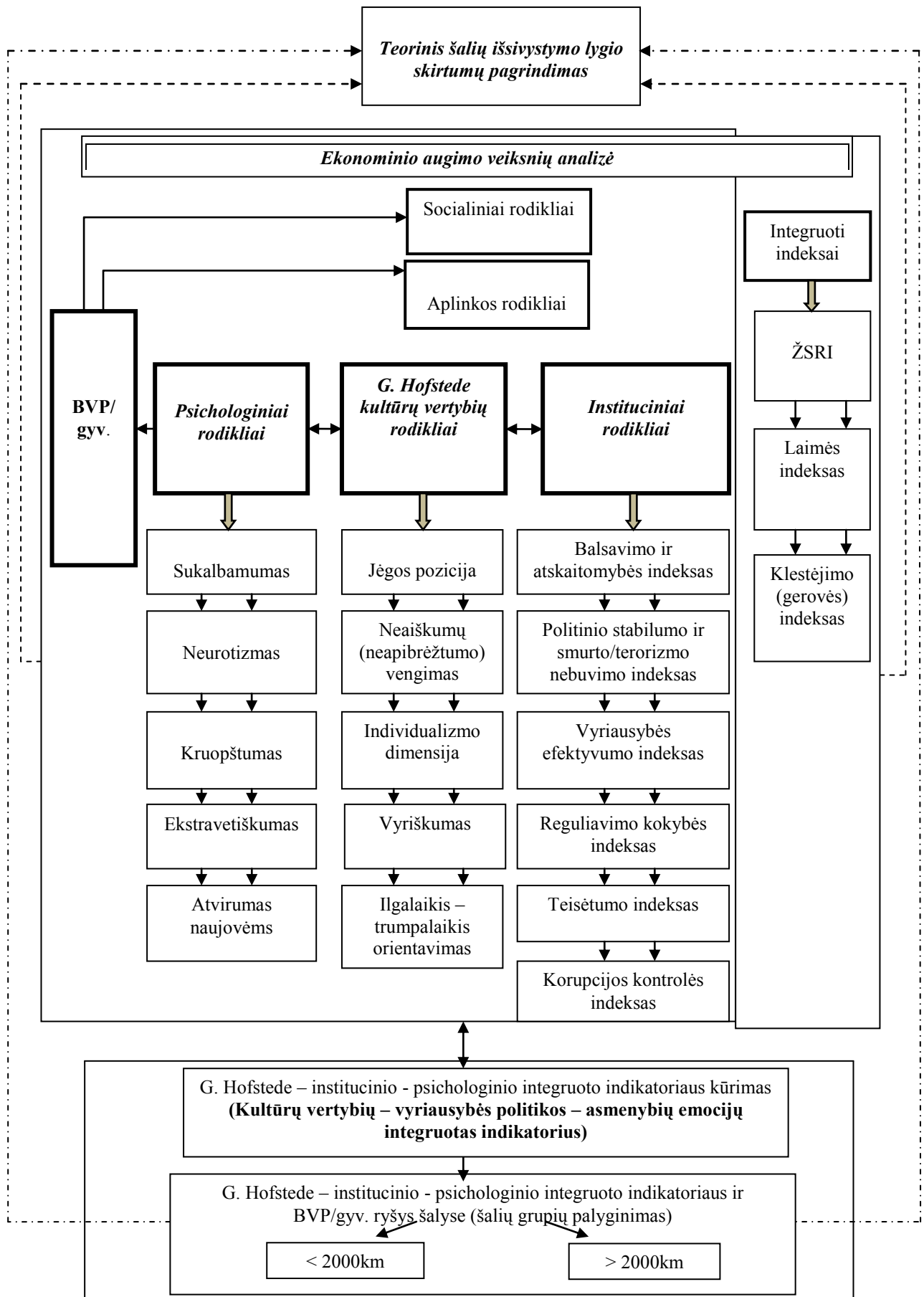
<p>Islandija (7192km), Suomija (6804km), Norvegija (6778km), Švedija (6634km), Estija (6540km), Latvija (6300km), Lietuva (6166km), Danija (6161km), Airija (5926km), Nyderlandai (5830km), Jungtinė Karalystė (5815km), Lenkija (5780km), Belgija (5638km), Čekijos Respublika (5510km), Vokietija (5505km), Prancūzija (5424km), Vengrija (5230km), Austrija (5215km), Šveicarija (5188km), Italija (4661km), Ispanija (4500km), Kinija (4450km), Portugalija (4413km), Graikija (4327km), Turkija (4325km), P. Korėja (4217km), JAV (4203km), Japonija (4135km), Irakas (3640km), Iranas (3542km), Izraelis (3490km), Jordanija (3414km), Pakistanas (3310km), Kuveitas (3247km), Egiptas (3002km), Libija (2773km), Saudo Arabija (2773km), Jungtiniai Arabų Emiratai (2654km), Taivanis (2589km), Meksika (2561km), Honkongas (2483km), Indija (2222km), Jamaika (2024km),</p> <p style="text-align: center;">↓   ⚡ 2000 km</p> <p><i>Laosas (1999km), Nigeris (1761km), Guatemala (1714km), Čadas (1655km), Sudanas (1644km), Tailandas (1633km), Senegalas (1550km), Salvadoras (1532km), Filipinai (1434km), Kambodža (1422km), Gvinėja (1215km), Somalis (1107km), Kosta Rika (1101km), Nigerija (1101km), Panama (988km), Siera Leonė (943km), Gana (889km), Venezuela (887km), Etiopija (876km), Šri Lanka (780km), Centrinė Afrikos Respublika (771km), Liberija (741km), Kamerūnas (662km), Kolumbija (447km), Surinamas (428km), Maldivai (360km), Malaizija (282km), Singapūras (156km), Uganda (107km), Kenija (107km).</i></p> <p style="text-align: center;">PUSIAUJAS</p> <p><i>Kongo Demokratinė Respublika (17km), Gabonas (117km), Ruanda (223km), Ekvadoras (223km), Indonezija (535km), Tanzanija (663km), Peru (1098km), Brazilija (1117km), Zambija (1656km),</i></p> <p style="text-align: center;">↑   ⚡ 2000 km</p> <p>Mozambikas (2023km), Madagaskaras (2216km), Australija (2990km), P. Afrika (3218km), Čilė (3340km), Urugvajus (3666km), Argentina (3773km), N. Zelandija (4757km).</p>

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Earth explorer 6.0, 2009.

6 lentelėje pavaizduotos 39 šalys raudona spalva, kurios driekiasi nuo pusiaujo ne toliau kaip 2000 km. Labiau nutolusios šalys nuo pusiaujo turėtų būti labiau išsivysčiusios pagal nagrinėtą teorinę medžiagą. Tačiau šiam teiginiui yra pakankamai prieštaravimų. Kaip antai, didžiulė diskusija vyksta tarp autorių dėl Singapūro, kuris priklauso pusiaujui. Pasak Huff (1994), Singapūre pajamos vienam gyventojui didžiausios tarp visų Azijos šalių. Huntington priduria, kad Azijos ir Afrikos šalys atsilieka nuo Šiaurės Europos ir nuo Anglo-saksų politinės korupcijos lygmenyje, tuo metu, kai Singapūras kartu su Danija, Švedija ir Naująja Zelandija gali pasigirti savo mažiausiai sugadinta sistema (Stille, 2001). Pasak A. Sluyter (2003), Huff (1994), W. D. Nordhaus (1994), A. Stille (2001) autorių, jei vykdoma protinga politika, joks klimatas negali paveikti šalies išsivystymo lygio. Todėl antroje darbo dalyje bus pasitelkta įvairiais ekonominiais, socialiniais, kultūriniais, instituciniais, psichologiniais, aplinkos ir integruotais rodikliais bei indeksais, norint nustatyti, kas įtakoja šalies išsivystymo lygį.

1.4 Pusiaujo šalių išsivystymo lygio pagrindimas

Siekiant atlikti analitinį bei empirinį tyrimą, buvo sudarytas modelis pagrindžiantis pusiaujo šalių žemo išsivystymo lygio priežastinius bei pasekminius rodiklius. Remiantis šiuo modeliu toliau bus atliekami pusiaujo šalių tyrimai. 4 paveikslas vaizduoja pusiaujo šalių ekonominio vystymosi analizavimo schemą.

Šaltinis: sukurta autorės.

4 pav. Pusiaujo šalių ekonominio vystymosi veiksnių pagrindžiamasis modelis

Pirmiausiai teoriškai buvo pagrįstas pusiaujo paradokso egzistavimas, atskleistas įvairių autorių požiūris į pusiaujo šalių žemą išsivystymo lygį. Antroje darbo dalyje nagrinėjami įvairūs rodikliai, galintys atskleisti pusiaujo šalių žemo išsivystymo lygio priežastis. Šie rodikliai suskirstyti į grupes, tai yra ekonominiai, socialiniai, instituciniai, G. Hofstede kultūriniai, instituciniai, psichologiniai, aplinkos bei integruoti (žr. 5 lentelę). Analizuojant pusiaujo šalių rodiklius, kaip pagrindinis rodiklis apibūdinantis šalies ekonomiką yra įvardijamas BVP/gyv. Šiuo rodikliu dažnai naudojama norint sužinoti, kokių lygiu šalis yra išsivysčiusi. Tačiau BVP/gyv. dydį šalyje įtakoja rodikliai, kurie gali tapti svarbesniais sprendžiant šalies išsivystymo lygį, t.y. nuo kurių ir priklauso šis ekonominis rodiklis. Tokie rodikliai yra G. Hofstede sukurti kultūrinių vertybių rodikliai bei instituciniai ir psichologiniai rodikliai. Visa ko pradžia šalyje priklauso nuo jos kultūros, vertybių, vykdomos politikos ir gyventojų asmenybių tipų joje. Todėl išanalizavus kultūrinius, institucinius bei psichologinius rodiklius, galima būtų apibūdinti, koks turėtų būti BVP vienam gyventojui. Tuo tarpu BVP vienam gyventojui rodiklis gali įtakoti socialinius bei aplinkos rodiklius, t.y. pajamų dydis vienam gyventojui apsprendžia, kokia dalis šalies visuomenės atsidurs žemiau skurdo ribos, kokia visuomenės dalis įgis išsilavinimą ir jo sieks, kokia šalyje bus nelygybė (Gini indeksas), kokia gyventojų dalis emigruos į svetimą šalį ieškoti geresnio gyvenimo, ir net kokia dalis sieros dioksido emisijų teks vienam gyventojui (dažniausiai šalyse, kuriose BVP yra aukštas, vystoma sparti gamyba, kuri turi ir neigiamų padarinių aplinkai). Todėl norint atskleisti šalių išsivystymo lygį, dažnai neužtenka pasinaudoti vienu rodikliu. Tam yra kuriami integruoti rodikliai apimantys kelis subindeksus, kaip antai ŽSRI (žmogaus socialinės raidos indeksas), laimės indeksas bei klestėjimo (gerovės) indeksas. Tačiau pusiaujo šalių vystymosi pagrindiniais rodikliais galima būti laikyti G. Hofstede kultūrinių vertybių rodiklius, institucinius bei psichologinius rodiklius. Trečioje darbo dalyje sukuriama naujas integruotas „G. Hofstede kultūrinis - institucinis – psichologinis“ indikatorius. Pasitelkus suskirstytų šalių grupes (šalys nutolusias nuo pusiaujo mažiau kaip 2000km ir šalys nutolusias nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km atstumu), jų integruotas „G. Hofstede kultūrinis – institucinis – psichologinis“ indikatorius lyginimas su BVP/gyv. rodikliu bei emigracijos srautais. Sukurtas tyrimo modelis leis įvertinti ne tik ekonominį augimą bet ir kitus svarbius aspektus, kaip migracijos, kultūrinius, psichologinius ir institucinius veiksnius, kuriems skiriama per mažai dėmesio.

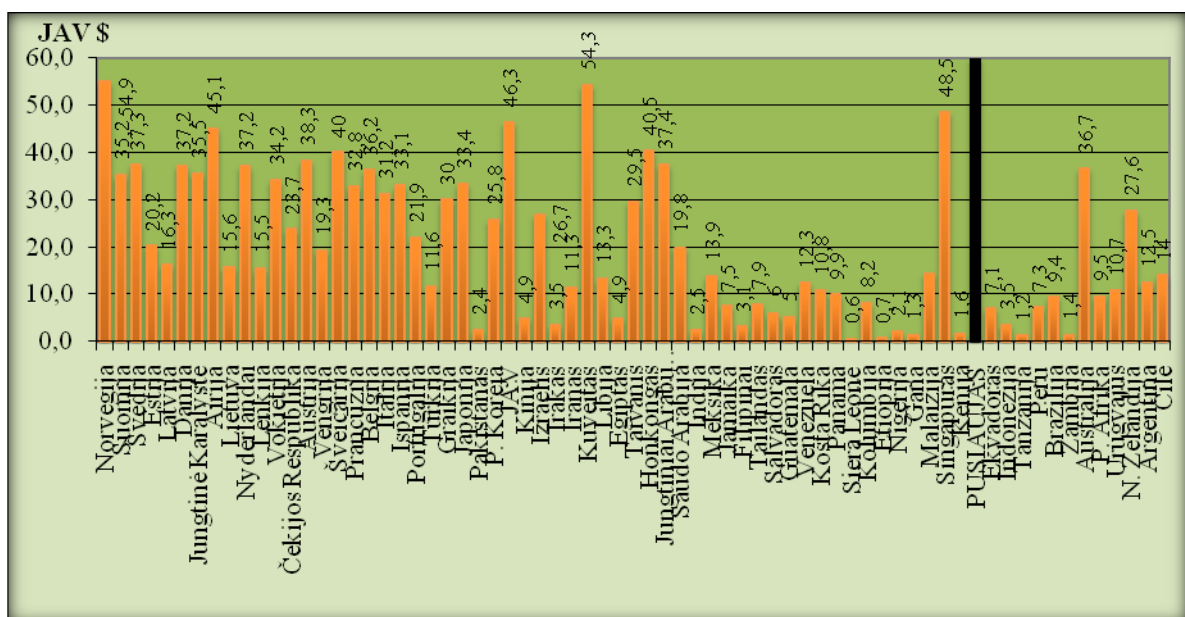
2. PUSIAUJO ŠALIŲ IŠSIVYSTYMO LYGIO ANALIZĖ

Šioje darbo dalyje nagrinėjami rodikliai bei indeksai, kurie buvo nustatyti pirmoje darbo dalyje. Šie rodikliai padės apžvelgti, ar iš tiesų pusiaujo šalyse, kaip tai teigia pusiaujo paradoksas, vyrauja žemas BVP, korupcija, išsilavinimo stoka, vyriausybių neefektivumas ir kiti neigiami rodikliai, stabdantys pusiaujo šalių išsivystymą. Taip pat šioje dalyje nagrinėjami tokie rodikliai kaip temperatūrų svyravimai, kurie, pasak determinizmo šalininkų, yra pagrindinis rodiklis, stabdantis valstybių ekonominę gerovę.

2.1 Ekonominių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse

Šioje darbo dalyje nagrinėjami tokie pusiaujo šalių ekonominiai rodikliai kaip BVP vienam gyventojui JAV \$, verslumo lygio rodiklis.

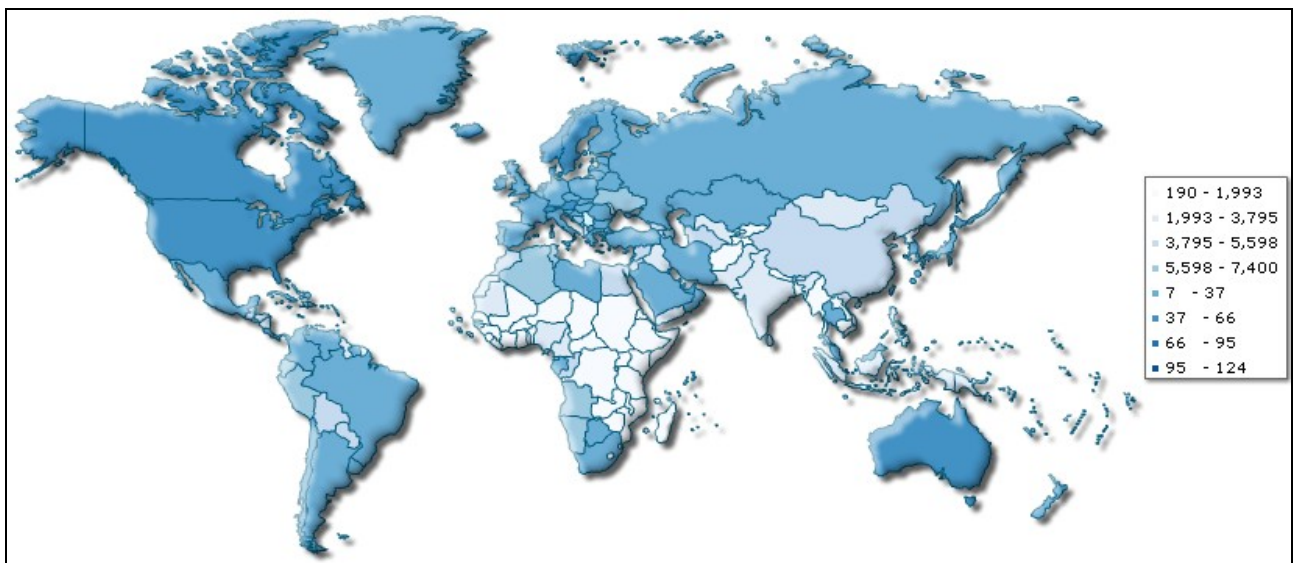
Vienas iš pagrindinių ekonominių rodiklių yra BVP vienam gyventojui, kuris parodo bendrąsias pajamas, sukurtas šalies teritorijoje, taip pat užsienio gamybos veiksnių gautas pajamas konkrečioje šalyje, atėmus šios šalies piliečių gautas pajamas užsienyje, tenkančias vienam gyventojui. BVP reikšmei augant turėtų didėti rinkose gaunamos gyventojų pajamos, valstybės biudžeto ir kitų viešųjų fondų įplaukos ir antrinės pajamos gyventojams išmokamos iš perskirstymų fondų. 5 paveiksle pavaizduotos šalys artėjančios prie pusiaujo bei jų BVP dydis vienam gyventojui (tūkst. JAV \$) 2009 metų.

Šaltinis: sukurta autorės, remiantis BARIANTOS, M. Country Comparison; GDP - per capita (PPP), 2009.

5 pav. BVP vienam gyventojui (tūkst. JAV \$) pasaulio šalyse

Šalys, artėjant link pusiaujo, pasižymi žemesniu BVP dydžiu vienam gyventojui. Šalių, kurios driekiasi per patį pusiaują, kaip pvz.: Kenija (1,6), Ekvadoras (7,1), Indonezija (3,5), Tanzanija (1,2), Peru (7,3), Brazilija (9,4), BVP nesiekia net 10000 JAV \$. Tuo tarpu šalių, esančių arčiau polių, tokių kaip: Norvegijos (54,9), Suomijos (35,2), Švedijos (37,3), Danijos (37,2), Jungtinės Karalystės (35,5), Airijos (45,1), Nyderlandų (37,2) BVP gerokai viršija šalių besidriekiančių per pusiaują rodiklį. Kaip buvo minėta pirmoje darbo dalyje, Singapūre pajamos vienam gyventojui didžiausios tarp visų Azijos šalių - ši teorija pasitvirtino. Singapūre pajamos siekia 48500 JAV \$, gerokai viršydamas aplinkinių šalių BVP.

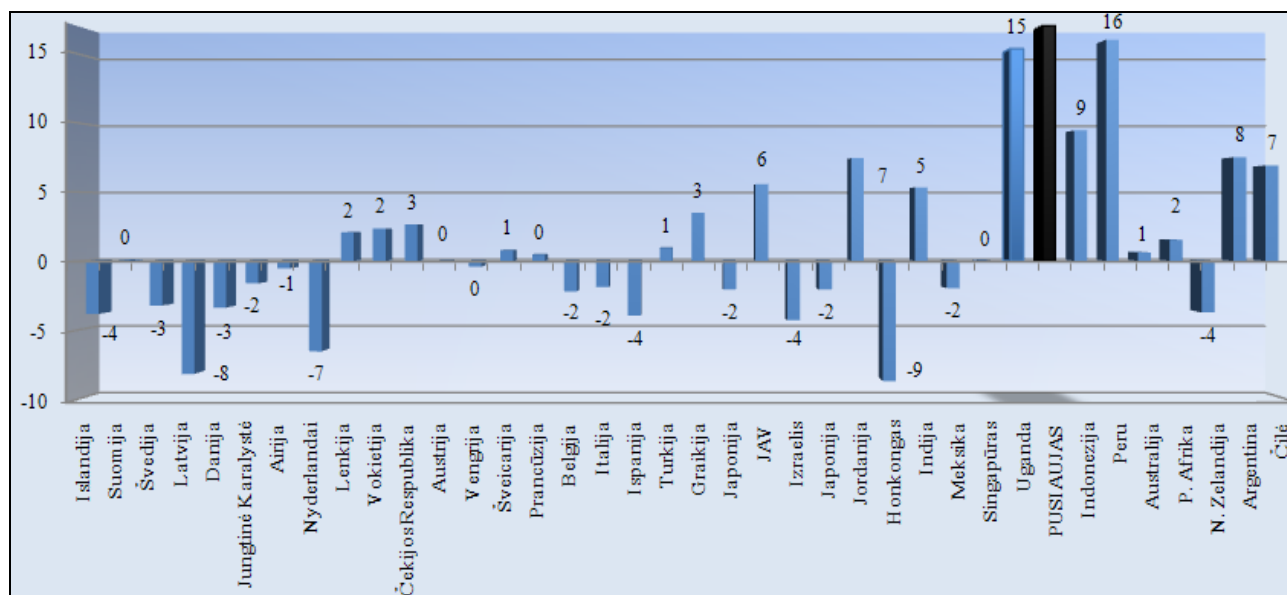
Šaltinis: BARIENTOS, M. Country Comparison; GDP - per capita (PPP), 2009.

6 pav. Šalys ir BVP vienam gyv. (tūkst. JAV \$) pasaulio šalyse

6 paveikslas vaizdingiau parodo, kad šalys, esančios ties pusiauju, turi mažesnę BVP dydį. Šios šalys su mažesniu BVP dydžiu vaizduojamos šviesesne spalva, tuo tarpu, kuo aukštesnis BVP dydis šalyje, tuo spalvos tamsėja. Akivaizdu, kad Vidurio Afrikos, Pietų Azijos ir Pietų Amerikos valstybės pasižymi žemesniu BVP dydžiu.

Verslumo lygis apibūdinamas kaip mažų ir vidutinių įmonių skaičius, tenkantis 1000 gyventojų. Pasak S. Desai (2009), globalaus verslumo valdymo (GEM) projekto pastangos yra pateikti šalių duomenis. Renkami duomenys apie ankstyvos stadijos verslumą, kurį sudaro dvi matavimo priemonės. Pradinė (Start-up) veikla yra matuojama kaip atsirandantis, gimstantis verslumas ir yra skaičiuojama kaip suaugusiųjų populiacijos dalis dalyvaujanti kuriant verslo procesą. Naujų įmonių veikla įvardijama tokia, kuri kuria verslą mažiau nei 42 mėnesius. Taigi S. Desai (2009) pateikia 2006 metų rodiklį, kuris atskleidžia pasiskirstymą tarp gimstančių verslų paplitimo (apibrėžia žmonių santykį, kurie kuria naujas įmones) ir korporacinių verslų (apibrėžia

kaip naujai įregistruotų įmonių, veikiančių mažiau nei metus) procentinę populiacijos dalį. Didesnė reikšmė nurodo didesnius nuostolius verslumo galimybėse.

Šaltinis: sukurta autorės pagal DESAI, S. Measuring Entrepreneurship in Developing Countries, 2009.

7 pav. Verslumo lygis pasaulio šalyse

Autorius S. Desai (2009) nagrinėja ne daug valstybių esančių ties pusiauju, tačiau pateiktos arčiausiai pusiaujo esančios šalys tokios kaip Uganda, Indonezija, Peru, Argentina, Čilė turi didesnius nuostolius versle. Tačiau tokia šalis kaip Honkongas lenkia kitas pusiaujo šalis vertinant verslumą.

Apibendrinant pusiaujo šalių ekonominius rodiklius, pastebėta, kad artėdamos šalys link pusiaujo pasižymi žemesniu BVP dydžiu vienam gyventojui. Šalių, kurios driekiasi per patį pusiaują, BVP nesiekia net 10000 JAV \$ tenkančių vienam gyventojui. Nustatyta, kad Vidurio Afrikos, Pietų Azijos ir Pietų Amerikos valstybės pasižymi žemesniu BVP dydžiu. Verslumo lygis pusiaujo šalyse taip pat išlieka žemas. Išnagrinėti ekonominiai rodikliai ties pusiauju yra nestabilūs, neigiami ir keliantys susirūpinimą. Tarp pusiaujo šalių išimtinai išsiskiria savo rodikliais tokios šalys kaip Singapūras ir Honkongas (nors ši šalis yra žymiai toliau nuo pusiaujo nei Singapūras). Singapūre pajamos vienam gyventojui didžiausios tarp visų Azijos šalių.

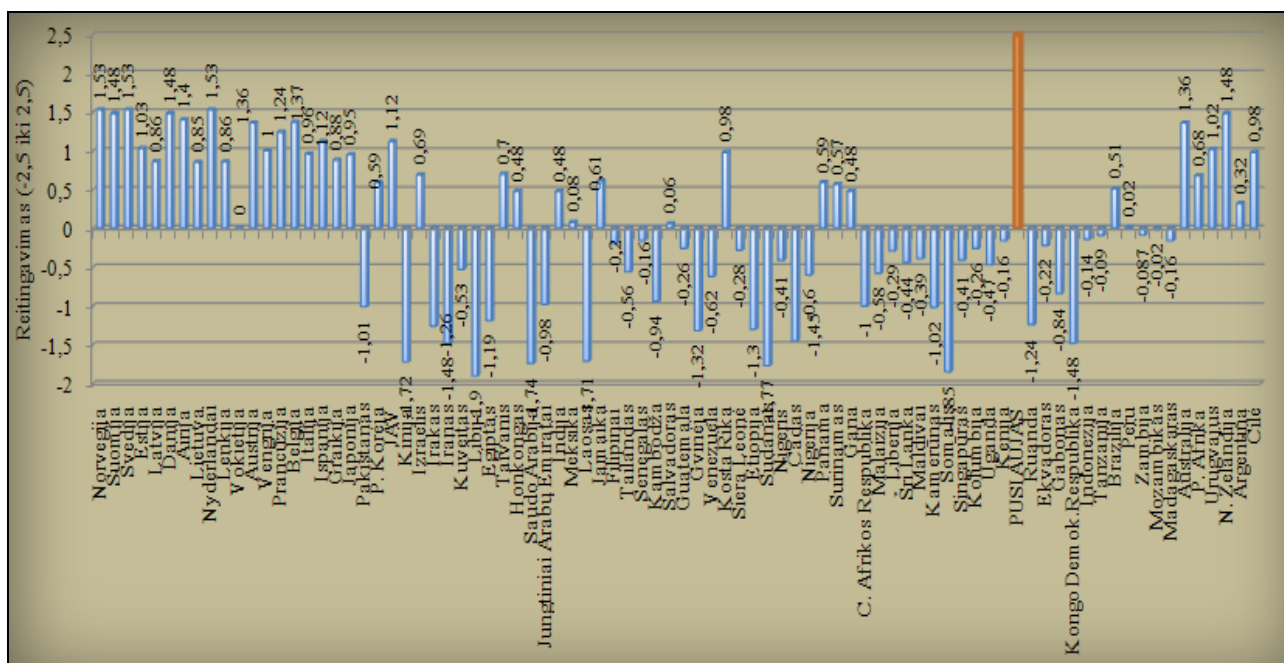
2.2 Institucinių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse

D. Kaufmann, A. Kraay, M. Mastruzzi (2009) pristato pasaulinį valdžios indeksą projektą, atskleidžiantį bendruosius ir individualius 212 šalių valdžios valdymo (institucinius) rodiklius 1996-2008 metais. Šie rodikliai apibūdina aplinkos valdžią ir institucijas, – t.y. politiką ir laisvę.

Šiuos institucinius rodiklius sudaro balsavimo ir atskaitomybės indeksas, politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvo indeksas, vyriausybės efektyvumo indeksas, reguliavimo kokybės indeksas, teisėtumo indeksas bei korupcijos kontrolės indeksas. Šių visų šešių indeksų 2008 metų rezultatai pusiauju šalyse pavaizduoti žemiau. Rezultatų reikšmės yra tarp -2.5 ir 2.5, ir aukštesnis rezultatas atitinka geresnes išvadas.

Balsavimo ir atskaitomybės indeksas, - tai rodiklis įvairių politinių procesų, pilietinių laisvių ir teisių, matuojantis, koku mastu šalies piliečiai gali dalyvauti vyriausybės pasirinkime, kokia jų žodžio bei žiniasklaidos laisvė (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi, 2009).

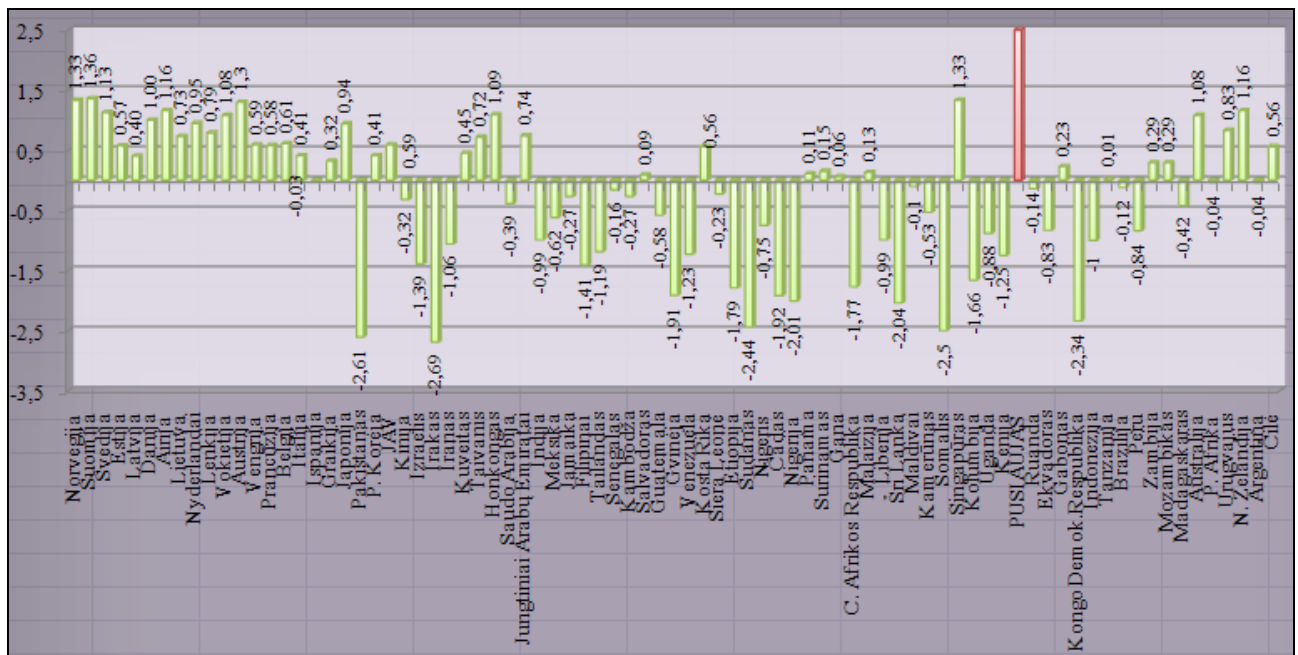

Šaltinis: sukurta autorės pagal KAUFMANN, D.; KRAAY, A.; MASTRUZZI, M. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. 2009.

8 pav. Balsavimo ir atskaitomybės indeksas pasaulio šalyse

Iš grafiko matyti, kad pusiauju šalyse balsavimo atskaitingumas nėra aukšto lygio. Šiose šalyse pagal rodiklį jis yra neigiamas, vadinasi piliečių balsavimas neapsprendžia šalies valdymo. Tuo tarpu šalys labiau nutolusios nuo pusiauju pasižymi stipriu dalyvavimu vyriausybės pasirinkime. Net ir Singapūras, kurio BVP/gyv. yra aukštas, šiuo rodikliu gerokai atsilieka, jis yra neigiamas (-0,41).

Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvo indeksas fiksuojantis tikimybę vyriausybės destabilizavimo ir nuvertimo nekonstitucinėmis ar kitomis žiauriomis priemonėmis, įskaitant politiškai motyvuotą smurtą ir terorizmą (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi, 2009).

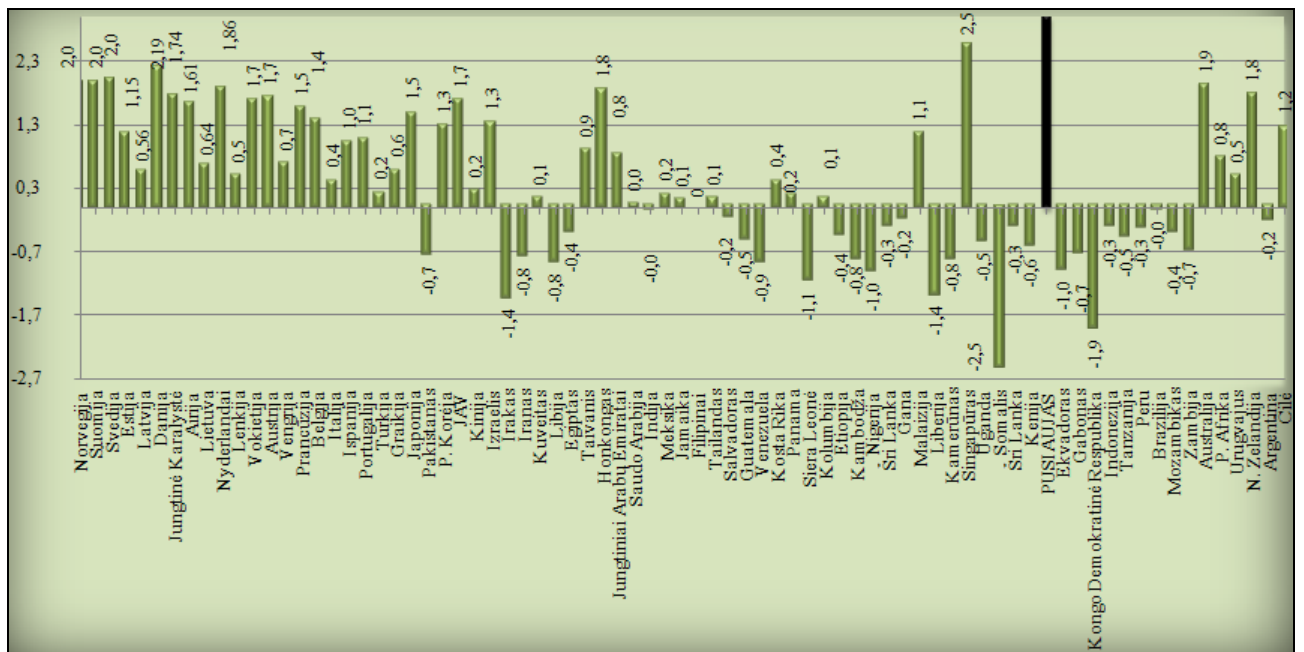

Šaltinis: sukurta autorės pagal KAUFMANN, D.; KRAAY, A.; MASTRUZZI, M. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. 2009.

9 pav. Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo indeksas pasaulio šalyse

Politinio stabilumo rodiklis pusiaujo šalyse taip pat yra gerokai žemesnis už valstybių nutolusių nuo pusiaujo kur kas didesniu atstumu. Šiose šalyse politinis stabilumas yra ties kritine riba arba iš vis šio stabilumo nematyti, kaip pvz., tokiose šalyse kaip Kongo Demokratinėje Respublikoje (-2,34), Somalyje (-2,5), Nigeryje (-2,44).

Vyriausybės efektyvumas (GE) – tai rodiklis fiksuojantis viešųjų, civilinių paslaugų kokybę ir jų nepriklausomybės laipsnį nuo politinio spaudimo, politikos formavimo ir įgyvendinimo kokybę ir vyriausybės pasitikėjimą tokia politika (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi, 2009). Straipsnyje „Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008” remiamasi 441 kintamuoju matuojant įvairius valdymo aspektus. Šie kintamieji paimti iš 35 skirtingų šaltinių naudojamų 33 skirtingų valstybių.

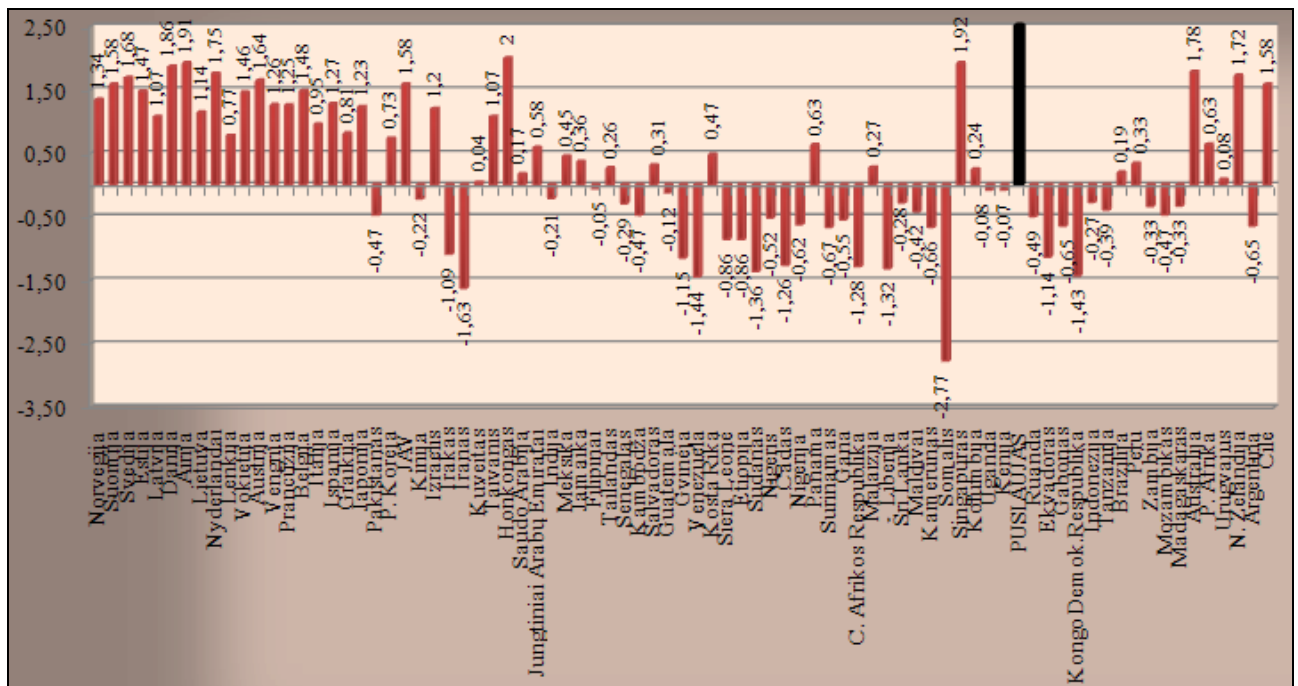

Šaltinis: sukurta autorės pagal KAUFMANN, D.; KRAAY, A.; MASTRUZZI, M. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. 2009.

10 pav. Vyriausybės efektyvumas pasaulio šalyse

8 paveikslas atskleidžia, kad ties pusiauju matomas mažesnis vyriausybės efektyvumo lygis. Beveik visos valstybės esančios šalia pusiaujo turi neigiamą vyriausybės efektyvumo lygį. Tokios valstybės kaip Somalis (-2,5), Kongo Demokratinė Respublika (-1,9), Liberija (-1,4) yra ties kritine riba. Tuo tarpu Singapūras ir šiame tyrime išlaiko aukščiausią vyriausybės efektyvumo lygį, kuris siekia maksimumą, t.y. 2,5. Kylant link polių, valstybių efektyvumo lygis auga ir nepastebimas neigiamas dydis.

Reguliavimo kokybės indeksas, fiksuojantis vyriausybės gebėjimą parengti ir įgyvendinti tinkamą politiką ir jos reglamentus, kad leisti ir skatinti vystytis privatų sektorių (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi, 2009).

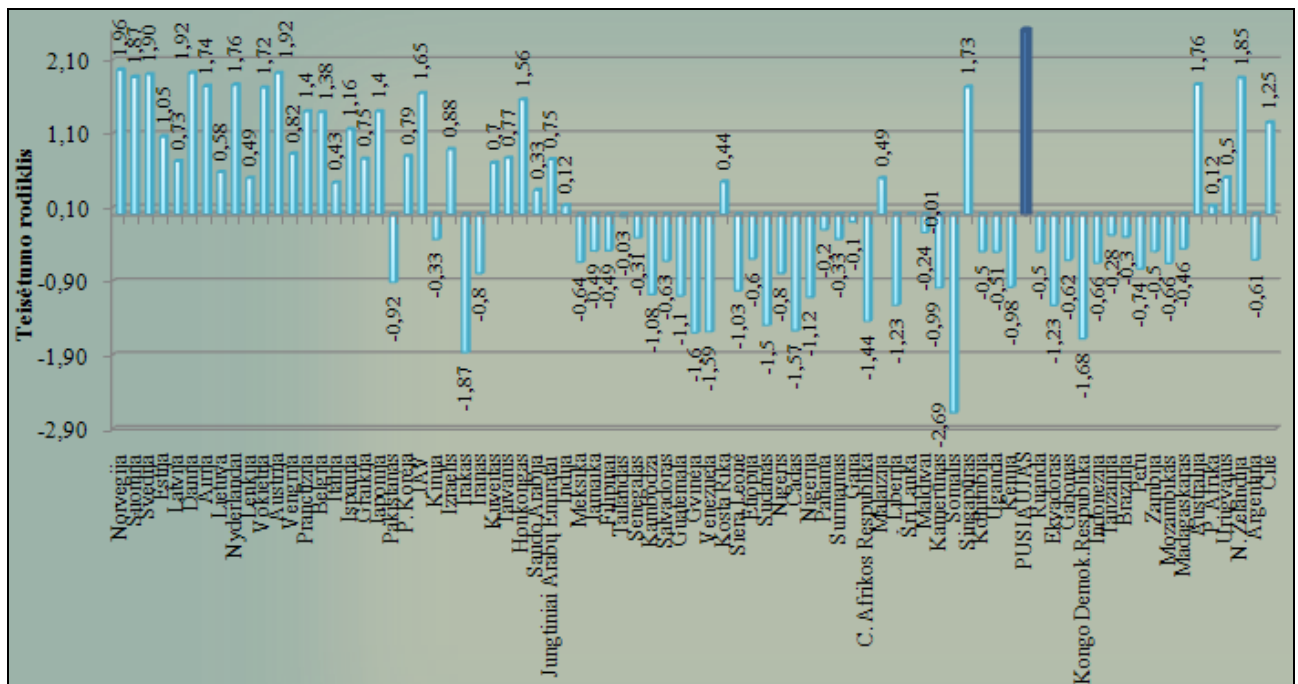

Šaltinis: sukurta autorės pagal KAUFMANN, D.; KRAAY, A.; MASTRUZZI, M. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. 2009.

11 pav. Reguliavimo kokybės indeksas pasaulio šalyse

Pusiaujo šalių valdymo organas nevykdo politikos, kuri skatintų plėstis privatų sektorių. Visa tai ir lemia žemą BVP /gyv. dydį šiose šalyse. Ypač šiuo instituciniu rodikliu atsilieka Somalis (-2,77), pagal kurio duomenis galima teigti, kad čia nevykdoma jokia politika, kuri skatintų privataus sektoriaus plėtrą. Daugiausia pusiaujo šalių išlaiko šį rodiklį -0,5 iki -1,5.

Teisėtumo indeksas fiksuoja, koku lygiu atstovai turi pasitikėjimą ir laikosi visuomenės taisyklių ypač kaip kokybiškai atlieka valdymą nuosavybės teisėje, teisėtvarkoje, teisėsaugoje ir taip pat nusikalstamumuose bei smurte (Kaufmann, Kraay, Mastruzzi, 2009).

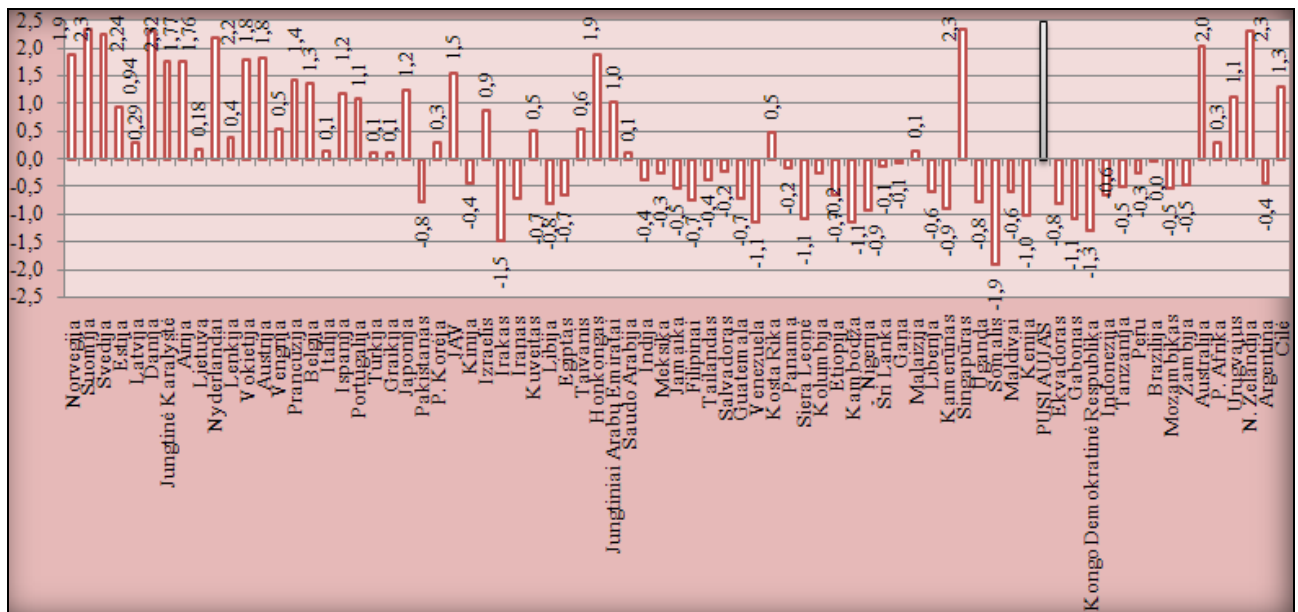

Šaltinis: sukurta autorės pagal KAUFMANN, D.; KRAAY, A.; MASTRUZZI, M. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. 2009.

12 pav. Teisėtumo indeksas pasaulio šalyse

Šis institucinis rodiklis taip pat parodo, kad pusiaujo šalyse valdžios atstovai nekokybiškai atlieka savo valdymą įvairiuose valstybės organuose, tokiuose kaip teisėtvarka, teisėsauga. Beveik visose pusiaujo šalyse teisėtumo rodiklis nesiekia 40%, vadinasi šalies atstovai turi tik iki 40% visuomenės pasitikėjimą ir tik iki šios ribos atlieka savo darbus ir funkcijas.

Korupcija gali būti įvardijama kaip neišsivysčiusių valstybių pasekmė. Todėl D. Kaufmann, A. Kraay, M. Mastruzzi (2009) atliktas tyrimas apie bendruosius ir individualiuosius vyriausybės rodiklius aprašo korupcijos kontrolės indeksą, kuris apibrėžia, koku lygiu korupcija yra kontroliuojama šalyje. Korupcijos kontroliavimo rodiklis (Control of Corruption - CC) - fiksuoja suvokimo mastą, kaip visuomenės galia priklauso privačiai naudai, įskaitant smulkaus ir stambaus masto korupciją. Rezultatų reikšmės yra tarp -2.5 and 2.5 ir aukštesnis rezultatas atitinka geresnes išvadas.

Šaltinis: sukurta autorės pagal KAUFMANN, D.; KRAAY, A.; MASTRUZZI, M. Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. 2009.

13 pav. Korupcijos kontrolė pasaulio šalyse

Iš tyrimo matyti, kad iš tiesų korupcija klesti labiau pusiaujo šalyse. Šiose valstybės koeficientas yra neigiamas, tuo tarpu tolstant link polių korupcijos kontrolė stiprėja. Didžiausia korupcija yra Somalyje (-1,9), Irake (-1,5), Kongo Demokratinėje Respublikoje (-1,3), Kambodže, Siera Leone, Venezueloje ir Gabone (-1,1), Kenijoje (-1). Singapūro korupcijos kontrolė prilygsta Skandinavų šalims ir siekia net 2,3. Australijos ir Naujosios Zelandijos rodiklis yra geras kaip ir kiti šių šalių rodikliai, t.y. atitinkamai 2,0 ir 2,3.

Apibendrinant pusiaujo šalių institucinius rodiklius, išsiaiškinta, kad visi instituciniai rodikliai pusiaujo šalyse atspindi labai žemą valdymo lygį. Šiose šalyse piliečių balsavimas mažai apsprendžia šalies valdymą, politinis stabilumas yra ties kritine riba, vyriausybės efektyvumo lygis yra žemas dėl politinio spaudimo, taip pat pusiaujo šalių valdymo organas nevykdo politikos, kuri skatintų plėstis privatų sektorių, valdžios atstovai nepakankamai gerai atlieka savo valdymą įvairiuose valstybės viešuosiuose sektoriuose ir sunkiai kontroliuojama korupcija. Šis neigiamas institucinis valdymas smarkiai įtakoja šalies BVP dydį vienam gyventojui. Nuo valdžios valdymo priklauso šalies gaunamos pajamos.

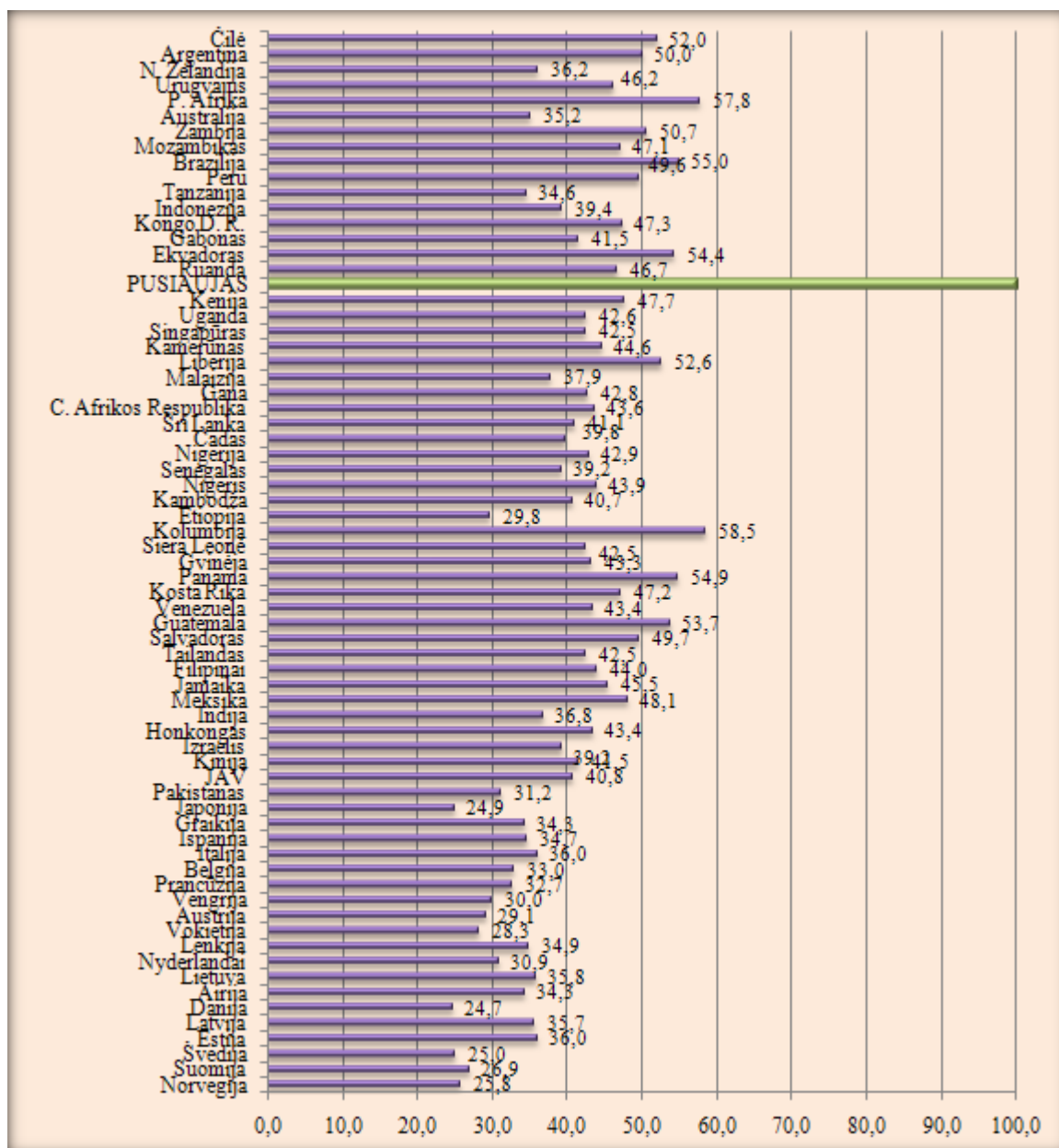
2.3 Socialinių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse

Šiame skyriuje nagrinėjami pusiaujo šalių socialiniai rodikliai, tokie kaip Gini koeficientas, gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos, išsilavinimo lygis, emigracijos mastai.

Gini koeficientas yra pajamų pasiskirstymo nelygybės šalyje matavimo būdas. Jis atsižvelgia i pilną pajamų pasiskirstymą. Jei būtų tobula lygybė (t.y. kiekvienas asmuo gautų tokias pačias pajamas), šis koeficientas būtų lygus 0 %. Jei visos nacionalinės pajamos būtų tik vieno asmens rankose, tada koeficientas būtų 100 %. Kuo didesnis koeficientas, tuo didesnė pajamų pasiskirstymo šalyje nelygybė (EAPN, European anti poverty network, 2007). Pagrindinė šio koeficiento savybė yra ta, kad vieno kurio nors gyventojų sluoksnio pajamų didėjimas, kai tuo tarpu kitų sluoksnių pajamos nekinta, didina Gini koeficiento reikšmę.

Žemiau pateikiami 2007 metų pusiaujo šalių Gini indekso rezultatai.

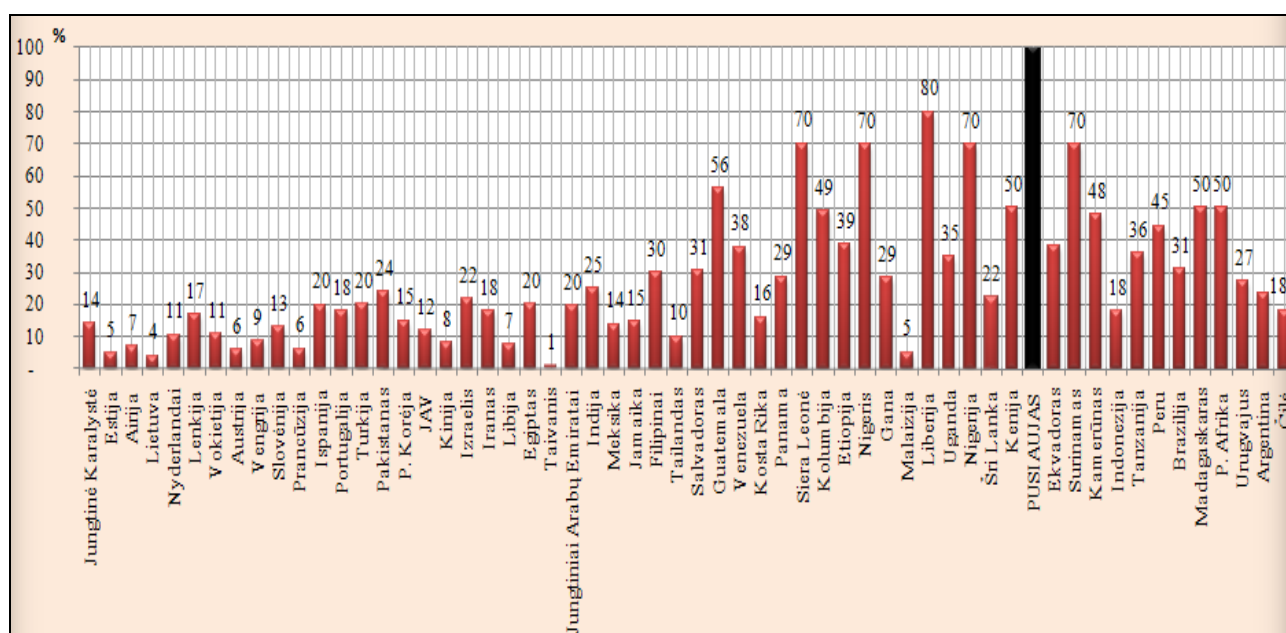
Šaltinis: sukurta autorės pagal KLUGMAN, Jeni. Human Development Report 2009, 2009.

14 pav. Gini indeksas pasaulio šalyse

Įvairiose šalyse šio koeficiento reikšmė svyruoja nuo 0,23 iki 0,37. Praktiškai kai Gini koeficiento reikšmė didesnė nei 0,3 (30%), teigiama, kad mokesčių sistema neatitinka teisingumo principo (Kvedrytė, 2009).

Tuo tarpu Gini koeficientas pusiaujo šalyse stipriai viršija 30% ribą. Didžiausia nelygybė pastebima Kolumbijoje (58,5%), P. Afrikoje (57,8%), Brazilijoje (55%), Panamoje (54,9%), Ekvadore (54,4%), Guatemaloje (53,7%), Zambijoje (50,7%), Argentinoje (50%). Tačiau beveik visose šalyse viršijama 40% koeficiento riba.

Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos priskiriamas prie socialinių rodiklių, nusakantis, kokia dalis populiacijos gyvena vargingai. Pateikiami 2007 - 2009 metų duomenys (%) pasaulio valstybių.

Šaltinis: sukurta autorės pagal NationalMaster. Population below poverty line (2007) by country. Index Mundi. Population below poverty line.

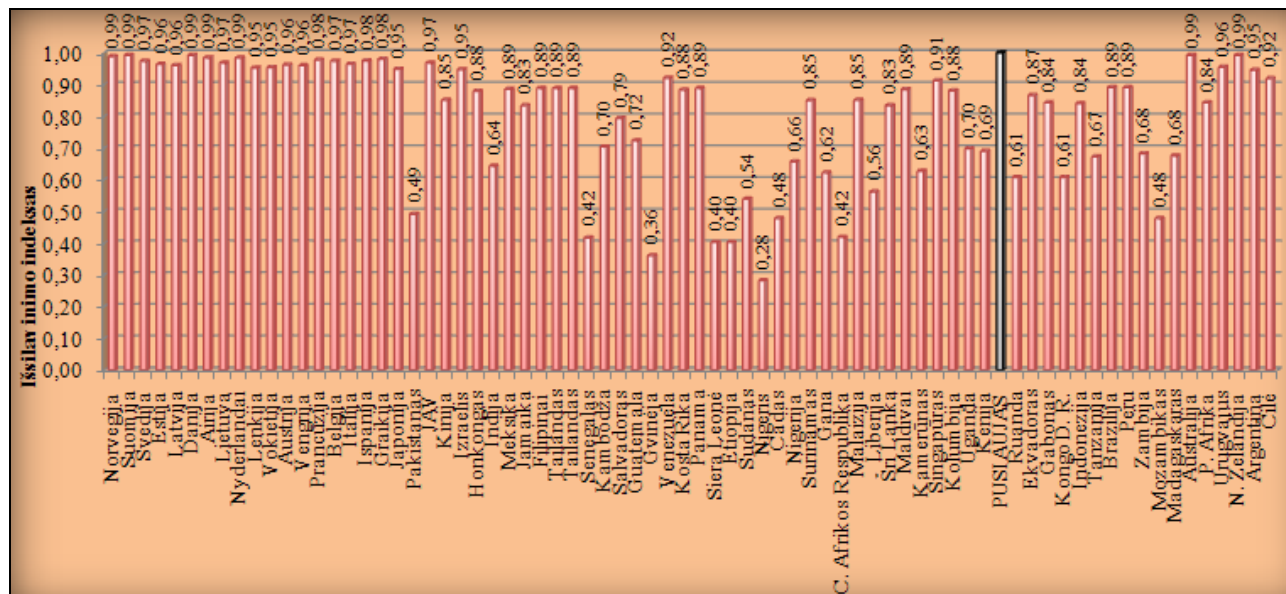
15 pav. Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos (%) pasaulio šalyse

Artėjant prie pusiaujo pastebimas didesnis gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos. Liberijoje skurdas siekia net 80%, Siera Leoneje, Nigerijoje, Nigeryje, Suriname skurdas siekia iki 70%, Madagaskare, P. Afrikoje, Kenijoje, Guatemaloje – apie 50%. Tuo tarpu kylant link polių situacija keičiasi, ir čia daugiau 24% nesiekia.

Išsilavinimo indeksas vienas iš svarbiausių visuomenės kultūros ir jos raidos lygį apibūdinančių rodiklių. Pagal GIS Development (2007), išsilavinimo indeksą sudaro 1/3 raštingumo indeksas ir 2/3 išsilavinimo galimybių indeksas. Raštingumo indeksas skaičiuojamas visus raštingus žmones padalinus iš visos šalies populiacijos, tuo tarpu išsilavinimo galimybių indeksas

apskaičiuojamas visas mokymo įstaigas padalinus iš visos šalies gyventojų skaičiaus (Map World Forum).

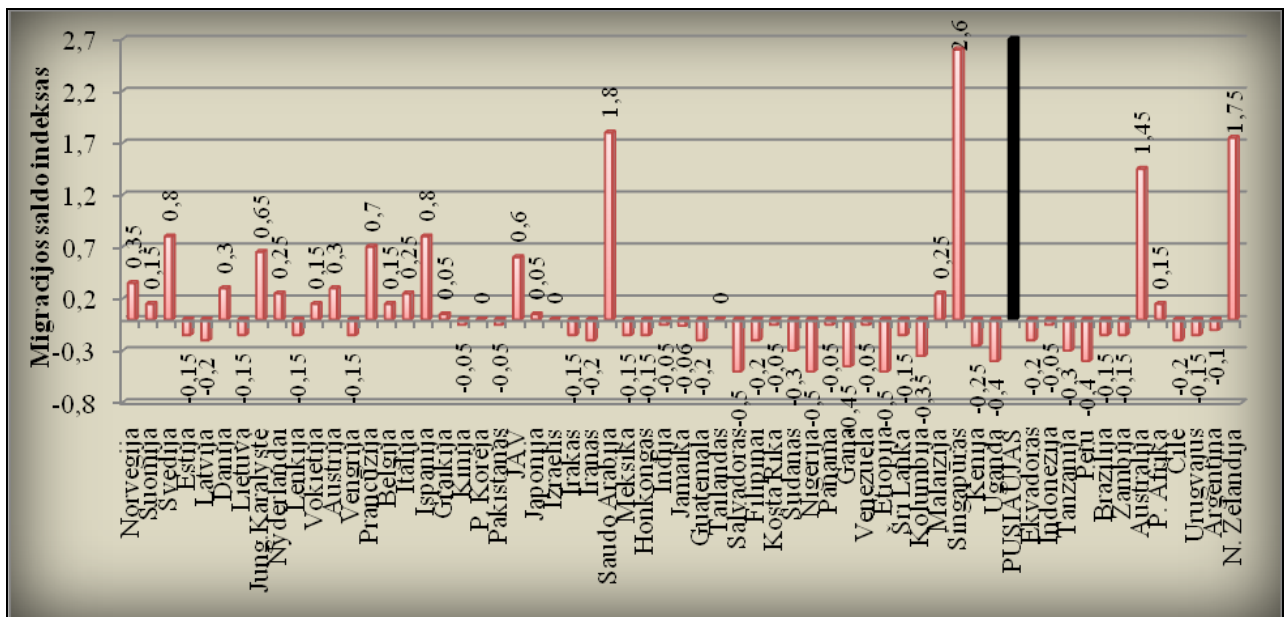

Šaltinis: sukurta autorės pagal KLUGMAN, Jeni. Human Development Report 2009, 2009.

16 pav. Išsilavinimo lygis pasaulio šalyse

Išsilavinimo indekso rezultatai pusiaujo šalyse matyti nestabilūs. Tuo tapu šalyse nuo Japonijos ir aukščiau į šiaurę išsilavinimo indeksas nusitovi ir viršija 0,95 ribą. Pusiaujo šalyse mažiausią išsilavinimo lygį turi Nigeris, kurio išsilavinimo indeksas yra tik 0,282, Gvinėjoje 0,361, Siera Leone ir Etiopijoje 0,403, Centrinėje Afrikos Respublikoje 0,419, Nigerijoje ir Mozambike 0,478. Tolstant nuo pusiaujo link kito polio, matyti kad tokios valstybės kaip Australija, Naujoji Zelandija, Argentina turi gerus išsilavinimo lygio indekso duomenis, jie viršija 0,94. Vadinas iš tiesų ties pusiauju yra tokios šalys, kuriose išsilavinimo lygis yra menkas.

Migracijos saldo indeksas buvo tiriamas 2007 – 2009 metais. 135 ištirtos šalys pateikia 93% žmonių populiacijos. Rezultatai buvo surinkti telefoniniu bei žodiniu interviu metodu. Buvo apklausta 260tūkst. žmonių nuo 15 metų amžiaus. Migracijos saldo indeksas yra apskaičiuojamas – suaugusiųjų skaičių, kurie norėtų išsikelti visam laikui iš šalies atimant žmonių skaičių, kurie norėtų persikelti į tą šalį, kaip visų suaugusių gyventojų dalis. Kuo aukštesnis teigiamas PNMI rezultatas, tuo didesnis grynasis suaugusių gyventojų prieaugis (Esipova, Srinivasan, Ray, 2009). Didelė migracija gali sukelti problemų, tokių kaip didėjantis nedarbo lygis ir galimos tautinės nesantaikos (jei žmonės imigruoja) ar darbo jėgos mažėjimas tam tikruose pagrindiniuose sektoriuose (jei žmonės išvyksta). Pasaulio šalių migracijos saldo indeksas pavaizduotas 17 paveiksle.

Šaltinis: sukurta autorės pagal ESIPOVA, Nelli; SRINIVASAN, Rajesh; RAY, Julie. Potential Net Migration Could Change Nations, 2009.

17 pav. Migracijos saldo indeksas pasaulio šalyse

17 paveikslas pateikia pusiaujo šalių ir labiau nuo jų nutolusių šalių palyginimą migracijos saldo indekso. Pusiaujas pavaizduotas juodu stulpeliu ir ties juo beveik visų šalių indekso reikšmės atsiduria ties neigiamą reikšme. Vadinas šių šalių grynojo suaugusių gyventojų prieaugio iš vis nėra ir daugiau žmonių palieka šalį, nei atvyksta į ją. Kaip ir visais rodikliais taip ir šiuo išsiskiria Singapūras, kurio reikšmė iš nagrinėjamų šalių yra aukščiausia (2,6). Ties pusiaujo taip pat išsiskiria Malaizija, kurios indekso reikšmė yra lygi 0,25. Tačiau galima pastebėti, kad toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių šis indeksas taip pat turi neigiamų reikšmių. Kaip antai Estijos, Lietuvos, Lenkijos, Vengrijos indekso reikšmė lygi -0,15. Latvija iš pabaltijo valstybių turi mažiausią indekso reikšmę (-0,2).

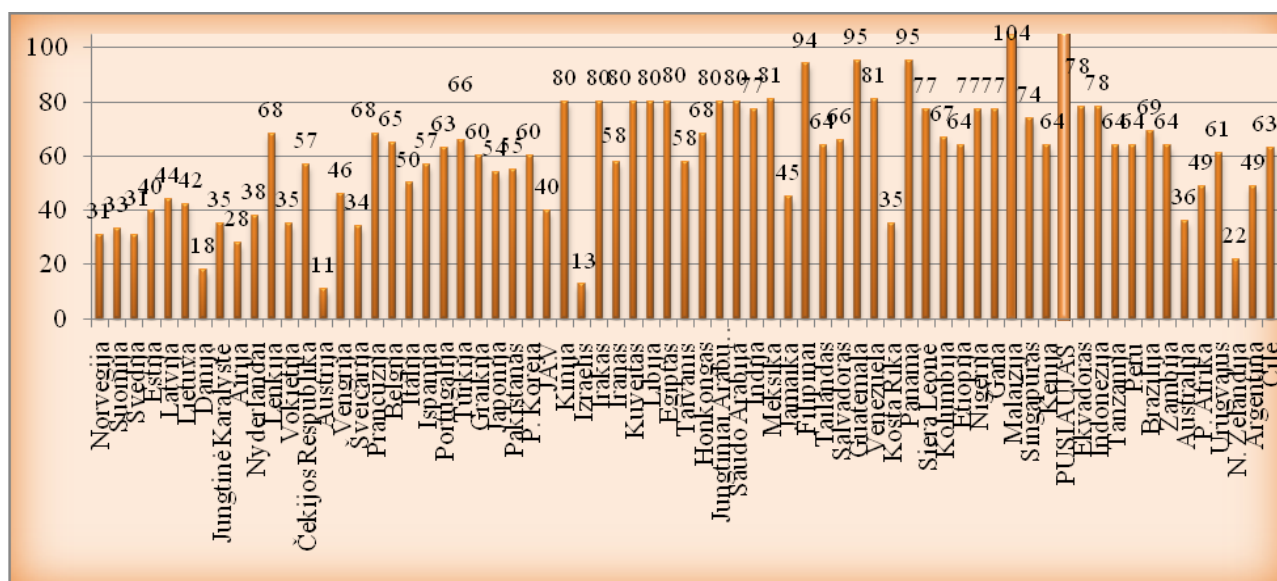
Apibendrinant pusiaujo šalių socialinius rodiklius, nustatyta, kad Gini koeficientas pusiaujo šalyse stipriai viršija 30% ribą, po kurios kaip teigiama šalyse mokesčių sistema neatitinka teisingumo principo. Pusiaujo šalyse pastebimas didesnis gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos, kuris siekia net iki 80%. Tuo tarpu kylant link polių situacija keičiasi, ir čia skurdo riba neviršija 24%. Išsilavinimo indekso rezultatai pusiaujo šalyse matyti nestabilūs. Visos šios priežastys ir lemia didelius migracijos srautus. Galima teigti, kad žemas BVP dydis šalyje įtakoja šalies skurdo lygį, nelygybę, žemą išsilavinimo lygį bei migracijos srautus.

2.4 Kultūriniai rodikliai pagal G. Hofstede pusiaujo ir kitose šalyse

Pirmoje darbo dalyje R. D. Lewis (2002) išskyrė tris veiksnius, kurie įtakoja kultūros mentalitetą, t.y. istorija, klimatinės sąlygos ir tautinės savybės. Vadinasi tautos savybės, papročiai, nusistovėjusios idealogijos gali įtakoti šalies vystymąsi. G. Hofstede (2004) skiria *penkias vertybių dimensijas*, pagal kurias galima įvertinti įvairių šalių būdingus kultūrinius skirtumus.

Nacionalinės kultūros gali būti apibūdinamos pagal Geert Hofstede analizę. Šios idėjos pirmą kartą buvo pagrįstos stambiu mokslinio tyrimo projektu apie skirtumus 64 šalių organizacijų. Hofstede modelis kultūriniu aspektu gali būti labai naudingas, kai reikia analizuoti šalies kultūrą (ClearlyCultural, Geert Hofstede cultural dimensions).

Pirmasis rodiklis įvardijamas kaip *jėgos pozicija*. Atliktas tyrimas parodo, koku lygiu organizacijos ir įvairios institucijos, tokios kaip šeima, priima ir mano, kad valdžia yra pasiskirsčiusi netolygiai. Pagal šį tyrimą kuo didesnis rezultatas, tuo didesnė nelygybė. Visuomenės nelygybės lygis yra paremtas lyderiais ir pasekėjais (ClearlyCultural, Power Distance Index, 2009).

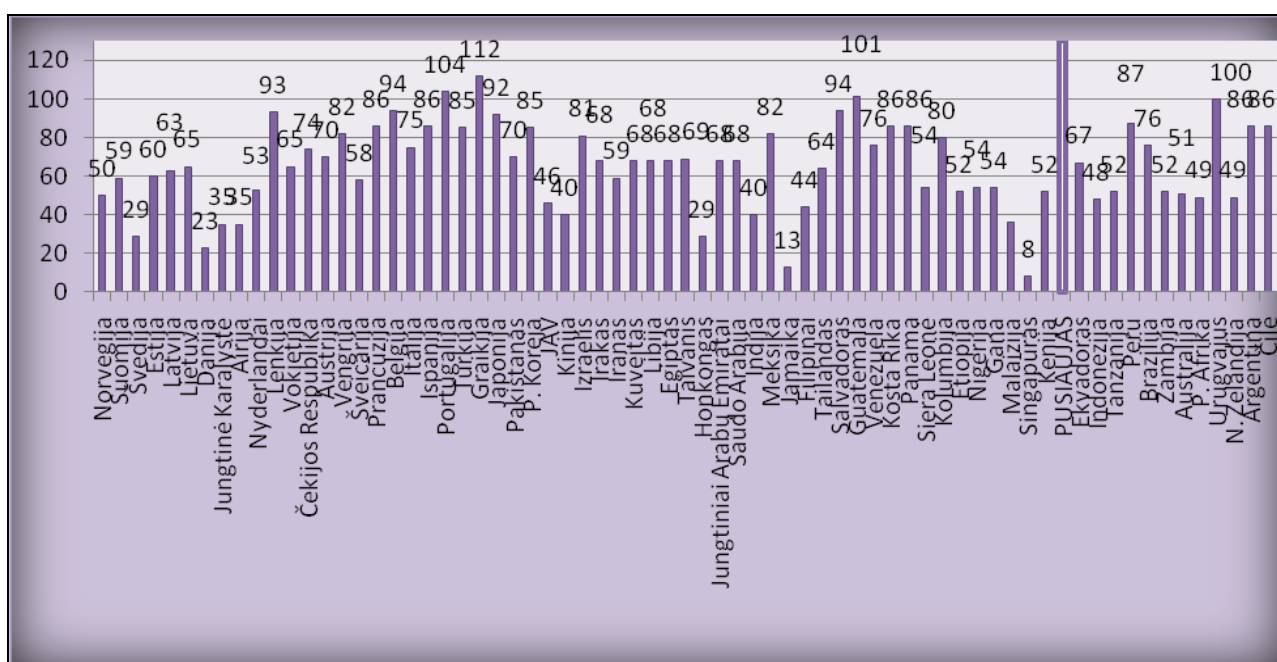
Šaltinis: sukurta autorės pagal ClearlyCultural. Making Sense of Cross Cultural Communication, 2009; HUETTINGER, Maik. Cultural dimensions in business life: Hofstede's indices for Latvia and Lithuania, 2008.

18 pav. Jėgos pozicijos skirtingose pasaulio šalyse

Nelygybė yra akivaizdi pusiaujo šalyse, tačiau nelygybė panašiai egzistuoja ir tolstant nuo pusiaujo. Mažiausia jėgos pozicija pastebima šiaurės šalyse, tokiose kaip Norvegijoje (31), Suomijoje (33), Švedijoje (31), Danijoje (18). Didžiausia nelygybė ir galia egzistuoja Malaizijoje (104), Panamoje, Salvadore (95) bei Filipinuose (94). Singapūre nelygybės lygis matomas gana

aukštas, siekia 74. Vadinasi ne visais rodikliais ir veiksniais Singapūras lenkia ne tik savo šalių grupę, bet ir toliau nuo pusiaujo nutolusias šalis.

Neaiškumų (neapibrėžtumo) vengimo rodikliu atskleidžiama kaip stipriai žmogus siekia tiesos. Kultūros vengiančios neaiškumų bando sumažinti griežtų įstatymų ir taisyklių galimybes ir filosofiniu bei religiniu požiūriu tiki į visišką tiesą (ClearlyCultural, Uncertainty Avoidance, 2009). Stipri ta šalis, kurioje nebijoma rizikuoti, tolerantiškai žvelgiama į skirtingas nuomones, suvokiama, kaip elgtis neapibrėžtose situacijose, nepalūžtama, todėl visuomenėje turėtų egzistuoti silpnas neapibrėžtumo vengimas.

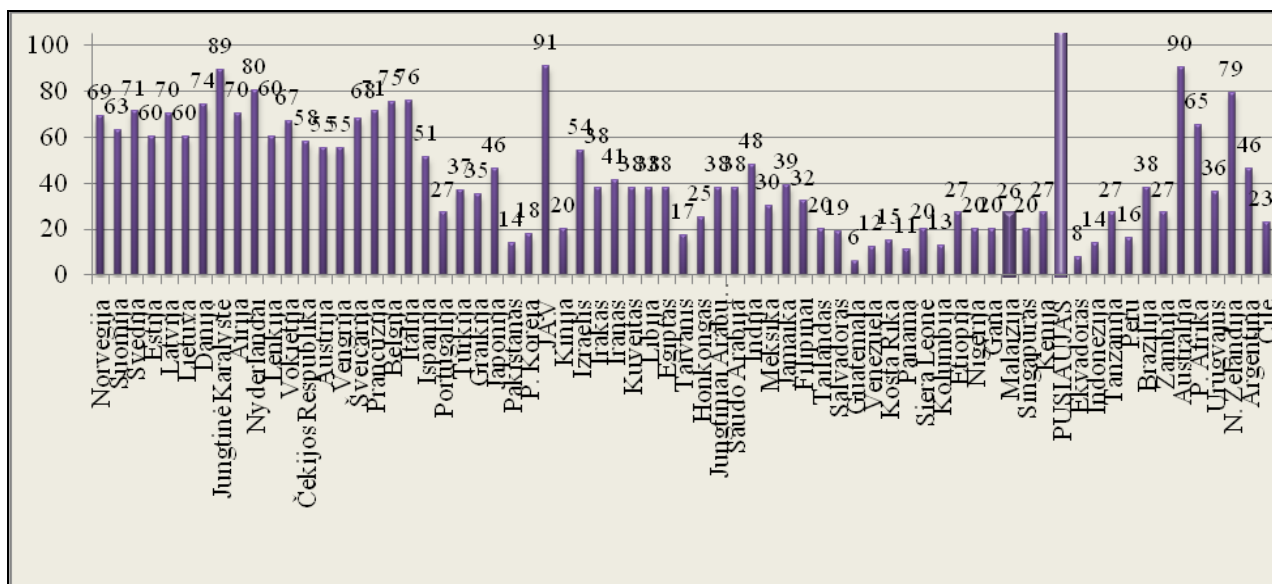

Šaltinis: sukurta autorės pagal ClearlyCultural. Making Sense of Cross Cultural Communication, 2009; HUETTINGER, Maik. Cultural dimensions in business life: Hofstede's indices for Latvia and Lithuania, 2008.

19 pav. Neaiškumų (neapibrėžtumo) vengimas skirtingose pasaulio šalyse

Brėžinys neparodo aiškaus atotrūkio tarp pusiaujo šalių ir šalių esančių toliau nuo pusiaujo. Dauguma šalių vengia nežinomybės, tai parodo aukšti rodikliai brėžinyje. Tačiau Singapūre (8), Jamaikoje (13) dėl įprastos neapibrėžtos situacijos visuomenė nejaučia didelio diskomforto. Labiausiai nežinomybės vengia tokios šalys kaip Graikija (112), Portugalija (104), Guatemala (101), Urugvajus (100), Salvadoras ir Belgija (94), Lenkija (93), Japonija (92).

Individualizmo dimensija apibrėžiama tyrime kaip priešinga kolektyvizmui, t.y. žmonių integravimuisi į grupes. Individualizmo visuomenėse žmonių ryšiai yra laisvi: kiekvienas turi būti atsakingas už save. Kolektyvinėse visuomenėse žmonės nuo gimimo yra integruoti į stiprią, darnią grupę, dažnai šeimomis, kurioje saugoja vienas kitą mainais už visišką atsidavimą.

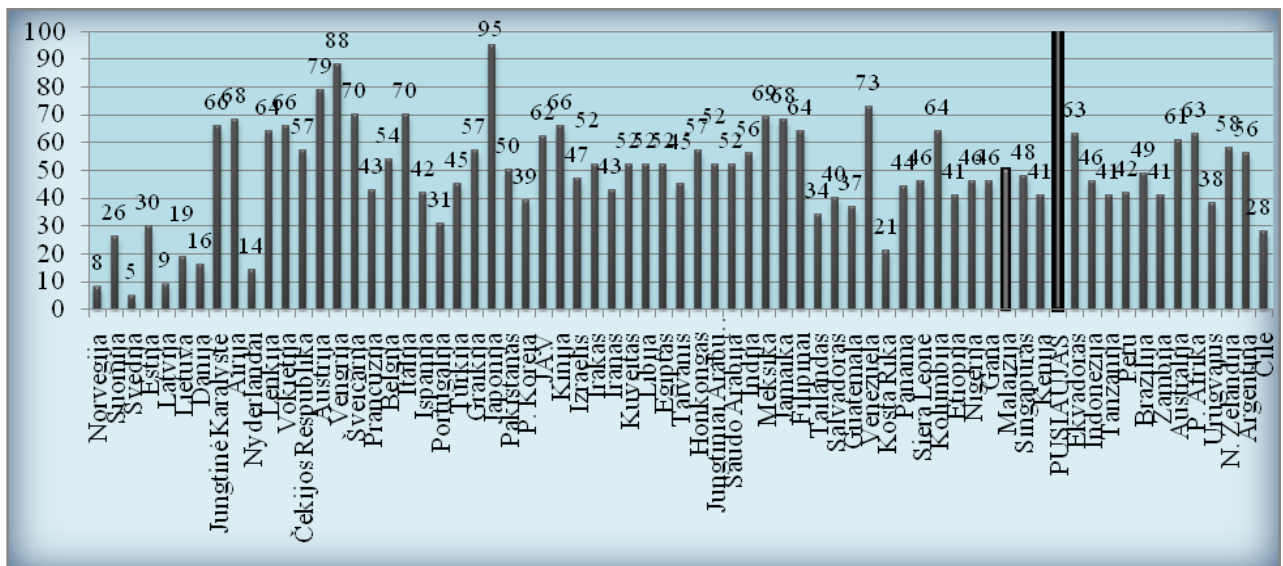
Šaltinis: sukurta autorės pagal ClearlyCultural. Making Sense of Cross Cultural Communication, 2009; HUETTINGER, Maik. Cultural dimensions in business life: Hofstede's indices for Latvia and Lithuania, 2008.

20 pav. Individualizmas pasaulio šalyse

Šiuo atveju individualizmas pusiaujo valstybėse mažai egzistuoja. Visos nagrinėjamos pusiaujo šalys tokios kaip Tailandas, Salvadoras, Guatemala, Venezuela, Kosta Rika, Panama, Siera Leona, Kolumbija, Etiopija, Nigerija, Gana, Malaizija, Singapūras, Kenija, Ekvadoras, Indonezija, Peru, Čilė pasižymi kolektyvizmu, individualizmas čia mažai pastebimas (6-27). Tuo tarpu tolstant nuo pusiaujo, pastebimas vis didesnis individualizmo laipsnis šalyse (25-91). Australija ir Naujoji Zelandija išsiskiria ir propaguoja individualizmą ir laisvę, jų individualizmo laipsniai atitinkamai yra 90 ir 79.

Vyriškumo dimensija priešinga moteriškumui. Pagrindinis vyro tikslas – uždirbti pinigus, kaip ir šaliai svarbu turėti pakankamai pajamų. Visas šalies gerbūvis pagrinde ir priklauso nuo turimų pajamų. Atkaklesni rodikliai vadinami „vyriškais“, o kuklūs, rūpestingi – „moteriškais“.

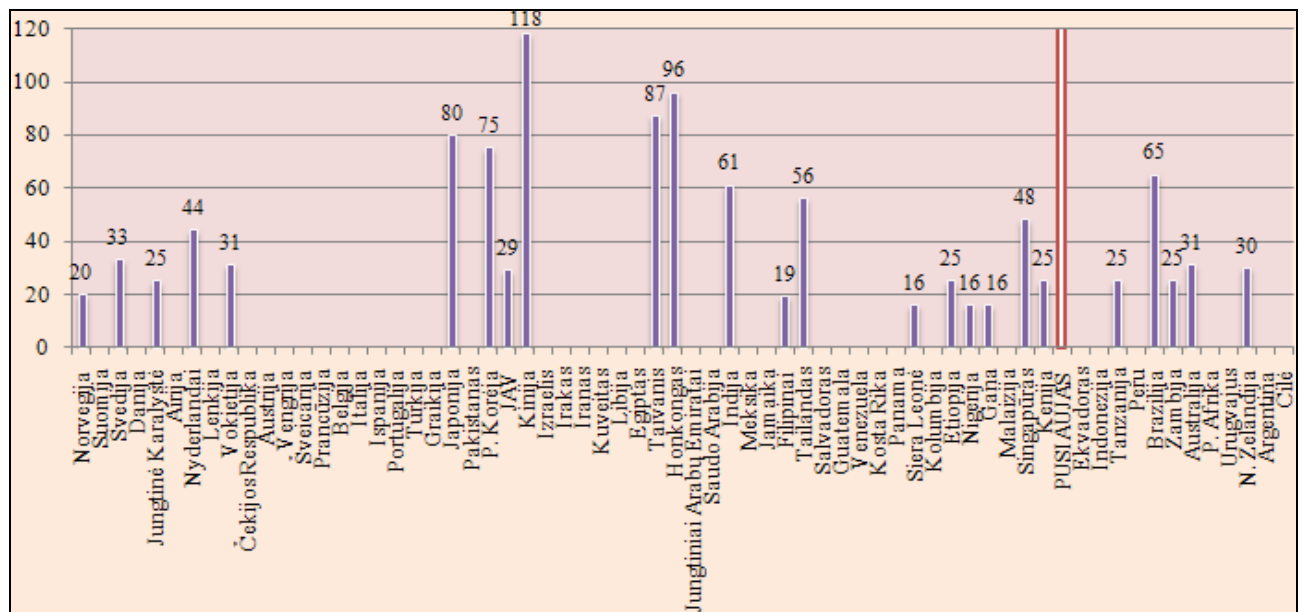

Šaltinis: sukurta autorės pagal ClearlyCultural. Making Sense of Cross Cultural Communication, 2009; HUETTINGER, Maik. Cultural dimensions in business life: Hofstede’s indices for Latvia and Lithuania, 2008.

21 pav. Vyriškumo dimensija pasaulio šalyse

Pagal tyrimo rezultatus aiškiau skirtumo tarp pusiaujo šalių ir tolimesnių šalių nėra. Tačiau pusiaujo šalis labiau galima būtų įvardinti kaip turinčias labiau „moterišką“ dimensiją nei „vyriškąją“. „Vyriškumo“ savybių mažiausiai turi tokios šalys arčiausiai pusiaujo kaip Kosta Rika (21), Čilė (28), Tailandas (34), Guatemala (37), Urugvajus (38).

Ilgalaikė orientacija – paskutinė dimensija, kuria norėta buvo palyginti skirtumus tarp Rytų ir Vakarų.

Šaltinis: sukurta autorės pagal ClearlyCultural. Making Sense of Cross Cultural Communication, 2009.

22 pav. Ilgalaikė orientacija pasaulio šalyse

Dėl valstybių negausos šio tyrimo dalyje, sunku daryti išvadas, kuriose šalyse labiau vyrauja ilgalaikė orientacija. Tačiau ties pusiauju labiau egzistuoja trumpalaikės orientacijos valstybės, kurios nesiekia ilgalaikių tikslų, o tenkinasi tik trumpalaikiais. Jos nesikeičia, nesiima ilgalaikių uždavinių, kurie galėtų labiau padėti išvystyti šalies ekonomiką.

Apibendrinant kultūrinius rodiklius, pavaizduota pusiaujo šalių įvertinimo lentelė pagal tai, kokios šalys turėtų būti, norinčios siekti geresnio išsivystymo lygio savo šalyje.

7 lentelė

Pusiaujo šalių įvertinimas

Šalims būdingos orientacijos, siekiančioms išsivystymo	Pusiaujo šalių orientacijos pagal G. Hofstede tyrimą	Pusiaujo šalių įvertinimas
Mažos galios visuomenės	Didelės galios visuomenės	-
Neaiškumų nevengiančios visuomenės	Vidutiniškai neaiškumų vengiančios visuomenės	+ -
Aukšto individualizmo visuomenės	Žemo individualizmo visuomenės	-
Vyriškų vertybių visuomenės	Moteriškų vertybių visuomenės	-
Ilgalaikių vertybių visuomenės	Trumpalaikių vertybių visuomenės	-

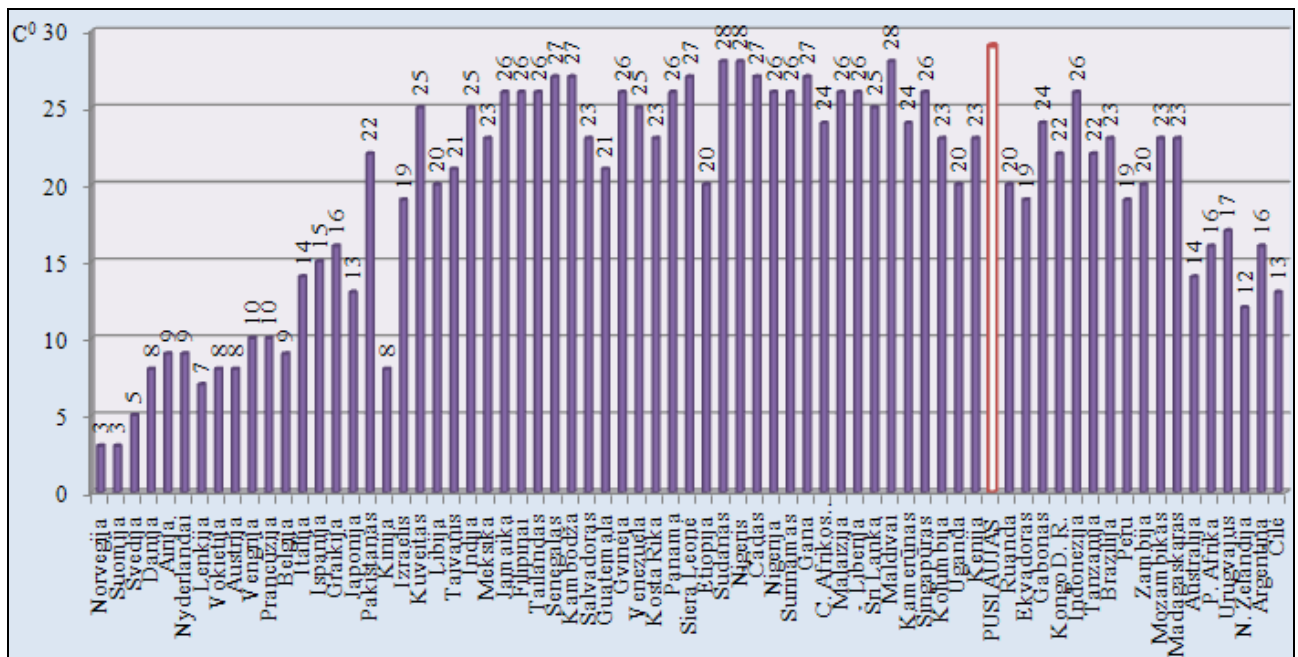
Šaltinis: sudaryta autorės

Lentelė atskleidžia, kad pusiaujo šalys pagal savo kultūrinius rodiklius stipriai atsilieka norėdamos sukurti ekonominę gerbūvį savo šalyje. Pusiaujo šalyse pagal G. Hofstede atliktą tyrimą vyrauja labiau didesnės galios visuomenė, kurioje vyrauja nelygybė; žemo individualizmo visuomenė, kurioje vyrauja principas, kad vyriausybė turėtų daugiau prisiimti atsakomybės, siekiant užtikrinti, kad visi būtų aprūpinti; trumpalaikių vertybių visuomenė, kuriai svarbiau dabartis nei ateitis, ji nesirūpina ateitimi, nekuria sau ir ateinančioms kartoms geresnės ateities ir šiai visuomenei užtenka to, ką turi dabar. Teigiamas pusiaujo šalių bruožas tas, kad jos visiškai nevengia neaiškumų, vadinasi tam tikrose nenumatytose situacijose mokėtų susitvarkyti ir visiškai nepalūžti.

2.5 Aplinkos rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse

Šiame skyriuje nagrinėjami tokie pusiaujo šalių aplinkos rodikliai, kaip oro temperatūra, pasaulinis klimato rizikos indeksas bei anglies dioksido emisijų tenkančių vienam gyventojui rodiklis.

Pusiaujo paradoksas teigia, kad pusiaujo šalyse ekonominis išsivystymo lygis yra kur kas žemesnis nei prie polių esančių valstybių. Visa tai lemia šių šalių aukšta oro temperatūra. Todėl svarbu išanalizuoti šalių esančių prie pusiaujo *metines oro temperatūras*.

Saltinis: sukurta autorės pagal Weatherbase, 2010 duomenis.

23 pav. Šalių metinė oro temperatūra (°C) pasaulio šalyse

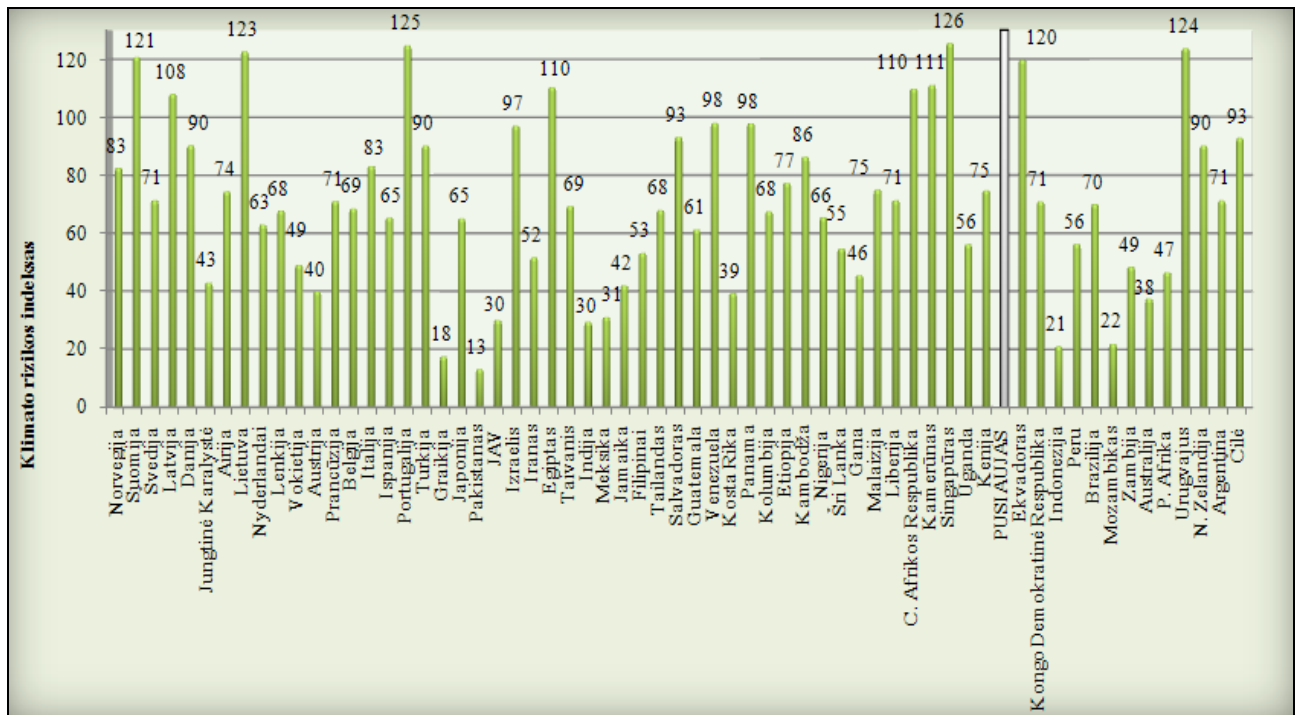
Slenkant link pusiaujo matyti, kad oro temperatūra didėja, tuo tarpu prie polių arčiau esančių valstybių temperatūra krenta. Visose arčiau pusiaujo šalyse oro temperatūra yra gerokai virš 20 °C. Tuo tarpu tokiose valstybėse kaip Australijoje, N. Zelandijoje, Argentinoje oro temperatūra pradeda kristi lyginant su pusiaujo šalimis. Vadinasi, galima atrasti atvirkštinę priklausomybę tarp šalių oro temperatūros ir tokių rodiklių kaip BVP, vyriausybės efektyvumo indekso, korupcijos kontrolės rodiklio bei verslumo lygio. Tiesioginė priklausomybę galima išžvelgti tarp metinės oro temperatūros ir gyventojų skaičiaus žemiau skurdo ribos.

Pasaulinis klimato rizikos indeksas analizuoja, kokią įtaką, t.y. nuostolius šalims turėjo oro sukelti padariniai (audros, potvyniai, karščio bangos). Sven Harmeling (2008) atliko tyrimą apie šį indeksą. 2007 metų skaičiai rodo, kad skurdesnėse šalyse labiau vyrauja oro padarinių paveiktos šalys. Šiam indeksui nustatyti reikėjo išnagrinėti tokius rodiklius:

1. mirčių skaičių,
2. mirčių skaičių 100tūkst. gyventojų,
3. nuostolių sumą JAV \$ pagal perkamosios galios paritetą (PGP),
4. nuostolio ir BVP santykį.

Antram ir ketvirtam rodikliui ekonominiai ir gyventojų duomenys buvo įtraukti pasinaudojus Tarptautiniu Valiutos fondu. Kiekvienos šalies indekso rezultatas buvo gautas iš šalių šių aukščiau išvardintų rodiklių pagal tokius svorius: 1/4 mirčių atvejų, 1/4 mirčių tenkančių 100tūkst. gyventojų, 1/6 absoliučių nuostolių, 2/6 BVP nuostolių.

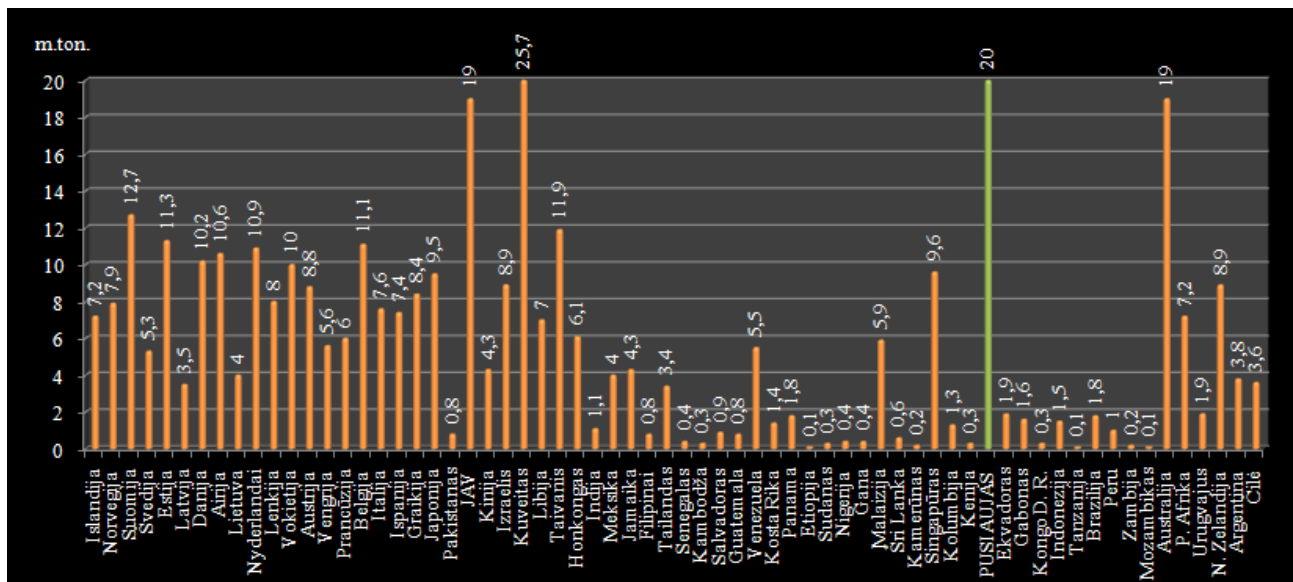

Šaltinis: sukurta autorės pagal HARMELING, Sven. Global climate risk index 2009. Weather-related loss events and their impacts on countries in 2007 and in a long-term comparison, 2008.

24 pav. Pasaulinis klimato rizikos indeksas tarp pasaulio šalių

S. Harmeling (2008) tyrime naudojami tik oro sukelti padariniai – audros, potvyniai, temperatūrų svyravimai (karščio ir šalčio bangos). Geologiniai faktoriai kaip žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai ar cunamiai neįtraukti, nes jie nepriklauso nuo oro ir nesusiję su klimatu. Vadinasi šio tyrimo rodikliai pusiaujo šalyse padidėtų, kadangi šiose vietovėse daugiausiai vyksta žemės drebėjimų ir ugnikalnių išsiveržimų. Tačiau jei žiūrėt tik į oro pasikeitimus, tai pusiaujo šalyse šie padariniai taip pat padaro nemažai nuostolių. Daugiausiai nuostolių susilaukia tokios pusiaujo šalys kaip Singapūras (126) (kaip bebūtų keista, nes ši šalis beveik visais rodikliais pirmąja), Urugvajus (124), Ekvadoras (120), Kamerūnas (111), C. Afrikos Respublika (110), Panama ir Guatemala (98). Indonezijos rodiklis gana mažas (21), tačiau žinoma kad ten daugiausiai įvyksta žemės drebėjimai ir cunamiai, kurie nėra įtraukti į šį tyrimą.

Anglies dioksido emisijų rodiklis metrinėmis tonomis parodo, kiek yra gaminama ar skleidžiama vienam šalies gyventojui (metrinė tona yra lygi 1000 kilogramų). Čia pateikti 2006 metų duomenys apima visą anglies dioksido kiekį, gaunamą naudojant kietą, skystą ar dujinį kurą arba cemento deginimą gamybai. Išmetama per žemės naudojimo konversiją arba iš degalų talpyklų, naudojamų tarptautiniame transportavime (Population reference Bureau, 2007).

Šaltinis: sukurta autorės PRB World Population Data Sheet. CO₂ Emissions per Capita, 2006 (metric tons), 2009

25 pav. Anglies dioksido emisijos (m.ton.) pasaulio šalyse

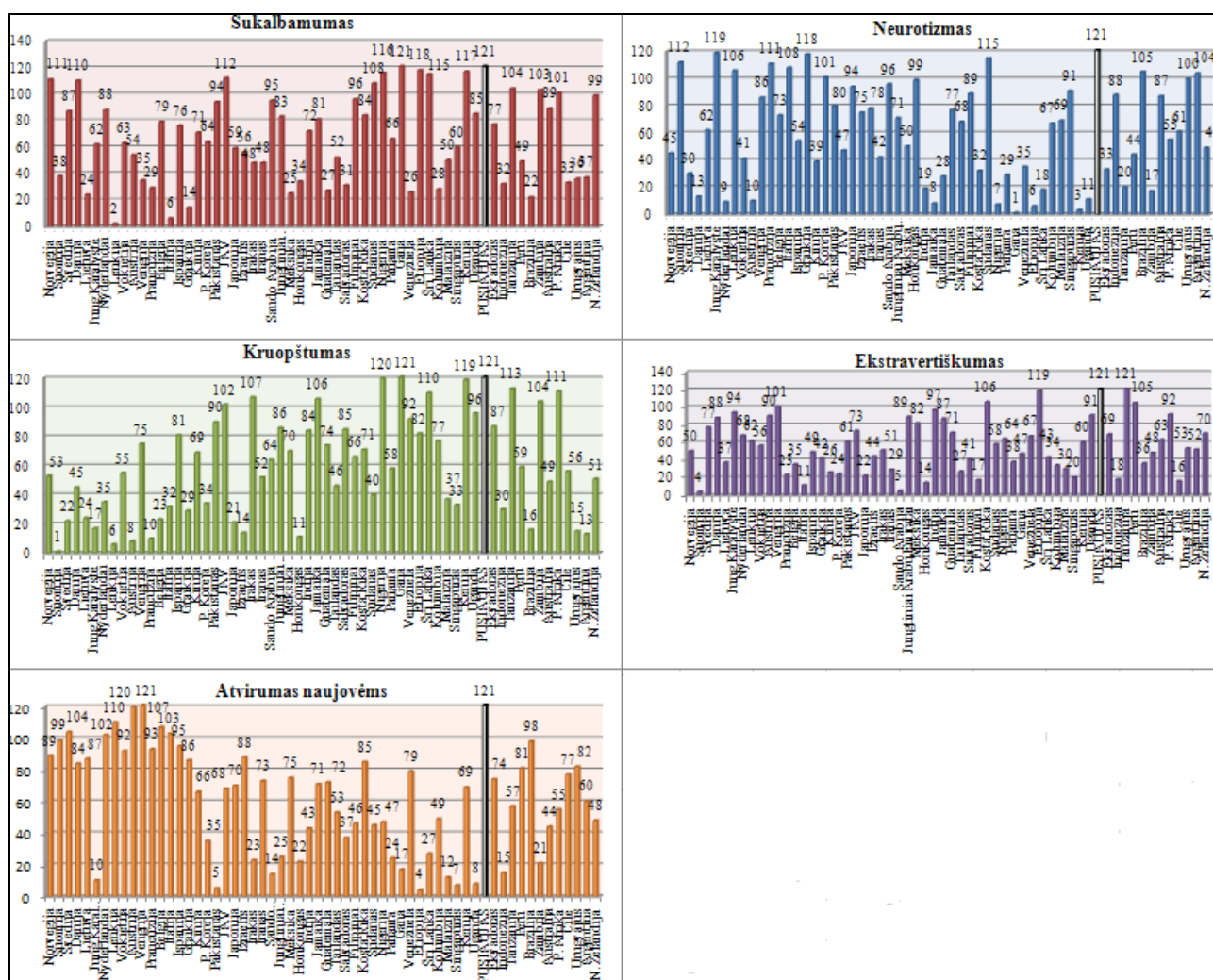
Anglies dioksido emisijų tenkančių vienam gyventojui rodiklis pastebimas šiuo atveju mažiausiais pusiaujo šalyse. Tuo tarpu tolstant link polių emisijų kiekis sparčiai didėja. JAV ir Australijoje siekia 19 m. ton. anglies dioksido emisijų. Pusiaujo šalyse šis rodiklis svyruoja tarp 0 – 2 m. ton. Singapūras ir šiuo rodikliu išsiskiria kaip daugiausiai anglies dioksido emisijų išmetanti šalis tarp pusiaujo šalių, jo rodiklis siekia 9,6 m. ton. Vadinasi galima atrasti pasaulio šalyse tiesioginę priklausomybę tarp anglies dioksido emisijų išmetimo kiekio ir tokių rodiklių kaip BVP, verslumo lygis.

Apibendrinant aplinkos rodiklius galima teigti, kad ties pusiauju oro temperatūra yra aukščiausia. Visų arčiau pusiaujo šalių oro temperatūra yra gerokai virš 20 °C. Pasaulinis klimato rizikos indeksas atskleidė, kad pusiaujo šalyse oro pasikeitimai taip pat padaro nemažai nuostolių. Tačiau šiuo rodikliu neįtraukti žemės drebjimų bei ugnikalnių padariniai, kurie šį rodiklį pusiaujo šalyse ženkliai padidintų. Anglies dioksido emisijų tenkančių vienam gyventojui rodiklis pastebimas šiuo atveju mažiausiais pusiaujo šalyse. Tuo tarpu tolstant link polių emisijų kiekis sparčiai didėja. Vadinasi augant ekonomikos lygiui ir šalies išsivystymui anglies dioksido emisijos sparčiai didėja. Taigi šalies BVP dydis įtakoja jos aplinkos rodiklius.

2.6 Psichologinių rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse

Psichologiniai veiksniai labai stipriai įtakoja žmonių emocinę būklę, jų bendravimo ypatumus, siekius, norus. Vadinasi, žmonės sukurdami tam tikrą psichologinę būseną šalyse, gali stipriai paveikti ir pačios šalies ekonominius, socialinius, politinius aspektus.

D. Stillwell (2010) atliktas tyrimas „*Mano asmenybė*“ sukurtas 2007m., kuriame dalyvavo 3mln. žmonių iš viso pasaulio. Pagal šį tyrimą galima sužinoti, kokiomis savybės pasižymi įvairių šalių gyventojai, kas leidžia sužinoti, ar jie linkę labiau bendradarbiauti ar konkuruoti (sukalbamumo laipsnis), ar sugeba suvaldyti savo emocijas (neurotizmo laipsnis), ar viską linkę atlikti kruopščiai, o galbūt gali nukrypti nuo plano pasikeitus situacijai (kruopštumo lygis), ar pasižymi bendravimu, o galbūt labiau viską svarsto, užsidarę (ekstravertiškumo laipsnis), ar atviri naujovėms, ar tiesiog laikosi savo tradicijų (atvirumo naujovėms laipsnis). Šios savybės įgalina susipažinti su šalių psichologiniais veiksniais, kurie gali atskleisti, kodėl vienos šalys labiau kenčia skurdą ir nepriteklių, korupciją ir kitus išsivystymo lygį stabdančius veiksnius. Šiame tyrime aukščiausia reikšmė yra 121 balas.

Šaltinis: sukurta autorės pagal STILLWELL, D. Big five. My personality research, 2009.

26pav. Psichologiniai asmenybės tipai pasaulio šalyse

Iš grafikų (žr. 26 pav.) matyti, kad ryškaus skirtumo tarp šalių esančių arčiau pusiaujo ir labiau nutolusių šalių sukalmamumo ir ekstravertiškumo tipuose nematyti. Negalima pasakyti,

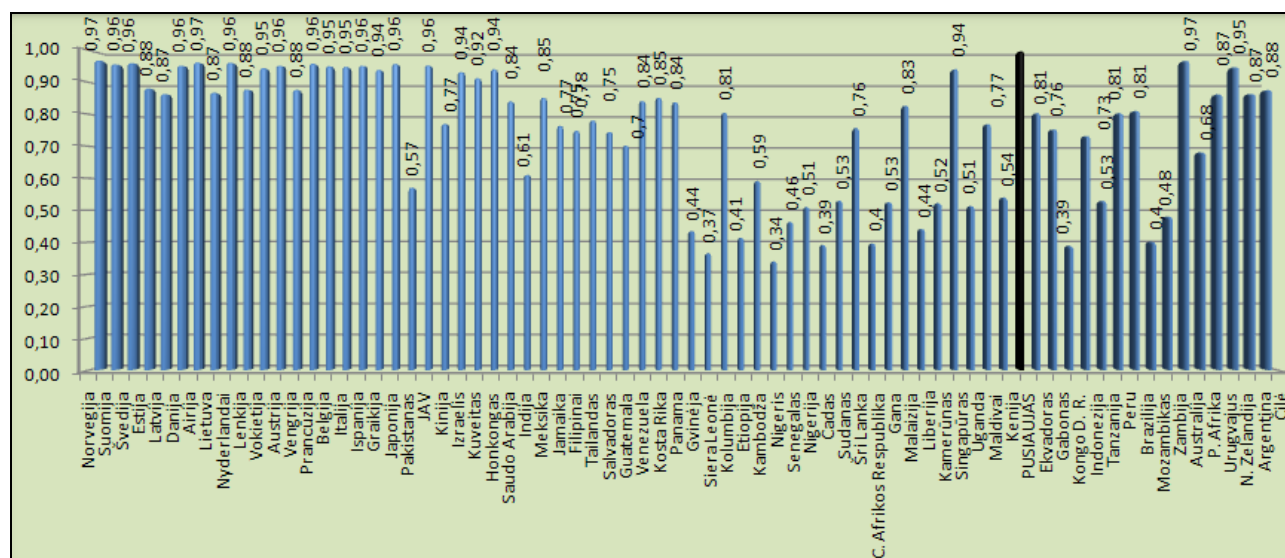
kurios šalys yra labiau linkusios bendradarbiauti, o kurios konkuruoti ir kurios linkusios daugiau bendrauti, o kurios yra užsidariusios, tačiau viską apsvarstančios ir apgalvojančios. Tačiau aiškiau matyti, kad pusiaujo šalyse neurotizmo lygis yra žemas, kas įrodo, kad šios šalys yra nelinkusios stresuoti, tačiau kartais stresas yra svarbus, siekiant užbaigti pradėtus darbus. Taip pat galima pastebėti, kad pusiaujo šalims labiau būdingas kruopštumas, užduočių vykdymas pagal planą, vadinasi jie nėra tokie lankstūs ir nėra pajėgūs pakrypus situacijai į blogąją pusę keisti kažką staigiai ir kardinaliai. Atvirumo naujovėms pusiaujo šalys taip pat nelinkusios pasižymėti, jos labiau laikosi savo tradicijų ir nesiekia naujų idėjų iš svetur.

Apibendrinant galima teigti, kad psichologiniai veiksniai vis dėlto egzistuoja tam tikrose šalyse, kas įgalina nuspręsti, kodėl vienos šalys labiau yra išsivysčiusios, o kitos vis labiau atsilieka.

2.7 Integruotų rodiklių apžvalga pusiaujo ir kitose šalyse

Šiame skyriuje nagrinėjami tokie integruoti rodikliai, kaip žmogaus socialinės raidos indeksas, laimingos planetos indeksas bei klestėjimo (gerovės) indeksas. Šie rodikliai apima keletą subindeksų, kurie apibūdina šalies gerbūvį.

Žmogaus socialinės raidos indekso tyrimas aprašytas Human Development Report 2009 (2009). Šis indeksas apima tris šalies išsivystymo dimensijas: sveikatą, išsilavinimą ir pajamas. Indekso reikšmės yra tarp 0 ir 1. Rezultatai vaizduoja 2007 metų duomenis.

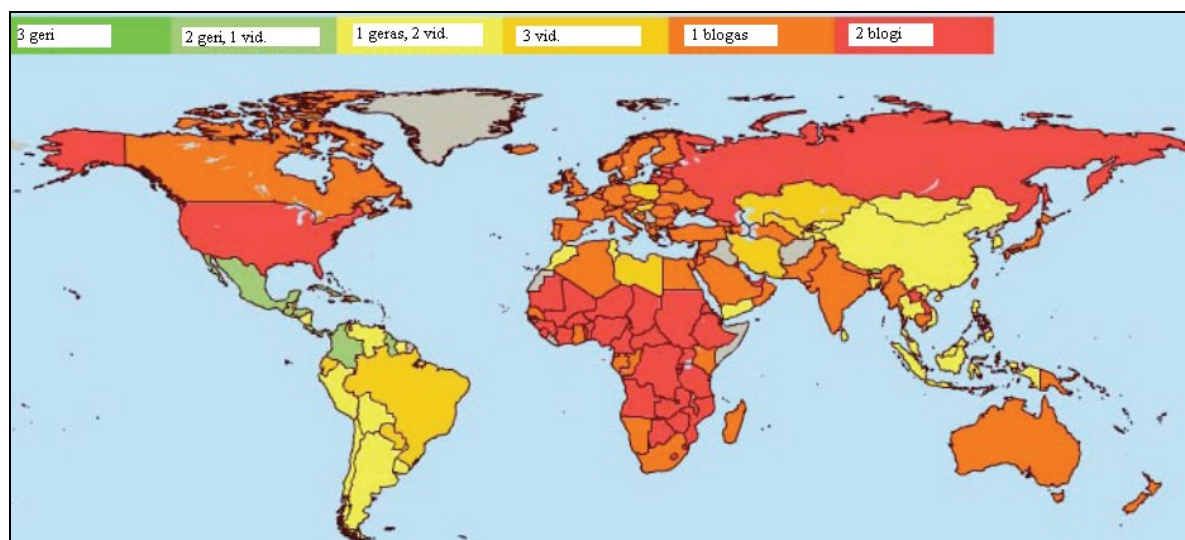

Šaltinis: sukurta autorės pagal KLUGMAN, Jeni. Human Development Report 2009, 2009.

27 pav. Žmogaus socialinės raidos indeksas pasaulio šalyse

Žmogaus socialinės raidos indekso scheminis vaizdavimas parodo, kad daugumos šalių esančių šalia pusiaujo rezultatai yra nepatenkinami. Žemas ŽSRI yra toks, kurio reikšmės yra žemesnės už 0,5, vadinasi prie tokių pusiaujo šalių priskiriamos: Nigeris (0,34), Siera Leonė (0,37), Čadas ir Kongo Demokratinė Respublika (0,39), Šri Lanka ir Mozambikas (0,4), Etiopija (0,41), Gvinėja ir Liberija (0,44), Senegalas (0,46), Zambija (0,48). Kai reikšmės yra $0,80 > \text{ŽSRI} > 0,50$, tai žmogaus socialinės raidos indeksas laikomas vidutinišku, aukštas: $0,90 > \text{ŽSRI} > 0,80$ ir labai aukštas - $\text{ŽSRI} > 0,900$. Savaiame aišku tarp pusiaujo šalių yra ir išimčių, kaip antai Singapūro indeksas yra 0,94, rodydamas kaip labai aukštą žmogaus socialinės raidos indeksą.

Laimingos planetos indeksas (Happy Planet Index - HPI) – tai naujosios ekonomikos išradimas, kuris ryžtingai pradėtas 2006 metais. Šis indeksas matuoja ekologinį efektyvumą pagal kurį žmonių gerovė pateikta per tris pagrindinius rodiklius (HPI = pasitenkinimas gyvenimu * vidutinė gyvenimo trukmė/ekologinis pėdsakas) (Paradiso, 2008). Tyrimo rezultatai pateikti žemiau esančiame paveikslėlyje.

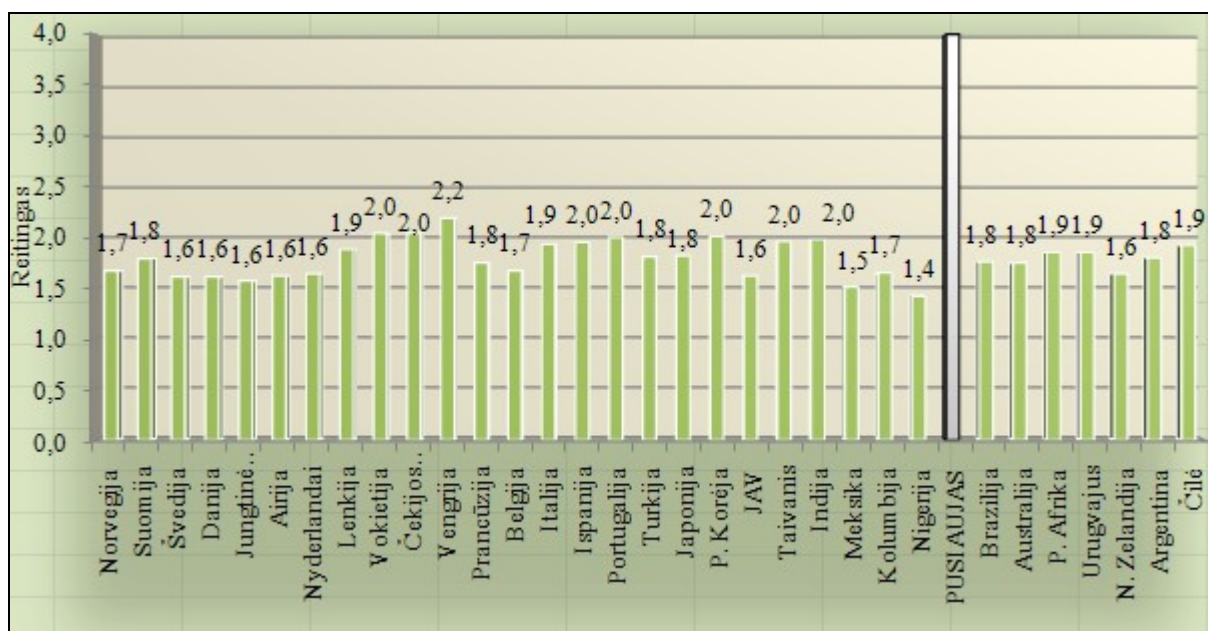
Šaltinis: sukurta autorės pagal Paradiso. The key role of ICT to ensure a sustainable world future, 2008.

28 pav. Laimingos planetos žemėlapis

Tyrimas parodo, kad Afrikos valstybių laimingo indekso du kriterijai iš trijų yra blogi, vadinasi žmonės nėra laimingi. P. Amerikos žemynas, kuris taip pat driekiasi per pusiauį, užima geresnę padėtį pagal visuomenės laimingumo jausmą, čia vienas kriterijus geras, o du – vidutiniški.

Kitas R. Inglehart, R. Foa, C. Peterson ir C. Welzel (2008) atliktas tyrimas apie laimės indeksą. Laimingas gyvenimas buvo apskaičiuotas apklausiant respondentus, kaip jie apskritai patenkinti savo gyvenimu naudojant skalę nuo 1 (labai nelaimingi) iki 4 (labai laimingi). Laimė buvo apskaičiuota prašant respondentus įvardinti kokie laimingi jie yra, naudojant keturias kategorijas: labai laimingi, pakankamai laimingi, nelabai laimingi, išvis nelaimingi.

Šaltinis: sukurta autorės pagal INGLEHART, R.; PETERSON, R. F. C.; WELZEL, C. Development, Freedom, and Rising Happiness, 2008.

29 pav. Laimės indeksas pasaulio šalyse

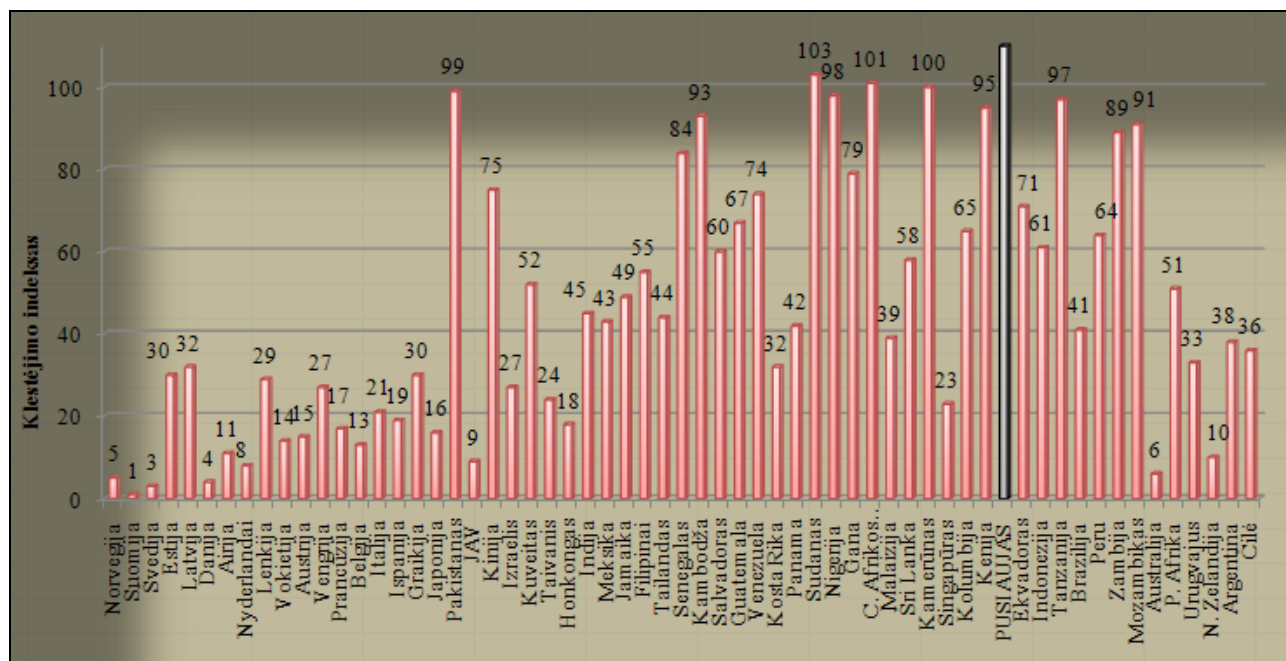
Pagal tyrimą pusiaujo šalys neišsiskiria iš kitų valstybių savo laimės indeksu. Šiose šalyse laimė matuoja šiek tiek mažiau nei vidutiniu laipsniu, apie 40%. Nigerijoje matomas mažiausias laimės indeksas – 1,4, sudarantis 35% laimės.

Apibendrinant visus nagrinėjamus indeksus bei rodiklius pritaikytus norint išsiaiškinti pusiaujo šalių išsivystymo lygį bei jo priežastis, pateikiamas W. Inboden, R. Streeter (2009) atliktas tyrimas, kurio pagalba suformuotas *klestėjimo (gerovės) indeksas*. Šis indeksas pagal tyrimą apima 90% pasaulio gyventojų ir yra grindžiamas metų statistikos analizėmis, objektyvių tyrimų duomenimis ir subjektyviais atsakymais į apklausas. Duomenys apima 79 skirtingus kintamuosius suskirstytus į devynis subindeksus - kiekvienas įvardijamas kaip ilgalaikės gerovės pagrindas (Inboden, Streeter, 2009). Devyni subindeksai įvardijami tokie:

1. Ekonomikos pagrindas - auganti ekonomika, kuri suteikia galimybes kuriant gerovę.
2. Verslininkystė ir inovacijos - aplinką tausojančių naujų įmonių ir naujų idėjų komercializmas.
3. Demokratinės institucijos - skaidrios ir atsakingos institucijos skatinančios ekonomikos augimą.
4. Švietimas - prieinama ir aukštos kokybės švietimo sistema, kuri skatintų žmogaus vystymąsi.
5. Sveikata – fizinė gyventojų gerovė.

6. Saugumas ir apsauga - saugi aplinka, kurioje žmonės gali siekti galimybių.
7. Valdžia - sąžininga ir veiksminga vyriausybė, kad saugotų ir skatintų pilietinį produktyvumą.
8. Asmens laisvė – gyventojų galimybė patiems rinktis savo gyvenimo kelią.
9. Socialinis kapitalas – pasitikėjimas ir stiprūs bendruomenių ryšiai.

Taigi klestėjimo (gerovės) indeksas surūšiuoja 104 šalis pagal šiuos devynis subindeksus, kurie turi vienodą svorį šiame klestėjimo indekse.

Šaltinis: sukurta autorės pagal INBODEN, W.; STREETER, R. The 2009 legatum prosperity index report, 2009.

30 pav. Klestėjimo (gerovės) indeksas pasaulio šalyse

Pagal klestėjimo indeksą pusiaujo šalys atsiduria paskutinėse vietose. Pasak W. Inboden, R. Streeter (2009), pagal klestinčių valstybių reitingą pirmose vietose atsiduria Suomija, Šveicarija, Švedija, Danija, Norvegija, Australija, Kanada, Nyderlandai, JAV ir Naujoji Zelandija. Tuo tarpu mažiausiai klestinčių valstybių dešimtuose yra Kenija, Algerija, Tanzanija, Nigerija, Pakistanas, Kamerūnas, Centrinė Afrikos Respublika, Jemenas, Sudanas ir Zimbabvė. Paradoksalu, tačiau visos šios šalys yra ties pusiauju.

Apibendrinant integruotus indeksus galima daryti išvadas, kad daugumos šalių esančių šalia pusiaujo žmogaus socialinės raidos indekso rezultatai yra nepatenkinami. Žemas ŽSRI yra toks, kurio reikšmės yra žemesnės už 0,5, vadinasi prie tokių šalių priskiriama dauguma pusiaujo valstybių. Paradoksalu, tačiau pusiaujo šalių laimės indeksas neišsiskiria iš kitų valstybių. Šiose šalyse laimė matuojama šiek tiek mažiau nei vidutiniu laipsniu, t.y. apie 40%, vadinasi nors šios

šalys kenčia skurdą, nepriteklių, korupciją, jų laimės koeficientas išlieka panašus kaip ir klestinčių valstybių. Klestėjimo (gerovės) indeksas sudarytas iš pagrindinių rodiklių, galinčių apibrėžti šalių išsivystymo lygį, rikiuoja 104 valstybes pagal klestėjimą. Pusiaujo šalys taip pat atsiduria paskutinėse vietose.

2.8 Rodiklių apžvalga pusiaujo šalyse, pasaulyje ir Lietuvoje

Tam kad galima būtų suprasti ir palyginti, koks gyvenimo lygis yra pusiaujo šalyse, sudaryta Lietuvos rodiklių lentelė (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Lietuvos rodiklių apžvalga

Rodiklis/indeksas		Reikšmės
Ekonominiai	BVP/gyv.	15,60 JAV dol.
Instituciniai	Balsavimo ir atskaitomybės indeksas	0,85
	Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo	0,73
	Vyriausybės efektyvumas	0,64
	Reguliavimo kokybės indeksas	1,14
	Teisėtumo indeksas	0,58
	Korupcija	0,18
Kultūriniai	Jėgos pozicija	42
	Neapibrėžtumo vengimo	65
	Individualizmas	60
	Vyriškumas	19
Socialiniai	Gini koeficientas	35,80%
	Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos	4%
	Išsilavinimo indeksas	0,968
	Migracijos saldo	-0,15
Aplinkos	Metinė oro temperatūra	6°C
	Pasaulinis klimato rizikos indeksas	122.75
	Anglies dioksido emisijų rodiklis metrinėmis tonomis	4 m.ton.
Integruoti	ŽSRI	0,87
	Laimingos planetos indeksas	2,21
	Klestėjimo (gerovės) indeksas	-
Psichologiniai	Sukalbamumas	24
	Neurotizmas	62
	Kruopštumas	24
	Ekstravertiškumas	37
	Atvirumas	87

Šaltinis: sudaryta autorės.

Lietuvoje bendrosios pajamos tenkančios vienam gyventojui nėra labai aukštos, tačiau jos gerokai viršija pusiaujo šalių pajamas, pvz.: Kenijos 1,6, Ekvadoro 7,1, Surinamo 8,2 tūkst. JAV

dol. Lietuvos instituciniai rodikliai yra patenkinami (reikšmės gali svyruoti tarp -2,5 ir 2,5). Lietuvoje prasčiausia padėtis yra su korupcijos kontrole, tačiau vyriausybė skiria didesnę dėmesį vystyti privatų sektorių. Pajamų pasiskirstymo nelygybė pastebima ir Lietuvoje, kadangi viršija 30% ribą, kas patvirtina, kad mokesčių sistema neatitinka teisingumo principo. Pasak R. Baltrimienės (2005), Lietuvos pozicija pagal jėgos dimensiją yra santykinai žema, pagal individualizmo ir netikrumo vengimo dimensiją – vidutiniškai aukšta, vyriškumo rodiklis yra santykinai aukštas (65). Tuo tarpu M. Huettinger (2008) Lietuvos vyriškumo indeksą nurodo 19, kuris anaipol nėra aukštas. Šiuo mokslininko indeksu ir remsimės. Palyginus su pusiaujo šalimis Lietuvos Gini indeksas (35,80%) nėra labai blogas, pvz.: Kenijos 42,9%, Ekvadoro 54,4%, Ruanda 46,7%. Gyventojų skaičius žemiau skurdo ribos yra palyginus nedidelis, tik 4%, kai tuo tarpu Kenijoje 50%, Nigerijoje ir Suriname 70%. Išsilavinimo lygis Lietuvoje yra aukštas - 0,968, kai pusiaujo šalių dažniausiai nesiekia 0,7. Tačiau vis dėlto migracijos srautai nėra patenkinami, indekso reikšmė žemiau 0, vadinasi gyventojų prieaugio nematyti. Pasaulinis klimato rizikos indeksas Lietuvoje yra aukštas, tai galima susieti su keturiais metų laikais, kurie iššaukia įvairius oro sukeltus padarinius. Todėl pagal šį rodiklį Lietuva gali lygiuotis su pusiaujo šalimis. Pastaba tai, kad į šį rodiklį nepatenka žemės drebėjimai, ugnikalnių išsiveržimai, cunamiai. Lietuvoje daugiau skleidžiama anglies dioksido emisijų vienam gyventojui negu pusiaujo šalyse, visa tai parodo pramonės išsivystymo lygį. Žmogaus socialinės raidos indeksas Lietuvoje (0,87) yra aukštesnis nei pusiaujo šalyse, pvz.: Kenijoje 0,54, Tanzanijoje 0,53, tačiau nėra ypatingai aukštas, kad pakankamai užtikrintų šalyje sveiką gyvenimą, išsilavinimą ir pajamas. Visa tai ir atspindi šalies laimės indeksas (2,21), kuris yra patenkinamas (aukščiausia reikšmė 4). Psichologiniai veiksniai nusako, kokie asmenybės tipai labiausiai išryškėja šalyje. Kaip matyti Lietuvoje iš visų tipų išsiskiria atvirumas naujovėms, siekiantis 87 balus iš 121. Antroje vietoje išryškėja neurotizmas, tačiau jis yra ties viduriu, t.y. 62 balai iš 121, kas įrodo, kad Lietuvos gyventojai linkę stresuoti, kas kartais iššaukia gerus rezultatus priversdamas žmones greičiau užbaigti pradėtus darbus. Tuo tarpu kruopštumo ir susikalbėjimo balai yra žemi, kas įrodo, kad Lietuvos žmonės moka dirbti ne vien pagal planą, bet iškilus nenumatytiems atvejams, gali išspręsti problemas bei susikalbėjimo žemas balas pasako, kad žmonės labiau linkę konkuruoti, o ne bendradarbiauti. Apibendrinant galima teigti, jog Lietuva pagal ekonominius, socialinius, institucinius, aplinkos bei integruotus rodiklius užima vidutinę vietą.

Siekiant susikurti integruotą indeksą, kuris padėtų įvertinti, ar iš tiesų egzistuoja pusiaujo paradoksas, žemiau pateikiama lentelė (žr. 8 lentelę), kurioje pavaizduotos šalys suskirstytos pagal atstumą iki pusiaujo. Pirmoje lentelės dalyje 20 šalys, kurių atstumas iki pusiaujo yra mažesnis nei 2 tūkst. km., antroje lentelės dalyje - 20 šalys, kurių atstumas iki pusiaujo didesnis nei 2 tūkst. km. Šia lentele siekiama išsiaiškinti, ar egzistuoja skirtumai tarp dviejų šalių grupių kultūrinių G.

Hofstede, institucinių, psichologinių, ŽSRI ir BVP/gyv. indeksų. BVP rodiklis vienam gyventojui pateikia galutinę išvadą, koks šalies išsivystymo lygis yra. Šiam šalies rodikliui didžiausią įtaką gali turėti valstybės valdymo institucijų darbas, tos šalies kultūros vertybės bei psichologiniai asmenybių tipai.

Šalių kultūrinių, institucinių, psichologinių rodiklių pasiskirstymas pagal atstumą iki pusiaujo

Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys nuo pusiaujo nutolusios <2000 km																	Šalys nuo pusiaujo nutolusios >2000 km																								
	Šalys	Kultūriniai rodikliai				Instituciniai rodikliai (2008m.)						Psichologiniai rodikliai (2009m.)							Migracijos skolio indeksas 2009	ŽSRI 2007 m.	BVP/gyv. 2009 m.	Šalys	Kultūriniai rodikliai				Instituciniai rodikliai (2008m.)						Psichologiniai rodikliai (2009m.)							Migracijos skolio indeksas 2009	ŽSRI 2007 m.	BVP/gyv. 2009 m.
		Jegos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atsakomybės	Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo	Vyršausybės efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Tiesumo	Kompeijos	Sukalbamaumas	Neurotizmas	Knopštumas	Ekstraversiškumas	Aktivumas naujovėms	Jegos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo					Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atsakomybės	Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo	Vyršausybės efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Tiesumo	Kompeijos	Sukalbamaumas	Neurotizmas	Knopštumas	Ekstraversiškumas	Aktivumas naujovėms							
107	Kenija	64	52	27	41	-0,16	-1,25	-0,60	-0,07	-0,98	-1,01	117	3	119	60	69	-0,25	0,54	1,6	2222	Indija	77	40	48	56	0,48	-0,99	-0,03	-0,21	0,12	-0,37	72	19	84	97	43	-0,05	0,61	2,5			
156	Singapūras	74	8	20	48	-0,41	1,33	2,53	1,92	1,73	2,34	60	91	33	20	7	2,6	0,94	48,5	2483	Hongkongas	68	29	25	57	0,48	1,09	1,83	2,00	1,56	1,88	34	99	11	14	22	-0,15	0,94	40,5			
223	Ekvadoras	78	67	8	63	-0,22	-0,83	-0,97	-1,14	-1,23	-0,79	77	33	87	69	74	-0,2	0,81	7,1	2561	Meksika	81	82	30	69	0,08	-0,62	0,18	0,45	-0,64	-0,26	25	50	70	82	75	-0,15	0,85	13,9			
282	Malajzija	104	36	26	50	-0,58	0,13	1,13	0,27	0,49	0,14	50	69	37	30	12	0,25	0,83	14,2	2773	Saud.Arabija	80	68	38	52	-1,74	-0,39	0,01	0,17	0,33	0,11	95	96	64	5	14	1,8	0,84	19,8			
447	Kolumbija	67	80	13	64	-0,26	-1,66	0,13	0,24	-0,5	-0,25	28	67	77	34	49	-0,35	0,81	8,2	2990	Australija	36	51	90	61	1,36	1,08	1,90	1,78	1,76	2,03	89	87	49	63	44	1,45	0,97	36,7			
535	Indonezija	78	48	14	46	-0,14	-1	-0,29	-0,27	-0,66	-0,64	32	88	30	18	15	-0,05	0,73	3,5	3218	P.Afrika	49	49	65	63	0,68	-0,04	0,75	0,63	0,12	0,30	101	55	111	92	55	0,15	0,68	9,5			
663	Tanzanija	64	52	27	41	-0,09	0,01	-0,45	-0,39	-0,28	-0,51	104	20	113	121	57	-0,3	0,53	1,2	3340	Čilė	63	86	23	28	0,98	0,56	1,24	1,58	1,25	1,31	33	61	56	16	77	-0,2	0,88	14			
876	Etiopija	64	52	27	41	-1,3	-1,79	-0,43	-0,86	-0,6	-0,66	118	6	82	119	4	-0,5	0,41	0,7	3542	Iranas	58	59	41	43	-1,48	-1,06	-0,75	-1,63	-0,8	-0,71	48	42	52	29	73	-0,2	0,78	11,3			
887	Venezuela	81	76	12	73	-0,62	-1,23	-0,85	-1,44	-1,59	-1,13	26	35	92	67	79	-0,05	0,84	12,3	3773	Argentina	49	86	46	56	0,32	-0,04	-0,18	-0,65	-0,61	-0,44	37	104	13	52	60	-0,1	0,87	12,5			
889	Gana	77	54	20	46	0,48	0,06	-0,17	-0,55	-0,1	-0,06	121	1	121	47	17	-0,45	0,53	1,3	4135	Japonija	54	92	46	95	0,95	0,94	1,46	1,23	1,4	1,25	59	94	21	22	70	0,05	0,96	33,4			
988	Panama	95	86	11	44	0,59	0,11	0,16	0,63	-0,2	-0,15	66	29	58	38	24	-0,05	0,84	9,9	4203	JAV	40	46	91	62	1,12	0,59	1,65	1,58	1,65	1,55	112	47	102	73	68	0,6	0,96	46,3			
1098	Peru	64	87	16	42	0,02	-0,84	-0,30	0,33	-0,74	-0,26	49	44	59	105	81	-0,4	0,81	7,3	4450	Kinija	80	40	20	66	-1,72	-0,32	0,24	-0,22	-0,33	-0,44	71	39	69	26	66	-0,05	0,77	4,9			
1101	Nigerija	77	54	20	46	-0,6	-2,01	-0,98	-0,62	-1,12	-0,92	116	7	120	64	47	-0,5	0,51	2,1	4500	Ispanija	57	86	51	42	1,12	-0,03	0,99	1,27	1,16	1,18	76	54	81	49	95	0,8	0,96	32,8			
1101	Kosta Rika	35	86	15	21	0,98	0,56	0,39	0,47	0,44	0,48	84	32	71	106	85	-0,05	0,85	10,8	4757	N.Zelandija	22	49	79	58	1,48	1,16	1,76	1,72	1,85	2,32	99	49	51	70	48	1,75	0,95	27,6			
1117	Brazilija	69	76	38	49	0,51	-0,12	-0,01	0,19	-0,3	-0,03	22	105	16	36	98	-0,15	0,81	9,4	5505	Vokietija	35	65	67	66	1,34	1,08	1,65	1,46	1,72	1,77	63	41	55	56	92	0,15	0,95	34,2			
1434	Filipinai	94	44	32	64	-0,2	-1,41	0,00	-0,05	-0,49	-0,75	96	89	66	17	46	-0,2	0,75	3,1	5815	Jung.Karalystė	35	35	89	66	1,33	0,56	1,74	1,79	1,68	1,77	62	119	17	94	10	0,65	0,95	35,5			
1532	Salvadoras	66	94	19	40	0,06	0,09	-0,15	0,31	-0,63	-0,22	31	68	85	41	37	-0,5	0,75	6,0	6166	Lietuva	42	65	60	19	0,85	0,73	0,64	1,14	0,58	0,18	24	62	24	37	87	-0,15	0,87	15,6			
1633	Tailandas	64	64	20	34	-0,56	-1,19	0,11	0,26	-0,03	-0,38	52	77	46	27	53	0	0,78	7,9	6300	Latvija	44	63	70	9	0,86	0,40	0,56	1,07	0,73	0,29	17	26	88	104	114	-0,2	0,866	16,3			
1656	Zambija	64	52	27	41	-0,09	0,29	-0,66	-0,33	-0,5	-0,48	103	17	104	48	21	-0,15	0,48	1,4	6540	Estija	40	60	60	30	1,03	0,57	1,15	1,47	1,05	0,94	44	24	5	79	119	-0,15	0,883	20,2			
1714	Guatemala	95	101	6	37	-0,26	-0,58	-0,49	-0,12	-1,1	-0,72	27	28	74	71	72	-0,2	0,70	5,0	6634	Švedija	31	29	71	5	1,53	1,13	1,99	1,68	1,90	2,24	87	30	22	77	104	0,8	0,96	37,3			
	Viso:	1474	1269	398	931	-2,85	-11,33	-1,90	-1,22	-8,38	-6,01	1379	909	1490	1138	947	-1,50	14,27	161,5		Viso:	1041	1180	1110	1003	9,71	6,41	18,78	18,32	16,48	16,87	1248	1198	1045	1137	1336	6,80	17,50	464,80			

Šaltinis: sudaryta autorės.

Susumavus šalių grupių kultūrinius rodiklius, pastebėta, kad pusiaujo šalyse vyrauja didesnė nelygybė statuso ir gerovės atžvilgiu. Šios šalys labiau vengia dviprasmiškų situacijų, jaučia diskomfortą neapibrėžtose situacijose, vadinasi nėra linkusios rizikuoti. Vyriškumo dimensija pusiaujo šalyse pastebima mažesnė, kas sietina su tokiomis menkai išvystytomis vertybėmis šiose šalyse kaip finansinis statusas bei pagarba daugiau pasiekusiam. Didžiausias skirtumas yra pastebimas individualizmo dimensijoje, kuria žymiai stipriau pasižymi šalys toliau nutolusios nuo pusiaujo, kas atskleidžia, jog pusiaujo šalyse menkai egzistuoja atsakomybės prisiėmimas už save ir savarankiškumas. Be to šios šalys labiau tenkinasi trumpalaikiais rezultatais ir nėra suinteresuotos siekti ilgalaikių tikslų. Apibendrinant kultūrinius rodiklius pagal šalių grupes, galima teigti, kad šalys nutolusios nuo pusiaujo mažiau kaip 2 tūkst. km. atsilieka. Susumavus institucinius rodiklius taip pat matyti, kad šalys esančios arčiau pusiaujo turi neigiamas reikšmes, tuo tarpu šalių nutolusių nuo pusiaujo daugiau kaip 2 tūkst. km. reikšmės yra teigiamos. Visa tai parodo, kad pusiaujo šalyse yra menka laisvė dalyvaujant vyriausybės pasirinkime, politinio stabilumo nebuvimas, mažas vyriausybės efektyvumo lygis, menkas vyriausybės gebėjimas parengti ir įgyvendinti tinkamą politiką, kuri skatintų plėstis privačiam sektoriui, taip pat nekokybiškas valdymas įvairiuose valstybės organuose bei nesugebėjimas kontroliuoti korupcijos. Psichologiniai rodikliai, atskleidžiantys asmenybių tipų vyravimus šalyse, matyti blogesni arčiau pusiaujo esančiose šalyse. Tarp šalių grupių tiesioginė priklausomybė matyti tarp kultūrinių, institucinių, psichologinių rodiklių bei ŽSR indekso ir BVP/gyv. Ilgalaikeje perspektyvoje BVP smukimas sąlygoja didelius emigracijos srautus, kas akivaizdžiai matyti ir pusiaujo šalyse. Pusiaujo šalyse suminis ŽSR indeksas bei BVP/gyv. yra mažesnis už šalių, esančių toliau nutolusių nuo pusiaujo. Vadinasi, šalys esančios mažesniu atstumu iki pusiaujo nei 2 tūkst.km. pasižymi blogesniais kultūriniais, instituciniais, psichologiniais, ŽSRI, migracijos saldo bei BVP/gyv. rodikliais.

Sekančioje darbo dalyje analizuojamas kultūrinių vertybių, institucinių valdžios rodiklių bei psichologinių veiksnių santykis su BVP vienam gyventojui. Šiuo tyrimu bus siekiama išsiaiškinti, kokia dalimi šalies kultūros vertybės, vyriausybės valdymas ir psichologiniai šalies veiksniai atsispindi bendrajame šalies vidaus produkte.

3. ŠALIŲ ILGALAIKIO EKONOMINIO AUGIMO IR IŠSIVYSTYMO LYGIO SKIRTUMŲ EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Šioje darbo dalyje, siekiant atskleisti pusiaujo šalių žemą išsivystymo lygį, atliekamas tyrimas. Pateikiama tyrimo metodika, atliekama tyrimo duomenų analizė ir rezultatų interpretavimas. Analizuojama pusiaujo paradokso egzistavimo esmė. Pagrindžiamos išsiskeltos šalių augimo ir išsivystymo priežastis atspindinčios hipotezės.

3.1 Tyrimo metodika

Empirinio tyrimo tikslas – išanalizuoti G. Hofstede kultūrinio – institucinio - psichologinio integruoto indikatorius įtaką pusiaujo šalių ilgalaikio išsivystymo procese.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

- Pateikti šalių grupių G. Hofstede kultūrinio – institucinio - psichologinio integruoto indikatorius subindeksų perskaičiuotus vidurkius vyraujant skirtingiems veiksniams.
- Palyginti įvairių svorių indikatorius KIP su BVP/gyv. ir migracijos saldo rodikliais.
- Ištirti ir palyginti šalių grupių ir pabaltijos šalių priklausomybę pagal išsivystymo lygį.

Empirinio tyrimo objektas – šalys, nutolusios nuo pusiaujo mažiau kaip 2000km atstumu, ir šalys nutolusios nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km.

Empirinio tyrimo metodika – daugiakriterinis vertinimo metodas, scenarijų konstravimo metodas, grafinė analizė.

Empirinio tyrimo imtis – 40 šalių, kurios suskirstytos į dvi grupes. Pirmoji grupė, tai 20 šalių, kurios priskiriamos pusiaujo šalių grupei, t.y. šalys nenutolusios nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km. Antroji šalių grupė sudaryta taip pat iš 20 šalių, kurios yra nutolusios nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km.

Šiame tyrime šalys, kurios suskirstytos į grupes pagal atstumą nuo pusiaujo, analizuojamos pasitelkus R. Hofstede kultūrinius, institucinius, psichologinius bei migracijos saldo ir BVP vienam gyventojui rodiklius. Kaip lyginamasis rodiklis naudojamas BVP vienam gyventojui. Šio rodiklio pagalba gaunamas santykis G. Hofstede kultūrinio – institucinio - psichologinio indikatorius bei BVP/gyv. Šis santykis atskleis, kokia susikurto integruoto indikatorius dalis įtakoja šalies BVP dydį arba šalies išsivystymo lygį. Taip pat ar susikurtas indikatorius įtakoja šalių migracijos srautus.

Pirmiausiai tyrime bus pritaikytas daugiakriterinis vertinimo metodas (SAW – simple additive weighting). Pirmiausiai atrenkami taikomi kriterijai. Šio metodo idėja yra sujungti kiekvieno kriterijaus balus į vieną rodiklį, remiantis kriterijų svoriais. Kriterijų svoriai nustatomi

remiantis ekspertų vertinimais (subjektyvūs metodai) arba objektyviais metodais. Šie abu metodai turi ir trūkumų, ir privalumų. Patys autoriai pripažįsta, kad integruoti metodai grindžiami objektyvia ir subjektyvia informacija toli gražu neatitinka tobulybės ir reikalauja tolesnio tyrimo. Nustatant kriterijų veiksmingumą, atitinkamos išraiškos padauginamos iš svorio ir susumuojamos. Kriterijų suma bus didžiausia. Balai yra perskaičiuoti pagal šias formules:

$$x_{ij} = \frac{a_{i,j}}{a_j^{\max}}; \quad x_{ij} = \frac{a_j^{\min}}{a_{ij}}$$

kai a_{ij} yra kriterijaus balas. Kai kriterijai yra minimizuojami, tuomet taikoma pirmą formulę, tuo tarpu kai kriterijai yra maksimizuojami, tuomet taikoma antroji formulė (Ustinovičius, Zavadskas, 2004). Perskaičiuoti rodikliai paverčiami indeksais.

Šios formulės leis palyginti rezultatus tarpusavyje (Ginevičius, Ginevičienė, 2005).

Santykinės svarbos kriterijus ar rezultatas gaunamas sudedant visų kriterijų balus į vieną įvertinimą:

$$A_i = \max_j \sum_{i=1}^m x_{ij} \times q_j, j = 1, \dots, n.$$

Kai A_i yra bendras rezultatas kriterijų i, j ; q_j yra kriterijaus masė; x_{ij} yra perskaičiuotas skriterijaus balas. Kuo gautas kriterijus yra didesnis, tuo veiksmingesnis jisai yra (Ustinovičius, Zavadskas, 2004).

Remiantis R. Ginevičiumi ir V. B. Ginevičiene (2005), galima teigti, kad šis perskaičiavimas leis sužinoti, kuri šalis yra labiau išsivysčiusi, kadangi pirmaujančia šalimi gali tapti ta, kuri yra nebūtinai geriausia pagal visus pasirinktus nagrinėjamus rodiklius, nes blogesnę rodiklį gali kompensuoti išsiskiriantys rezultatai kitame.

Tačiau ne visi rodikliai turi vienodą įtaką šalies išsivystymo lygiui. Atsakymą gali duoti nagrinėjamo reiškinių veiksmų svarbos analizė (kitai vadinama kaip scenarijų konstravimo metodu). Ši svarba surandama ekspertiniais vertinimais nustatant veiksmų svorius. Šiuos svorius palyginus su veiksmų išreikšiančių rodiklių faktiškais reikšmėmis, galima nustatyti, kiek nukrypta nuo racionalaus varianto (Ginevičius, Ginevičienė, 2005).

Pasinaudojant nustatytais svoriais galima sukurti integruotą kompleksinį indikatorį “G. Hofstede kultūrinis – institucinis – psichologinis”, leidžiantį nustatyti atskiro indekso reikšmę šalies išsivystymo lygiui.

Daugiakriterinis vertinimo metodas nagrinėjamu atveju gali būti panaudojamas lyginant šalis, nusistatant atitinkamai aukščiausią ar žemiausią reikšmę:

- Perskaičiuojant rodiklius tarp visų šalių (tarp 40);
- Perskaičiuojant rodiklius tarp tos šalies grupės (tarp 20 šalių).

Pasitelkus šiuos skaičiavimus sudaromas **scenarijų analizės planas**:

1. svoriai vienodi, kuomet kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai sudaro po 33,3%;
2. nukreipta į *kultūrinius* veiksnius (80%), tuomet instituciniai ir psichologiniai veiksniai sudaro po 10%;
3. nukreipta į *institucinius* veiksnius (80%), tuomet kultūriniai ir psichologiniai veiksniai sudaro po 10%;
4. nukreipta į *psichologinius* veiksnius (80%), tuomet kultūriniai ir instituciniai veiksniai sudaro po 10%.

Antruoju, trečiuoju ir ketvirtuoju scenarijumi svoriai pasirinkti atsitiktinai, siekiant išsiaiškinti, kas labiausiai įtakoja sudaromą integruotą kompleksinį indikatorių. Sudarius scenarijų analizės planą, galima bus įvertinti, kurie veiksniai turi didžiausią įtaką šalies išsivystymo lygiui. Atsitiktinai pasirinkus svorius palyginus su veiksniais išreiškiančių rodiklių faktiškėmis, galima bus nustatyti, kiek nukrypta nuo racionalaus varianto.

3.2 Struktūrizuotas pusiaujo valstybių empirinis tyrimas likusio pasaulio kontekste

Prieš atliekant tyrimą pirmiausiai būtina nusistatyti, kokios subindeksų reikšmės, t.y. didėjančios ar mažėjančios, įtakoja teigiamą šalies išsivystymo lygį (žr. 10 lentelę). Tik nusistačius šių subindeksų reikšmes bus galima atlikti skaičiavimus pagal daugiakriterinį vertinimo metodą ir gauti teisingas reikšmes bei rezultatus.

10 lentelė

Integruoto indikatoriaus subindeksų reikšmės išsivystymo lygiui atskleisti

Kultūrinių rodiklių reikšmės				Institucinių rodiklių reikšmės						Psichologinių rodiklių reikšmės				Migracijos saldo indekso reikšmės	ŽSRI	BVP/gyv.
Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo	Vyriausybės efektyvumo	Reguliavimo kokybės	Teisėtumo	Korupcijos	Sukalbamumas	Neurotizmas	Kruopštumas	Ekstravertiškumas			
↓	↓	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↓	↑	↓	↓	↑	↑	↑

Šaltinis: sudaryta autorės.

Šalių išsivystymo lygiui įtakos turi tokios rodiklių reikšmės:

➤ **Kultūriniai rodikliai:**

1. *Žema jėgos pozicija*. Visuomenėje geriau palaikyti lygybę statuso ir gerovės atžvilgiu.

2. *Silpnas neapibrėžtumo vengimas*. Tokiose visuomenėse nebijoma rizikuoti, tolerantiškai žvelgiama į skirtingas nuomones, suvokiama, kaip elgtis neapibrėžtose situacijose, nepalūžtama.

3. *Aukštas individualizmas*. Tokiose visuomenėse pasireiškia aukštas laisvės laipsnis, vadinasi ir naujų idėjų formavimasis.

4. *Vyriškumo vertybės*. Tokiose visuomenėse egzistuoja didesnis siekis uždirbti pinigų, disponuoti materialiniais ištekliais.

➤ **Instituciniai rodikliai:**

1. Aukštas balsavimo ir atskaitomybės laipsnis.
2. Aukštas politinio stabilumo ir smurto/terorizmo nebuvimo laipsnis.
3. Aukštas vyriausybės efektyvumo laipsnis.
4. Aukštas reguliavimo kokybės laipsnis.
5. Aukštas teisėtumo laipsnis.
6. Aukštas korupcijos kontrolės laipsnis.

Šie rodikliai apibūdina aplinkos valdžią ir institucijas, – t.y. politiką ir laisvę. Kuo šių rodiklių reikšmės aukštesnės, tuo labiau atskleidžia šalies valdymo gerąsias savybes.

➤ **Psichologiniai rodikliai:**

1. *Žemas sukaltamumo laipsnis*. Šalys labiau išvystytos tos, kurios siekia aukštųjų mokslų tam, kad galėtų konkuruoti ir sukurti kažką naujo.

2. *Aukštas neurotizmo laipsnis*. Kartais stresas yra svarbus siekiant užbaigti pradėtus darbus.

3. *Žemas kruopštumo laipsnis*. Svarbu mokėti susitvarkyti su užduotimis pakrypus situacijai į blogąją pusę, o ne vien mokėti dirbti pagal planą.

4. *Žemas ekstravertiškumo laipsnis*. Tokie asmenys labiau viską apgalvoja, todėl šie žmonės dažniau įkuria savo įmones.

5. *Aukštas atvirumo naujovėms laipsnis*. Ši asmenybės savybė leidžia į šalį įsiskverbti naujoms idėjoms, neleidžiama prisirišti vien prie nusistovėjusių tradicinių vertybių.

Psichologiniai asmenybės tipai priskirti tam tikroms šalims gali atskleisti šalių išsivystymo priežastis.

➤ **Aukštas BVP/gyv.** – aukštesnės bendrosios pajamos vienam gyventojui nusako geresnį šalies išsivystymo lygį.

Jei rodiklis pagal reikšmę yra geresnis toks, kurio reikšmė mažesnė kaip jėgos pozicijos bei neapibrėžtumo vengimo, tai pagal daugiakriterinį vertinimo metodą mažiausią rodiklį reikia dalinti iš kiekvienos šalies rodiklio (maksimizuoti reikšmę). Tuo tarpu jei rodiklis pagal reikšmę yra geresnis kurio reikšmė aukštesnė, tuomet kiekvienos šalies reikšmė dalijama iš didžiausio rodiklio (minimizuojame reikšmę). Randamas integruotas indikatorius sumuojant paverstus kultūrinius, institucinius bei psichologinius rodiklius indeksais. Sekančioje lentelėje duomenys yra perskaičiuoti

sulyginant reikšmes, t.y. maksimizuojant ir minimizuojant. Sumuojamas integruotas indikatorius KIP (žr. 11 lentelę). Integruotą indikatorių KIP, kaip palyginimui, gali sudaryti kultūriniai, instituciniai, psichologiniai bei BVP/vienam gyventojui indeksai (žr. 1 priedą).

Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas pagal pirmąjį scenarijų (tarp visų šalių)

Atstumas iki pusiausvyros (km)	Šalys nuo pusiausvyros <2000 km														Šalys nuo pusiausvyros >2000 km																								
	Šalys	Kultūriniai rodikliai (2009) (K)				Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)				Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)						KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / EYV. 2009 m.	Atstumas iki pusiausvyros (km)	Šalys	Kultūriniai rodikliai (2009) (K)				Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)				Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)						KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / EYV. 2009 m.		
		Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimas	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atsakomybės	Politinio stabilumo ir autoritarizmo nebuvimas	Vyriskumas efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Taisėtumo	Korupcijos	Sukalbamumas	Neuotizmas	Krupšnumas	Ekstravertiškumas						Atvirumas naujovėms	Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimas	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atsakomybės	Politinio stabilumo ir autoritarizmo nebuvimas	Vyriskumas efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Taisėtumo	Korupcijos	Sukalbamumas	Neuotizmas	Krupšnumas				Ekstravertiškumas	Atvirumas naujovėms
107	Kenija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,10	-0,94	-0,24	-0,04	-0,52	-0,43	0,15	0,03	0,04	0,08	0,58	-0,17	-0,10	0,03	2222	Indija	0,29	0,20	0,53	0,59	0,31	-0,74	-0,01	-0,10	0,06	-0,16	0,24	0,16	0,06	0,05	0,36	1,83	-0,02	0,05
156	Singapūras	0,30	1,00	0,22	0,51	-0,27	1,00	1,00	0,96	0,91	1,00	0,28	0,76	0,15	0,25	0,06	8,13	1,00	1,00	2483	Hongkongas	0,32	0,28	0,27	0,60	0,31	0,82	0,72	1,00	0,82	0,80	0,50	0,83	0,45	0,36	0,18	8,28	-0,06	0,84
223	Ekvadoras	0,28	0,12	0,09	0,66	-0,14	-0,62	-0,38	-0,57	-0,65	-0,34	0,22	0,28	0,06	0,07	0,62	-0,30	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,27	0,10	0,33	0,73	0,05	-0,47	0,07	0,22	-0,34	-0,11	0,68	0,42	0,07	0,06	0,63	2,72	-0,06	0,29
282	Malajija	0,21	0,22	0,29	0,53	-0,38	0,10	0,45	0,13	0,26	0,06	0,34	0,58	0,14	0,17	0,10	3,19	0,10	0,29	2773	Saud. Arabija	0,28	0,12	0,42	0,55	-1,14	-0,29	0,00	0,08	0,17	0,05	0,18	0,81	0,08	1,00	0,12	2,42	0,69	0,41
447	Kolumbija	0,33	0,10	0,14	0,67	-0,17	-1,25	0,05	0,12	-0,26	-0,11	0,61	0,56	0,06	0,15	0,41	1,42	-0,13	0,17	2990	Australija	0,61	0,16	0,99	0,64	0,89	0,81	0,75	0,89	0,93	0,86	0,19	0,73	0,10	0,08	0,37	9,01	0,56	0,76
535	Indonezija	0,28	0,17	0,15	0,48	-0,09	-0,75	-0,11	-0,13	-0,35	-0,27	0,53	0,74	0,17	0,28	0,13	1,22	-0,02	0,07	3218	P. Afrika	0,45	0,16	0,71	0,66	0,44	-0,03	0,30	0,32	0,06	0,13	0,17	0,46	0,05	0,05	0,46	4,40	0,06	0,20
663	Tanzanija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,06	0,01	-0,18	-0,20	-0,15	-0,22	0,16	0,17	0,04	0,04	0,48	1,33	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,35	0,09	0,25	0,29	0,64	0,42	0,49	0,79	0,66	0,56	0,52	0,51	0,09	0,31	0,65	6,62	-0,08	0,29
876	Etiopija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,85	-1,35	-0,17	-0,43	-0,32	-0,28	0,14	0,05	0,06	0,04	0,03	-1,83	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,38	0,14	0,45	0,45	-0,97	-0,80	-0,30	-0,81	-0,42	-0,30	0,35	0,35	0,10	0,17	0,61	-0,59	-0,08	0,23
887	Veneruela	0,27	0,11	0,13	0,77	-0,41	-0,92	-0,34	-0,72	-0,84	-0,48	0,65	0,29	0,05	0,07	0,66	-0,69	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,45	0,09	0,51	0,59	0,21	-0,03	-0,07	-0,32	-0,32	-0,19	0,46	0,87	0,38	0,10	0,50	3,23	-0,04	0,26
889	Gana	0,29	0,15	0,22	0,48	0,31	0,05	-0,07	-0,27	-0,05	-0,03	0,14	0,01	0,04	0,11	0,14	1,52	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,41	0,09	0,51	1,00	0,62	0,71	0,58	0,61	0,74	0,53	0,29	0,79	0,24	0,23	0,59	7,92	0,02	0,69
988	Panama	0,23	0,09	0,12	0,46	0,39	0,08	0,06	0,31	-0,11	-0,06	0,26	0,24	0,09	0,13	0,20	2,50	-0,02	0,20	4203	JAV	0,55	0,17	1,00	0,65	0,73	0,44	0,65	0,79	0,87	0,66	0,15	0,39	0,05	0,07	0,57	7,75	0,23	0,95
1098	Peru	0,34	0,09	0,18	0,44	0,01	-0,63	-0,12	0,17	-0,39	-0,11	0,35	0,37	0,08	0,05	0,68	1,51	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,28	0,20	0,22	0,69	-1,12	-0,24	0,09	-0,11	-0,18	-0,19	0,24	0,33	0,07	0,19	0,55	1,04	-0,02	0,10
1101	Nigerija	0,29	0,15	0,22	0,48	-0,39	-1,51	-0,39	-0,31	-0,59	-0,39	0,15	0,06	0,04	0,08	0,39	-1,73	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,39	0,09	0,56	0,44	0,73	-0,02	0,39	0,64	0,61	0,50	0,22	0,45	0,06	0,10	0,80	5,97	0,31	0,68
1101	Kosta Rika	0,63	0,09	0,16	0,22	0,64	0,42	0,15	0,24	0,23	0,21	0,20	0,27	0,07	0,05	0,71	4,30	-0,02	0,22	4757	N. Zelandija	1,00	0,16	0,87	0,61	0,97	0,87	0,70	0,86	0,97	0,99	0,17	0,41	0,10	0,07	0,40	9,16	0,67	0,57
1117	Brazilija	0,32	0,11	0,42	0,52	0,33	-0,09	0,00	0,10	-0,16	-0,01	0,77	0,88	0,31	0,14	0,82	4,45	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,63	0,12	0,74	0,69	0,88	0,81	0,65	0,73	0,91	0,76	0,27	0,34	0,09	0,09	0,77	8,48	0,06	0,71
1434	Filipinai	0,23	0,18	0,35	0,67	-0,13	-1,06	0,00	-0,03	-0,26	-0,32	0,18	0,75	0,08	0,29	0,39	1,33	-0,08	0,06	5815	Jung. Karalystė	0,63	0,23	0,98	0,69	0,87	0,42	0,69	0,90	0,89	0,75	0,27	1,00	0,29	0,05	0,08	8,75	0,25	0,73
1532	Salvadoras	0,33	0,09	0,21	0,42	0,04	0,07	-0,06	0,15	-0,33	-0,09	0,55	0,57	0,06	0,12	0,31	2,43	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,49	0,12	0,55	0,68	0,56	0,55	0,25	0,57	0,31	0,08	0,71	0,52	0,21	0,14	0,73	6,45	-0,06	0,36
1633	Tailandas	0,34	0,13	0,22	0,36	-0,37	-0,89	0,04	0,13	-0,02	-0,16	0,33	0,65	0,11	0,19	0,45	1,49	0,00	0,16	6300	Latvija	0,50	0,13	0,77	0,09	0,56	0,30	0,22	0,54	0,38	0,12	1,00	0,22	0,06	0,05	0,96	5,90	-0,08	0,3
1656	Zambija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,06	0,22	-0,26	-0,17	-0,26	-0,20	0,17	0,14	0,05	0,10	0,18	1,13	-0,06	0,03	6540	Estija	0,55	0,13	0,66	0,32	0,67	0,43	0,45	0,73	0,55	0,40	0,39	0,20	1,00	0,06	1,00	7,56	-0,06	0,4
1714	Guatemala	0,23	0,08	0,07	0,39	-0,17	-0,44	-0,19	-0,06	-0,58	-0,31	0,63	0,24	0,07	0,07	0,61	0,63	-0,08	0,10	6634	Svedija	0,71	0,28	0,78	0,05	1,00	0,85	0,79	0,84	1,00	0,95	0,20	0,25	0,23	0,06	0,87	8,86	0,31	0,77
	Vidurkis	0,31	0,17	0,22	0,49	-0,09	-0,43	-0,04	-0,03	-0,22	-0,13	0,34	0,38	0,09	0,12	0,40	1,59	-0,03	0,17		Vidurkis	0,48	0,15	0,60	0,55	0,36	0,24	0,37	0,46	0,43	0,36	0,36	0,50	0,19	0,16	0,56	5,79	0,13	0,48

Šaltinis: sudaryta autorės.

Atlikus skaičiavimus pagal daugiakriterinį vertinimo metodą perskaičiuojant rodiklius į indeksus tarp visų šalių, paaiškėjo, kad arčiau pusiaujo esančios šalys gana stipriai atsilieka nuo šalių esančių toliau nuo pusiaujo. Pastarųjų šalių integruotas indikatorius apimantis ir BVP/vienam gyventojui yra didesnis 3,56 karto (žr. 1 priedą). Tuo tarpu neįtraukiant BVP/vienam gyventojui indekso į integruotą indikatorių šalių nutolusių nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km integruotas indikatorius yra didesnis 3,64 karto. Vadinasi, galima teigti, kad BVP/vienam gyventojui indeksas nepakeičia situacijos priešinga linkme, kas įrodo, kad susikurtas indikatorius parodo šalių išsivystymo lygį. Taip pat pagal 11 lentelės duomenis matyti, kad ilgalaikėje perspektyvoje BVP smukimas pusiaujo šalyse sąlygoja aukštą emigracijos lygį, šiose šalyse šis indeksas 0,16 vieneto mažesnis už šalių labiau nutolusių nuo pusiaujo.

Kitas skaičiavimas daugiakriteriniu vertinimo metodu būdas yra lyginant šalis perskaičiuojant rodiklius indeksais tik tarp šalių grupių. Šiuo būdu pusiaujo šalys atsilieka nuo kitų šalių mažesniu dydžiu. Pagal šį būdą įtraukiant BVP/gyv. į integruotą indikatorių pusiaujo šalys atsilieka 2,14 karto (žr. 2 priedą), o neįtraukiant BVP/gyv. – 2,08 karto (žr. 3 priedą).

Perskaičius rodiklius tarp visų šalių pastebimas didesnis atotrūkis integruoto indikatorius negu perskaičius rodiklius tik tarp šalių grupių, kas įrodo didžiulius skirtumus tarp pusiaujo šalių ir šalių nutolusių daugiau kaip 2000km nuo pusiaujo.

Šalių indeksų palyginimas yra aiškesnis, kuomet indeksai yra perskaičiuoti tarp visų šalių, todėl tolesniame tyrime labiau bus remtasi pastaruoju skaičiavimu.

Hipotezė H1 pasitvirtina, jog klimatas įtakoja šalių išsivystymo lygio skirtumus tarp šalių, kadangi pusiaujo šalių išsivystymo lygį atspindintis indikatorius yra beveik 3 kartus mažesnis už šalių toliau nutolusių nuo pusiaujo.

3.2.1 Pirmasis scenarijus – visų veiksnių svoriai vienodi

Pirmuoju scenarijumi teigiama, kad visi trys pasirinkti veiksniai (kultūriniai, instituciniai, psichologiniai) vienodai įtakoja šalies išsivystymo lygį. Todėl pasirinkti vienodo dydžio svoriai ($1/3=0,333$), kurių bendra suma sudaro 1. Taigi ir kultūrinis, ir institucinis, ir psichologinis veiksnys sudaro po 0,333 bendro svorio. Tačiau kiekvieną veiksnį sudaro tam tikras rodiklių skaičius.

- ✓ Kultūrinį veiksnį sudaro 4 rodikliai, kurių bendras svoris yra 0,333, todėl $0,333/4=0,083$;
- ✓ Institucinį veiksnį sudaro 6 rodikliai, kurių bendras svoris yra 0,333, todėl $0,333/6=0,056$;
- ✓ Psichologinį veiksnį sudaro 5 rodikliai, kurių bendras svoris taip pat 0,333, todėl $0,333/5=0,067$

Skaičiavimas atliekamas taip (duomenys iš 11 lentelės):

1. Kenijos kultūrinis veiksnys –

$$0,34*0,083+0,15*0,083+0,3*0,083+0,43*0,083=0,1.$$

2. Kenijos institucinis veiksnys –

$$(-0,1)*0,056+(-0,94)*0,056+(-0,24)*0,056+(-0,04)*0,056+(-0,52)*0,056+(-0,43)*0,056 = -0,13.$$

3. Kenijos psichologinis veiksnys –

$$0,19*0,067+0,03*0,067+0,09*0,067+0,08*0,067+0,66*0,067=0,06.$$

Tokiu principu yra suskaičiuoti visų šalių veiksniai pagal vienodus svorius (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

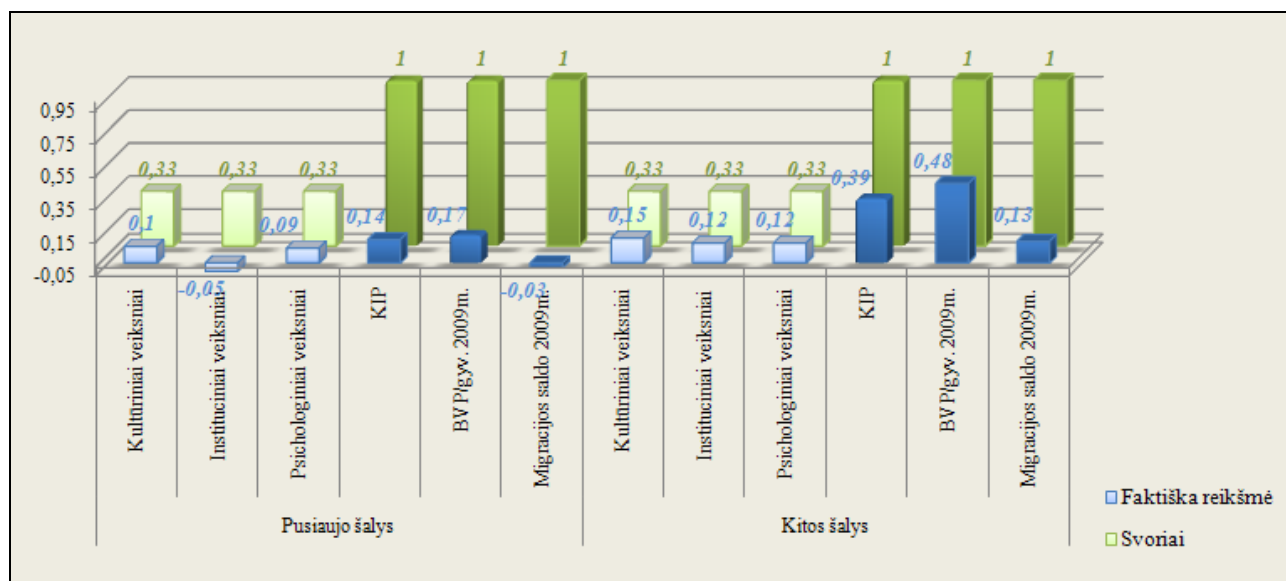
Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas išreiškiant kiekvieną veiksnį vienu svoriu (pirmasis scenarijus)

Šalys nuo pusiaujo nutolusios <2000 km							Šalys nuo pusiaujo nutolusios >2000 km								
Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integracinis indikatorius KIP	Migracijos talpa indeksu 2009m.	BVP/gyv. 2009 m.	Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integracinis indikatorius KIP	Migracijos talpa indeksu 2009m.	BVP/gyv. 2009 m.
107	Kenija	0,10	-0,13	0,06	0,03	-0,10	0,03	2222	Indija	0,13	-0,04	0,06	0,16	-0,02	0,05
186	Singapūras	0,17	0,26	0,10	0,53	1,00	1,00	2483	Honkongas	0,12	0,25	0,16	0,53	-0,06	0,84
223	Ekvadoras	0,10	-0,15	0,08	0,03	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,12	-0,03	0,12	0,21	-0,06	0,29
282	Malaizija	0,10	0,03	0,09	0,23	0,10	0,29	2773	Saud.Arabija	0,11	-0,06	0,15	0,20	0,69	0,41
447	Kolumbija	0,10	-0,09	0,12	0,13	-0,13	0,17	2990	Australija	0,20	0,29	0,10	0,59	0,36	0,76
535	Indonezija	0,09	-0,10	0,12	0,12	-0,02	0,07	3218	P.Afrika	0,17	0,07	0,08	0,31	0,06	0,20
663	Tanzanija	0,10	-0,04	0,06	0,12	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,08	0,20	0,14	0,42	-0,08	0,29
876	Etiopija	0,10	-0,19	0,02	-0,07	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,12	-0,20	0,11	0,02	-0,08	0,23
887	Venezuela	0,11	-0,21	0,12	0,02	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,14	-0,04	0,16	0,25	-0,04	0,26
889	Gana	0,09	0,00	0,03	0,12	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,17	0,21	0,14	0,52	0,02	0,69
988	Panama	0,08	0,04	0,06	0,17	-0,02	0,20	4203	JAV	0,20	0,23	0,08	0,51	0,23	0,95
1098	Peru	0,09	-0,06	0,10	0,13	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,12	-0,10	0,09	0,11	-0,02	0,10
1101	Nigerija	0,09	-0,20	0,05	-0,06	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,12	0,16	0,11	0,39	0,31	0,68
1101	Kosta Rika	0,09	0,11	0,09	0,29	-0,02	0,22	4757	N.Zelandija	0,22	0,30	0,08	0,60	0,67	0,57
1117	Brazilija	0,11	0,01	0,20	0,32	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,18	0,26	0,11	0,55	0,06	0,71
1434	Filipinai	0,12	-0,10	0,11	0,13	-0,08	0,06	5815	Jung.Karalystė	0,21	0,25	0,11	0,58	0,25	0,73
1532	Salvadoras	0,09	-0,01	0,11	0,18	-0,09	0,12	6166	Lietuva	0,15	0,13	0,15	0,44	-0,06	0,36
1633	Tailandas	0,09	-0,07	0,11	0,13	0,00	0,16	6300	Latvija	0,12	0,12	0,15	0,40	-0,08	0,34
1656	Zambija	0,10	-0,04	0,04	0,10	-0,06	0,03	6540	Estija	0,14	0,18	0,18	0,50	-0,06	0,42
1714	Guatemala	0,06	-0,10	0,11	0,07	-0,08	0,10	6634	Švedija	0,15	0,30	0,11	0,56	0,31	0,77
	Vidurkis	0,10	-0,05	0,09	0,14	-0,03	0,17		Vidurkis	0,15	0,12	0,12	0,39	0,13	0,48
	Svoris (wi)	0,083*4	0,056*6	0,067*5					Svoris (wi)	0,083*4	0,056*6	0,067*5			
		0,333	0,333	0,333						0,333	0,333	0,333			

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 12 lentelės matyti, kad blogiausias veiksnys ir pusiaujo šalyse, ir toliau nutolusiose šalyse yra institucinis. Pusiaujo šalys nuo kitų šalių kultūriniu veiksmu atsilieka 0,05, instituciniu veiksmu 0,17, psichologiniu veiksmu – 0,03. Skaičiuojant su vienodais svoriais pusiaujo šalys labiausiai atsilieka instituciniu veiksmu, kas įrodo, kad šių šalių didžiausią neišsivystymą labiausiai įtakoja neefektyvi vyriausybės politika. Toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių veiksniai galima sakyti yra vienodi, tuo tarpu pusiaujo šalyse institucinis veiksnys stipriai atsilieka nuo kultūrinių ir psichologinių veiksmų. Jei nekreiptume dėmesio į labai mažus skirtumus tarp veiksmų rezultatų, tai pusiaujo šalių ir labiau nutolusių šalių nuo pusiaujo stipresnis veiksnys yra kultūrinis. Aiškiau

pavaizduota sekančioje schemeje, kuomet veiksmų rezultatai pavaizduoti lyginant su galima aukščiausia reikšme (žr. 31 pav.)

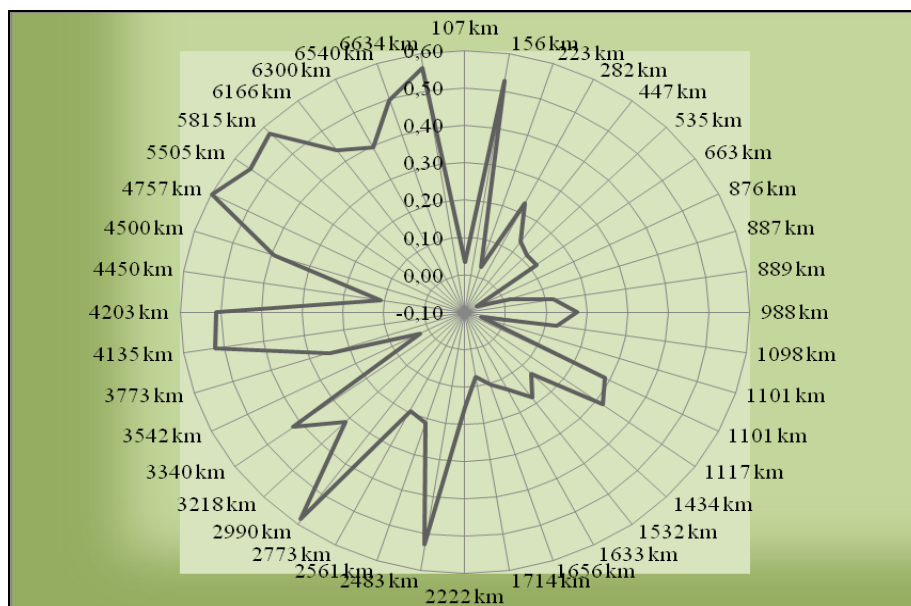
Šaltinis: sukurta autorės.

31 pav. Integruoto KIP indikatorius, jo veiksmų, BVP/gyv. ir migracijos indeksų palyginimas (svoriai vienodi)

Grafike matyti šalių grupių svoriai bei faktiškos (realios) reikšmės, kuomet svoriai yra vienodi. Pusiaujo šalių integruoto indikatorius vidurkis sudaro tik 0,14 viso svorio, tuo tarpu labiau nutolusių šalių KIP indikatorius vidurkis siekia 0,39. Skirtumas yra akivaizdus, kas įrodo, kad pusiaujo šalys atsilieka kultūriniais, instituciniais bei psichologiniais veiksniais. *Išvada tokia, kad pasirinkus integruoto indekso KIP vienodus svorius, pusiaujo šalių išsivystymo lygis yra 0,25 mažesnis negu toliau nutolusių šalių.*

Pusiaujo šalių indikatorius žema reikšmė suteikia blogas sąlygas BVP/gyv. augimui. Šis indeksas pusiaujo šalyse yra 0,31 mažesnis už toliau nutolusių šalių. Kadangi BVP/gyv. dydis pusiaujo šalyse yra mažas, todėl ilgalaikėje perspektyvoje šio rodiklio smukimas įrodo migracijos saldo indekso mažėjimą. Pusiaujo šalyse šis indeksas yra mažesnis 0,16.

Sekanti schema grafiškai atskleis, koks ryšys yra tarp integruoto indikatorius KIP (svoriai vienodi) ir atstumo iki pusiaujo (žr. 32 pav.). Skritulio formos grafikas suskirsto šalių kilometrus į dvi dalis. Kairėje pusėje pavaizduoti kilometrai viršijantys 2000km atstumą nuo pusiaujo, tuo tarpu dešinėje pusėje – nesiekiantys 2000km atstumo iki pusiaujo.

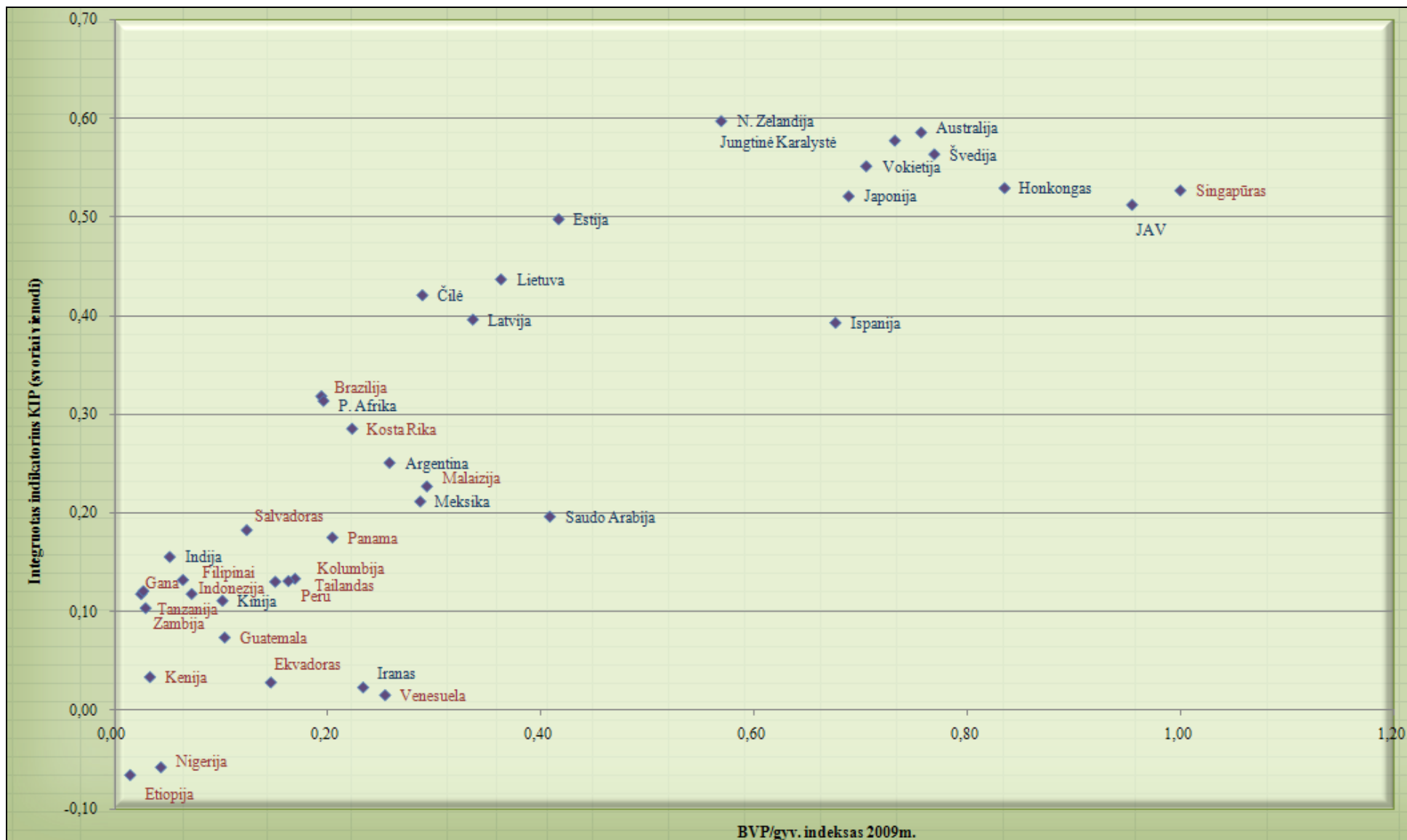

Šaltinis: sukurta autorės.

32 pav. Integruoto indikatoriaus KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas (svoriai vienodi)

Iš grafiko matyti, kad dešinėje pusėje, kuri vaizduoja pusiaujo šalis (mažiau kaip 2000km iki pusiaujo) kreivė žymiai mažesnė, negu kairės pusės (daugiau kaip 2000km nuo pusiaujo). Ypač aiškiai grafikas pradeda didėti nuo 4500km, kas vaizduoja Kinijos valstybę. Tarp pusiaujo šalių aukštu KIP indikatoriumi išsiskiria 156km - Singapūras. Jei nežiūrėtume į Singapūrą, tai pusiaujo šalių išsivystymo lygį atspindintis KIP indikatorius siekia vos 0,3 indekso reikšmės, tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių išsivystymas siekia 0,6 indekso reikšmės. *Grafiškai pastebėta aiški tendencija - didėjant atstumui nuo pusiaujo, integruotas indikatorius KIP sparčiai auga.*

Vienas iš pagrindinių rodiklių atskleidžiančių šalies išsivystymo lygį yra BVP vienam gyventojui 2009m., todėl šį rodiklį svarbu palyginti su susikurtu integruotu indikatoriumi, t.y. ar iš tiesų tarp BVP/gyv. ir KIP indikatoriaus yra tiesioginė priklausomybė (žr. 33pav). Šis grafikas vaizduoja pusiaujo šalis pažymėtas raudona spalva ir toliau nuo pusiaujo nutolusias šalis - mėlyna spalva.

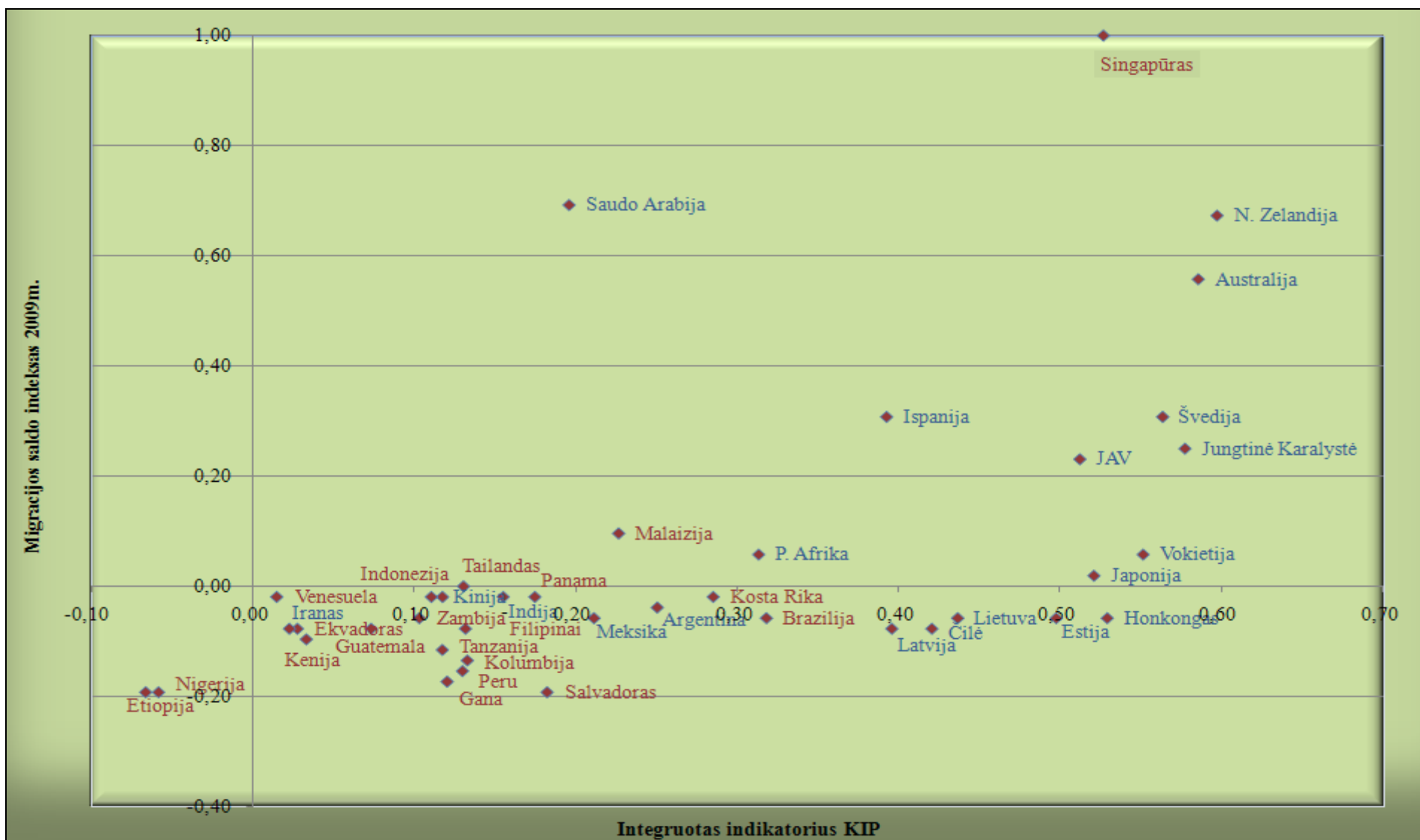
Šaltinis: sukurta autorės.

33 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoriai vienodi)

Pagal daugiakriterinį vertinimo metodą suskaičiuotas integruotas KIP indikatorius (svoriai vienodi) ir sulygintas tarp visų šalių BVP/gyv. indeksas turi tarpusavyje tiesioginę priklausomybę. Didėjant KIP reikšmei, didėja ir BVP/gyv. reikšmės, kreivė kyla gana staigiai. Šalių išsidėstymas grafike parodo, kad pusiaujo šalių išsivystymo lygį atspindintys indeksai yra prie žemiausių reikšmių, tuo tarpu kuo toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių indeksai užima aukščiausias reikšmes. Iš pusiaujo šalių išsiskiria Singapūras, kurio BVP/gyv. indeksas pats aukščiausias iš visų šalių. Tuo tarpu didžiausia integruoto indikatorius KIP reikšmė priklauso toliau nuo pusiaujo šalių grupei priskirtai N. Zelandijai, o BVP/gyv. indeksu pirmauja taip pat toliau nuo pusiaujo nutolusi JAV. Pastebimos tik kelios šalys, priklausančios antrajai šalių grupei, kurių KIP ir BVP/gyv. santykis yra žemas, tokios šalys yra Iranas, Kinija, Indija, Meksika, Argentina, Saudo Arabija. Visos likusios šios grupės šalys gerokai aplenkia pusiaujo šalis. *Hipotezė H2 pasitvirtina remiantis šalių grupių išsidėstymu grafike, jog susikurtas integruotas indikatorius KIP sudarytas iš kultūrinių, institucinių, ir psichologinių veiksnių įtakoja šalies išsivystymo lygį.*

BVP ilgalaikėje perspektyvoje įtakoja socialinius rodiklius, o BVP įtakoja tokie veiksniai kaip kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai, todėl 34 paveiksle pavaizduotas KIP indikatorius ir migracijos saldo indekso 2009m. palyginimas.

Šaltinis: sukurta autorės.

34 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoriai vienodi)

Paveikslas atskleidžia, kad esant žemam KIP indikatoriumi, migracijos saldo indeksas 2009m. taip pat yra žemas, netgi įgyja neigiamas reikšmes. Vadinasi, esant blogiems instituciniams, kultūriniais ir psichologiniams indeksams – emigracijos saldo indeksas įgyja taip pat žemas reikšmes arba minusines. Vadinasi žmonės tokiomis sąlygomis yra linkę palikti šalį. Šiuo atveju migracijos saldo indeksas pradeda didėti, kai kultūrinių, institucinių ir psichologinių veiksnių indeksas viršija 0,5 ribą. *Matyti, kad gana aukštas turi būti KIP indikatorius – kultūrinės, institucinės, psichologinės sąlygos šalyse turi būti geros, kad žmonės nepaliktų savo šalies, neužtenka tik patenkinamos situacijos.* Grafike šalių pasiskirstymas taip pat įrodo, kad mažiau savo šalis yra linkę palikti toliau nuo pusiaujo esančios šalys, kadangi šių šalių kultūrinės vertybės, vyriausybės politika bei psichologiniai asmenybių tipai geriau vertinami šiose šalyse. Nutolusių nuo pusiaujo didesniu atstumu šalių migracija yra didesnė Irano, Kinijos, Indijos, Meksikos, kadangi šių šalių ir išsivystymo lygį atspindintis indikatorius yra žemesnis. Tuo tarpu iš pusiaujo šalių maža migracija išsiskiria tik Singapūras, kadangi šios šalies KIP indikatorius yra taip pat aukštas. ***Hipotezė H3*** pasitvirtina, jog Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus tiek pusiaujo šalyse, tiek toliau nuo pusiaujo nutolusiose šalyse.

Sekantys trys scenarijai atskleis, kurie veiksniai - kultūriniai, instituciniai ar psichologiniai labiau įtakoja šalies išsivystymą pasirenkant skirtingus atskirų veiksnių svorius.

3.2.2 Antrasis scenarijus – nukreiptas į kultūrinius veiksnius

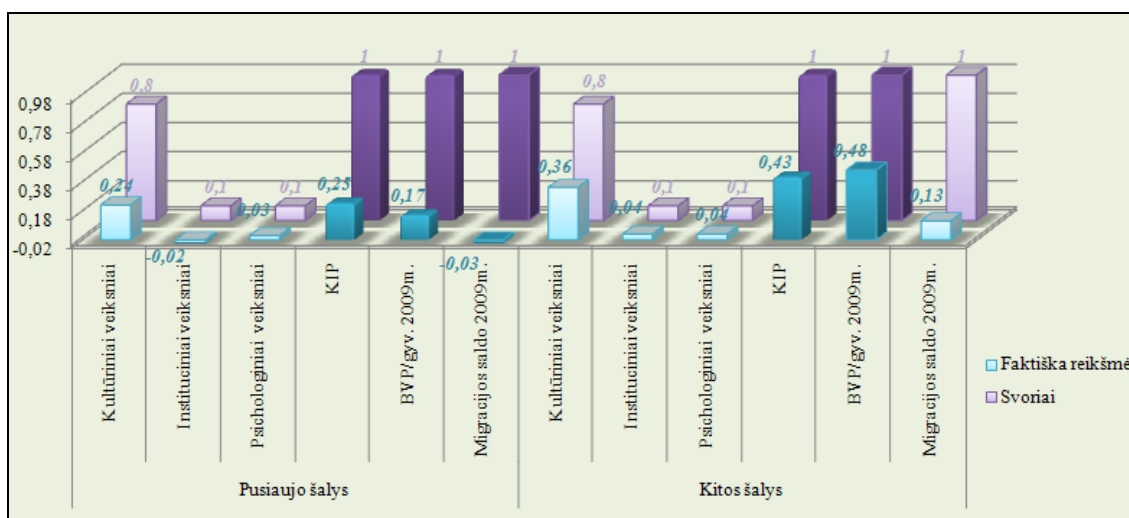
Antrasis scenarijus pagal scenarijų konstravimo metodą apskaičiuojamas darant prielaidą, kad pasirinkti veiksniai turėtų šalies išsivystymo lygį įtakoti skirtingai, t.y. vienas veiksnys įtakoja stipriau. Šiuo atveju kultūrinis veiksnys išsivystymo lygį turėtų įtakoti 80%, o institucinis bei psichologinis veiksnys turi vienodą svorį šalies išsivystymo lygiui, t.y. po 10%. Sumuojamas integruotas indikatorius KIP. Visų veiksnių rezultatai perskaičiavus pagal naujus svorius matyti 13 lentelėje. Analogiškas apskaičiavimas aprašytas 3.2 dalyje 75-76 puslapiuose.

Integruoto indikatoriaus KIP apskaičiavimas nukreipiant svorį į kultūrinį veiksni

Šalys nuo pusiaujo nutuliosios <2000 km							Šalys nuo pusiaujo nutuliosios >2000 km								
Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integruotas indikatorius KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP/gyv. 2009m.	Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integruotas indikatorius KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP/gyv. 2009m.
107	Kenija	0,25	-0,04	0,02	0,22	-0,10	0,03	2222	Indija	0,32	-0,01	0,02	0,33	-0,02	0,05
156	Singapūras	0,40	0,08	0,03	0,51	1,00	1,00	2483	Honkongas	0,29	0,08	0,05	0,42	-0,06	0,84
223	Ekvadoras	0,23	-0,05	0,02	0,21	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,29	-0,01	0,04	0,31	-0,06	0,29
282	Malainija	0,25	0,01	0,03	0,29	0,10	0,29	2773	Saud. Arabija	0,27	-0,02	0,04	0,30	0,69	0,41
447	Kolumbija	0,25	-0,03	0,04	0,26	-0,13	0,17	2990	Australija	0,48	0,09	0,03	0,60	0,56	0,76
535	Indonezija	0,22	-0,03	0,04	0,23	-0,02	0,07	3218	P. Afrika	0,40	0,02	0,02	0,44	0,06	0,20
663	Tanzanija	0,25	-0,01	0,02	0,25	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,20	0,06	0,04	0,30	-0,08	0,29
876	Etiopija	0,25	-0,06	0,01	0,19	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,28	-0,06	0,03	0,25	-0,08	0,23
887	Venezuela	0,26	-0,06	0,03	0,23	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,33	-0,01	0,05	0,36	-0,04	0,26
889	Gana	0,23	0,00	0,01	0,24	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,40	0,06	0,04	0,51	0,02	0,69
988	Panama	0,18	0,01	0,02	0,21	-0,02	0,20	4203	JAV	0,48	0,07	0,02	0,57	0,23	0,95
1098	Peru	0,21	-0,02	0,03	0,22	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,28	-0,03	0,03	0,28	-0,02	0,10
1101	Nigerija	0,23	-0,06	0,01	0,18	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,30	0,05	0,03	0,38	0,31	0,68
1101	Kosta Rika	0,22	0,03	0,03	0,28	-0,02	0,22	4757	N. Zelandija	0,53	0,09	0,02	0,64	0,67	0,57
1117	Brazilija	0,27	0,00	0,06	0,33	-0,06	0,19	5805	Vokietija	0,44	0,08	0,03	0,55	0,06	0,71
1434	Filipinai	0,29	-0,03	0,03	0,29	-0,08	0,06	5815	Jung. Karalystė	0,51	0,08	0,03	0,62	0,25	0,73
1532	Salvadoras	0,21	0,00	0,03	0,24	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,37	0,04	0,05	0,45	-0,06	0,36
1633	Tailandas	0,21	-0,02	0,03	0,22	0,00	0,16	6300	Latvija	0,30	0,04	0,05	0,38	-0,08	0,34
1656	Zambija	0,25	-0,01	0,01	0,25	-0,06	0,03	6540	Estija	0,33	0,06	0,05	0,44	-0,06	0,42
1714	Guatemala	0,15	-0,03	0,03	0,16	-0,08	0,10	6634	Švedija	0,36	0,09	0,03	0,49	0,31	0,77
	Vidurkis	0,24	-0,02	0,03	0,25	-0,03	0,17		Vidurkis	0,36	0,04	0,04	0,43	0,13	0,48
	Svoris (wi)	0,2*4	0,017*6	0,02*5					Svoris (wi)	0,2*4	0,017*6	0,02*5			
		0,8	0,1	0,1						0,8	0,1	0,1			

Šaltinis: sudaryta autorės.

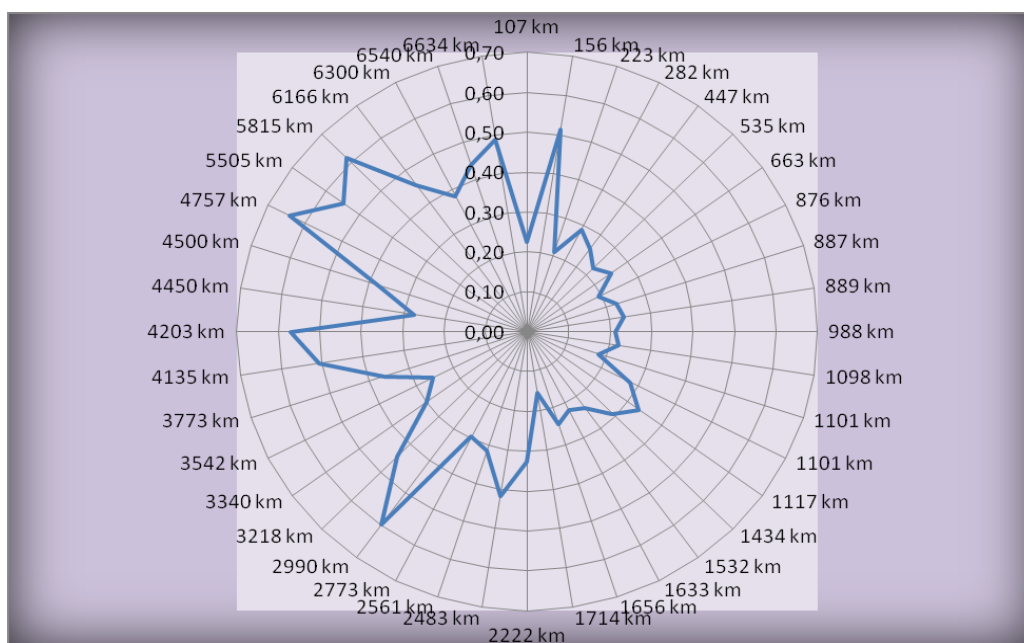
Iš 13 lentelės matyti, kad nukreipus didžiausią svorį į kultūrinį veiksni, pusiaujo šalys atsilieka nuo kitų šalių šiuo indeksu 0,12. Instituciniu veiksmu atsilieka 0,06, o psichologiniu – 0,01 indekso reikšmės. Perskaičiavus reikšmes su svoriais galima palyginti, kurios šalys labiausiai nukrypsta nuo racionalaus varianto. Susumuoti reikšmių vidurkiai pateikti sekančiame paveikle (žr. 35pav.).

Šaltinis: sukurta autorės.

35 pav. Integruoto KIP indikatoriaus, jo veiksmių, BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas (nukreipta į kultūrinį veiksni)

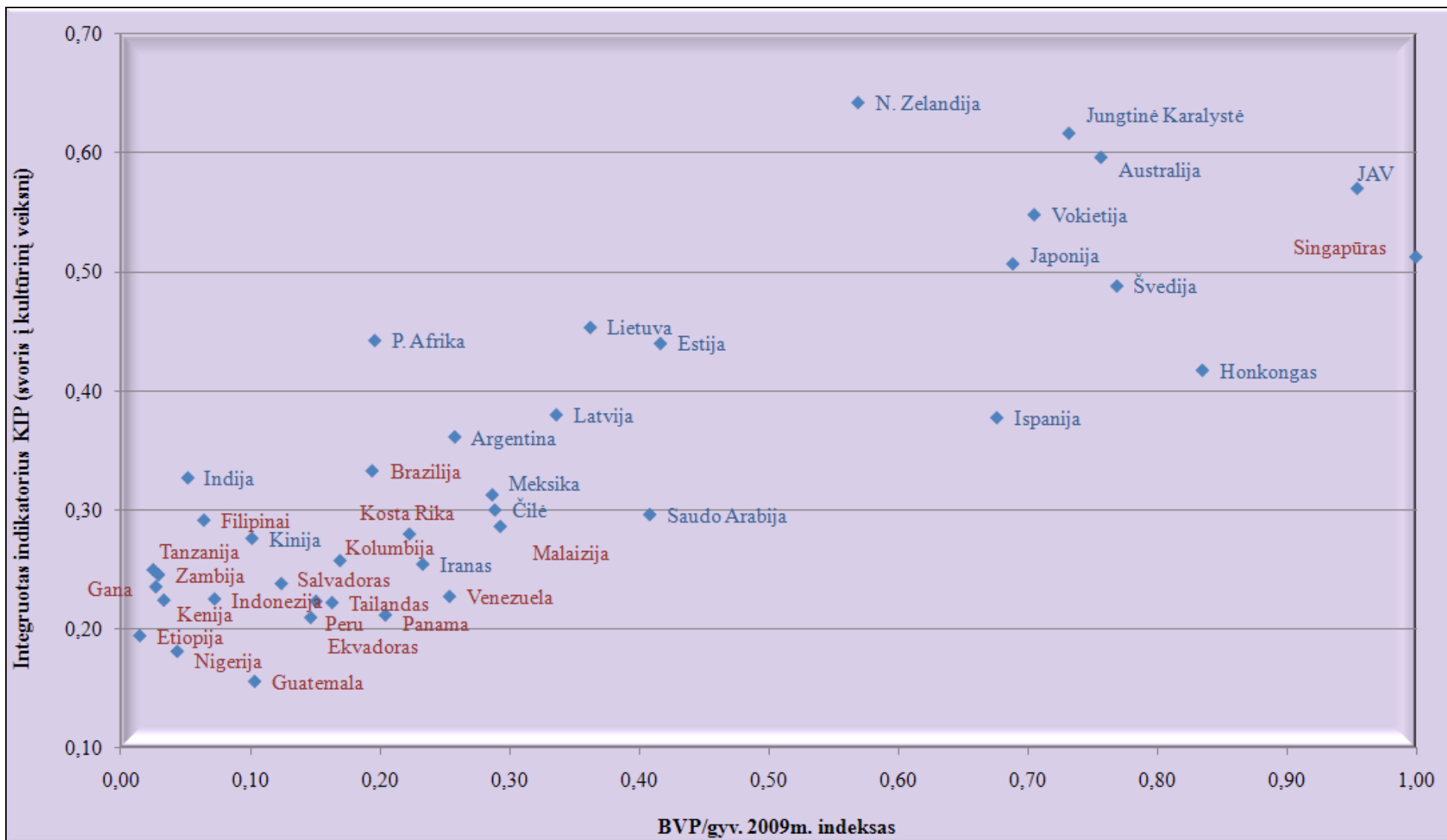
Grafike matyti šalių grupių svoriai bei faktiškos (realios) reikšmės, kuomet svoriai skiriasi. Pusiaujo šalių integruoto indekso vidurkis sudaro tik 0,25 viso svorio, tuo tarpu labiau nutolusių šalių KIP indikatorius vidurkis siekia 0,43. Skirtumas yra mažesnis nei lyginant paskaičiavimus su vienodais svoriais, tačiau vis vien matyti, kad pusiaujo šalys atsilieka kultūriniais, instituciniais bei psichologiniais veiksniais. *Reziumuojant galima teigti, kad pusiaujo šalių integruotas indikatorius KIP, kurio svoris nukreiptas į kultūrinį veiksni, mažesnis tik 0,18 lyginant su toliau nutolusių šalių. Vadinasi, kultūrinis veiksnys pagerina šalies išsivystymo lygį, kadangi paskaičiavus su vienodais svoriais skirtumas buvo 0,25 indekso reikšmės.*

Šaltinis: sukurta autorės.

36 pav. Integruoto indikatorius KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas, kuomet vyrauja kultūrinis veiksnys

36 grafikas atskleidžia, kad vyraujant kultūriniam veiksniai pusiaujo šalių integruotas indikatorius KIP vis vien yra žemesnis negu kitų šalių, tačiau reikšmės yra kur kas stabilesnės pusiaujo šalyse lyginant su 32 paveikslu, kuomet svoriai yra vienodi. Vadinasi kultūrinis veiksnys mažina skirtumus tarp pusiaujo šalių, tačiau aiškaus išsivystymo lygio padidėjimo nematyti. Pusiaujo šalių išsivystymo indikatorius reikšmės viršija šiek tiek 0,3 indekso ribą, tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusios šalys – 0,6 indekso ribą.

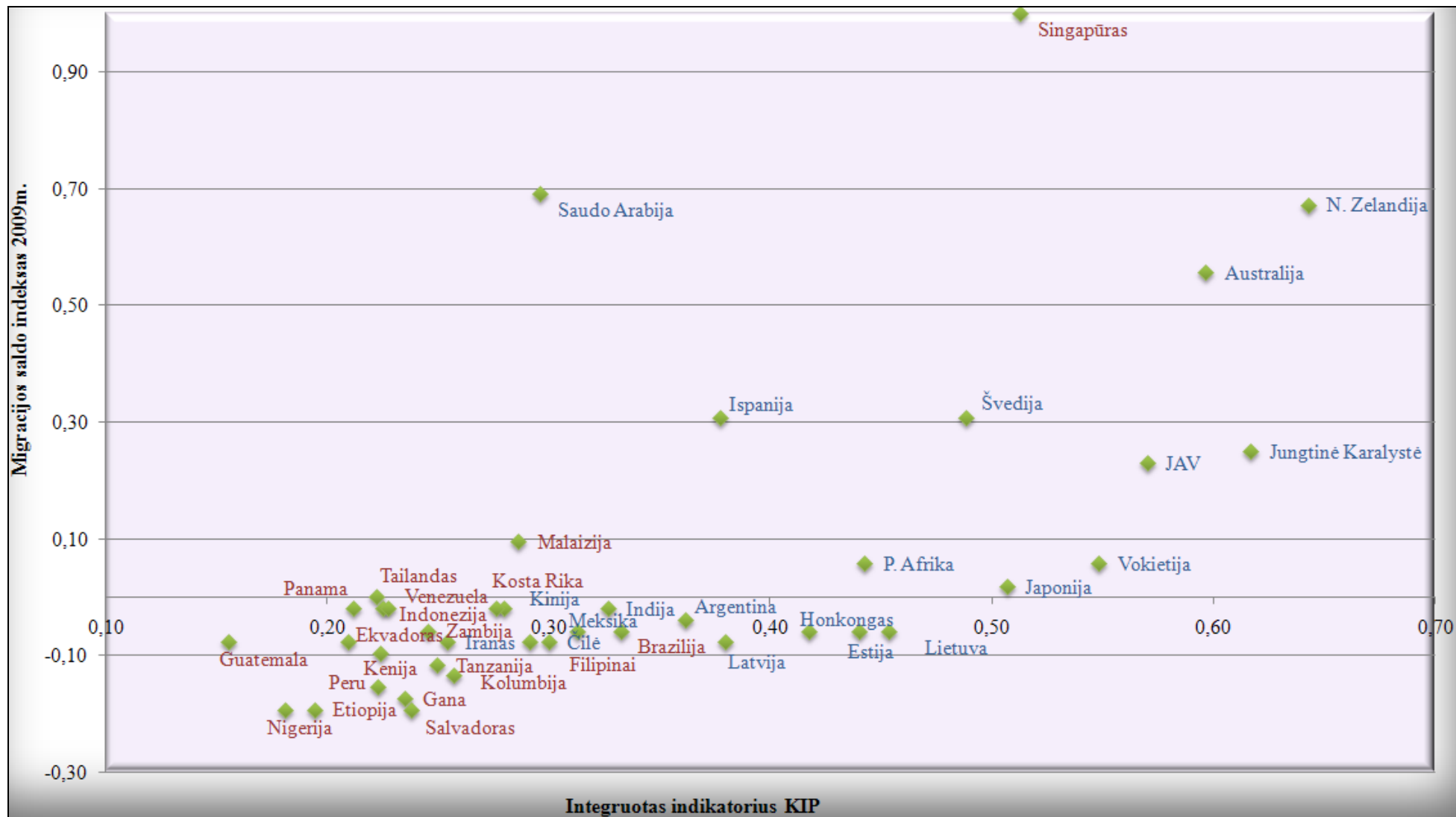

Šaltinis: sukurta autorės.

37 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoris nukreiptas į kultūrinį veiksnį)

37 paveikslas vaizduoja BVP/gyv. 2009m. ir KIP indikatoriaus priklausomybę esant prielaidai, kad kultūrinis veiksnys turėtų labiausiai įtakoti šalies išsivystymo lygį. Matyti tiesioginė priklausomybė tarp šių dviejų indeksų. Be to integruoto indikatoriaus reikšmės šiuo skaičiavimu yra visos teigiamos, nors pasižiūrėjus į 33 paveikslą, jame galima pastebėti ir neigiamų KIP reikšmių (kuomet svoriai vienodi). Vadinasi kultūrinis veiksnys pagerina KIP indikatoriaus reikšmę BVP/gyv. indekso atžvilgiu. Iš pusiaujo šalių išsiskiria gerais rezultatais tik Singapūras, tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusios šalys kaip Iranas, Kinija, Čilė pasižymi ne itin gerais išsivystymo lygį įtakojančiais indeksais. Tačiau apskritai matyti, kad pusiaujo šalys driekiasi grafiko apačioje, tuo tarpu dauguma toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių užima aukštesnes pozicijas. *Grafiko taškinė kreivė nėra taip staigiai kylanti kaip veiksnių svoriai yra vienodi, ji kyla palengva, kas įrodo, kad kultūrinis veiksnys mažiau įtakoja BVP/gyv. reikšmes.*

Sekantis paveikslas atskleidžia KIP indikatoriaus ir migracijos saldo indekso 2009m. palyginimą, kuomet vyrauja kultūrinis veiksnys šalių išsivystyme (žr. 38 paveikslą).

Šaltinis: sukurta autorės.

38 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoris nukreiptas į kultūrinį veiksnį)

Dominuojant kultūriniam veiksmui emigravimo mastai pradeda mažėti, kuomet išsivystymo indikatorius pasiekia 0,4 - 0,5 ribą. *Vadinasi tik esant šalyse pakankamai stabilioms lygioms galimybėms, individualizmo ir kitoms kultūrinėms vertybėms, žmonių prieaugis kils, jų noras išvykti mažės.* Tai galima pritaikyti tik toliau nuo pusiaujo nutolusioms šalims, kurios pagal grafiką matyti užima geresnių indeksų gretas.

3.2.3 Trečiasis scenarijus – nukreiptas į institucinius veiksmus

Trečiasis scenarijus pagal scenarijų konstravimo metodą apskaičiuojamas darant prielaidą, kad pasirinkti veiksniai turėtų šalies išsivystymo lygį įtakoti skirtingai, t.y. dominuoja tik vienas veiksnys. Šiuo atveju institucinis veiksnys išsivystymo lygį turėtų įtakoti 80%, o kultūrinis bei psichologinis veiksnys turi vienodą svorį šalies išsivystymo lygiui, t.y. po 10%. Sumuojamas integruotas indikatorius KIP. Visų veiksmių rezultatai perskaičiuojami pagal naujus svorius matyti 14 lentelėje.

14 lentelė

Integruoto indikatorius KIP apskaičiavimas nukreipiant svorį į institucinį veiksmį

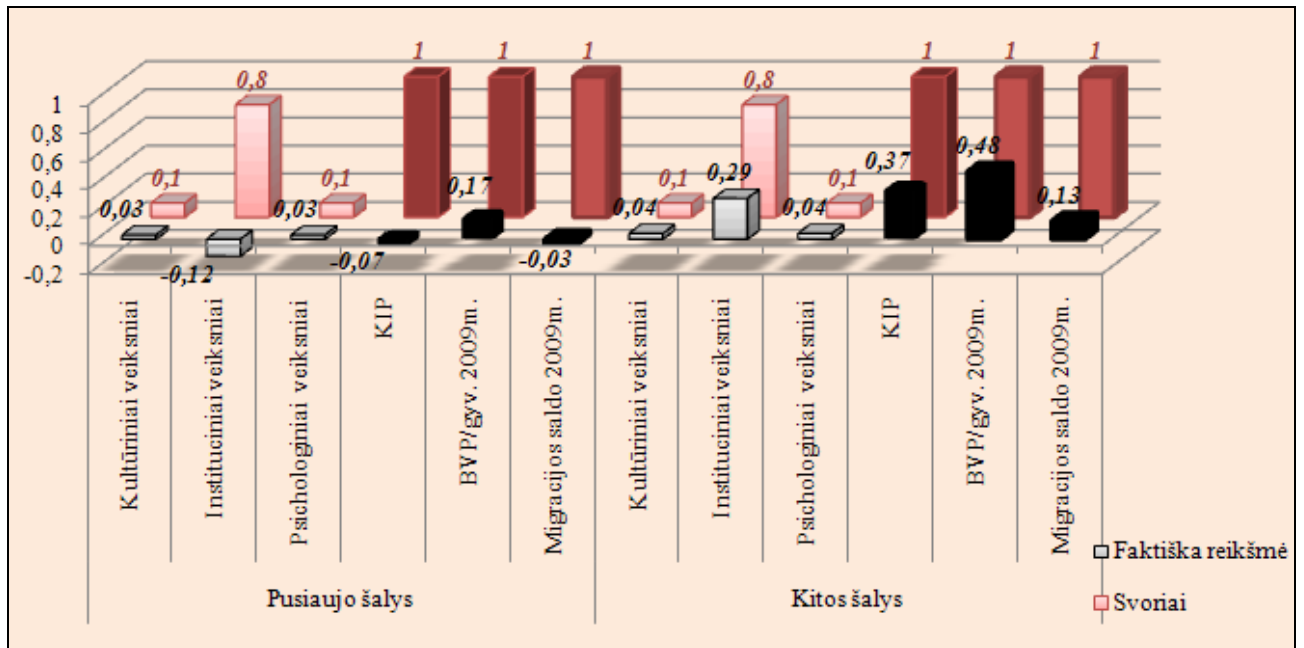
Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys nuo pusiaujo nutolusios <2000 km							Šalys nuo pusiaujo nutolusios >2000 km							
	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integruotas indikatorius KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP/gyv. 2009m.	Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integruotas indikatorius KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP/gyv. 2009m.
107	Kenija	0,03	-0,29	0,02	-0,25	-0,10	0,03	2222	Indija	0,04	-0,08	0,02	-0,03	-0,02	0,05
156	Singapūras	0,05	0,60	0,03	0,68	1,00	1,00	2483	Hongkongas	0,04	0,58	0,05	0,67	-0,06	0,84
223	Ekvadoras	0,03	-0,35	0,02	-0,30	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,04	-0,07	0,04	0,00	-0,06	0,29
282	Malainija	0,03	0,08	0,03	0,14	0,10	0,29	2773	Saud.Arabija	0,03	-0,15	0,04	-0,07	0,69	0,41
447	Kolumbija	0,03	-0,21	0,04	-0,14	-0,13	0,17	2990	Australija	0,06	0,67	0,03	0,76	0,56	0,76
535	Indonėzija	0,03	-0,22	0,04	-0,16	-0,02	0,07	3218	P.Afrika	0,05	0,16	0,02	0,23	0,06	0,20
663	Tanzanija	0,03	-0,10	0,02	-0,05	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,02	0,46	0,04	0,53	-0,08	0,29
876	Etiopija	0,03	-0,44	0,01	-0,40	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,04	-0,47	0,03	-0,40	-0,08	0,23
887	Venezuela	0,03	-0,48	0,03	-0,42	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,04	-0,09	0,05	-0,01	-0,04	0,26
889	Gana	0,03	-0,01	0,01	0,03	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,05	0,49	0,04	0,58	0,02	0,69
988	Panama	0,02	0,09	0,02	0,13	-0,02	0,20	4203	JAV	0,06	0,54	0,02	0,62	0,23	0,95
1098	Peru	0,03	-0,14	0,03	-0,08	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,03	-0,23	0,03	-0,16	-0,02	0,10
1101	Nigerija	0,03	-0,47	0,01	-0,42	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,04	0,37	0,03	0,44	0,31	0,68
1101	Kosta Rika	0,03	0,25	0,03	0,30	-0,02	0,22	4757	N.Zelandija	0,07	0,70	0,02	0,79	0,67	0,57
1117	Brazilija	0,03	0,02	0,06	0,11	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,05	0,62	0,03	0,70	0,06	0,71
1434	Filipinai	0,04	-0,23	0,03	-0,16	-0,08	0,06	5815	Jung.Karalystė	0,06	0,59	0,03	0,68	0,25	0,73
1532	Salvadoras	0,03	-0,03	0,03	0,03	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,05	0,30	0,05	0,39	-0,06	0,36
1633	Tailandas	0,03	-0,16	0,03	-0,10	0,00	0,16	6390	Latvija	0,04	0,28	0,05	0,36	-0,08	0,34
1656	Zambija	0,03	-0,10	0,01	-0,05	-0,06	0,03	6540	Estija	0,04	0,42	0,05	0,52	-0,06	0,42
1714	Guatemala	0,02	-0,23	0,03	-0,18	-0,08	0,10	6634	Svedija	0,05	0,71	0,03	0,78	0,31	0,77
	Vidurkis	0,03	-0,12	0,03	-0,07	-0,03	0,17		Vidurkis	0,04	0,29	0,04	0,37	0,13	0,48
	Svoris (wi)	0,025*4	0,13*6	0,02*5					Svoris (wi)	0,025*4	0,13*6	0,02*5			
		0,1	0,8	0,1						0,1	0,8	0,1			

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 14 lentelės matyti, kad nukreipus didžiausią svorį į institucinį veiksmį, pusiaujo šalys atsilieka nuo kitų šalių šiuo veiksmiu 0,41 indekso reikšme, tuo tarpu kultūriniais ir psichologiniais veiksmiais atsilieka tik 0,01. Prieš tai aprašytame skyrelyje, kuomet svoris buvo nukreiptas į

kultūrinį veiksnių, šiuo veiksniu pusiaujo šalys nuo kitų šalių atsiliko tik 0,12. *Vadinasi pusiaujo šalių žemesnį išsivystymo lygį labiau įtakoja instituciniai veiksniai negu kultūriniai.*

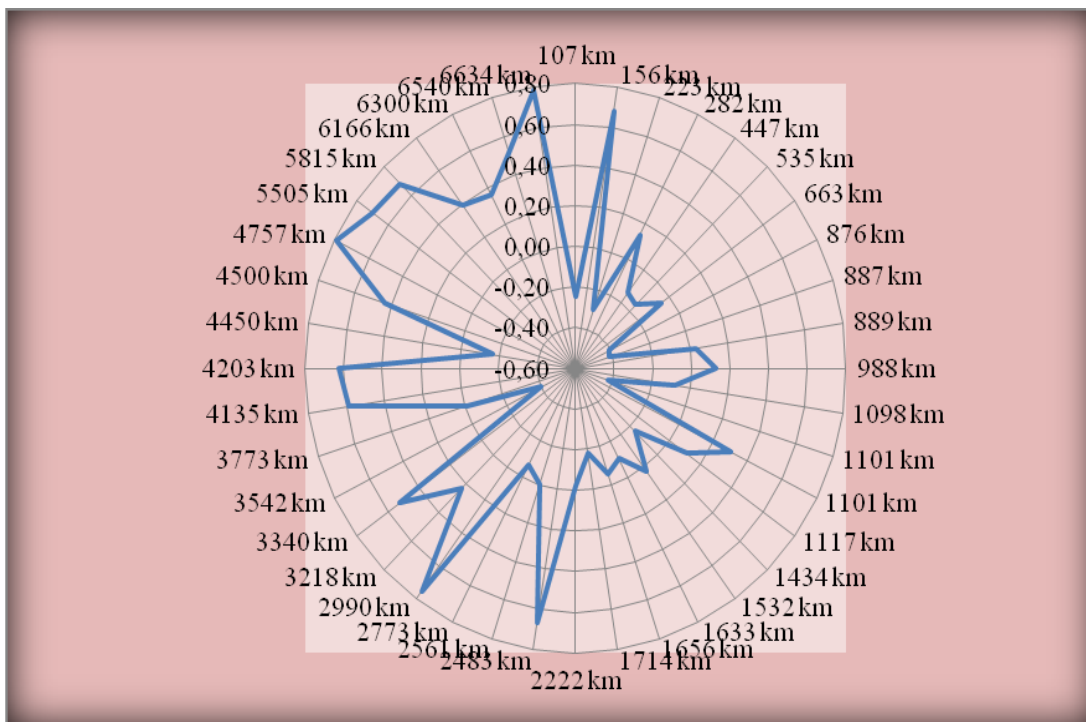

Šaltinis: sukurta autorės.

39 pav. Integruoto KIP indikatorius, jo veiksnių, BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas (nukreipta į institucinį veiksnių)

39 grafike matyti suskirstytų šalių veiksnių svoriai bei faktiškos (realios) reikšmės, kuomet svoriai skiriasi. Šiuo atveju didžiausią įtaką šalies išsivystymui pagal prielaidą turėtų daryti instituciniai veiksniai, t.y. vyriausybės vykdoma politika šalyje. Pusiaujo šalių integruoto indikatorius vidurkis yra neigiamas dydis, t.y. -0,07, tuo tarpu labiau nutolusių šalių KIP indikatorius vidurkis siekia 0,37. Skirtumas yra didesnis nei lyginant paskaičiavimus su vienodais svoriais, šiuo atveju skirtumas siekia 0,44. *Reziumuojant galima teigti, kad pusiaujo šalių integruotas indikatorius KIP, kurio svoris nukreiptas į institucinį veiksnių, mažesnis net 0,44 indekso reikšme lyginant su toliau nutolusių šalių, kas įrodo pusiaujo šalių vyriausybių efektyvios politikos nevykdymą. Vadinasi, institucinis veiksnys pusiaujo šalyse pablogina šalies išsivystymo lygį, lyginant su indikatorius skirtumu, kuomet svoriai vienodi (0,25).*

Sekančiame grafike lyginamas KIP indikatorius bei atstumas nuo pusiaujo (žr. 40 pav.), ir remiantis gautais rezultatais pateikiamas skirtumas, kuomet svoriai vienodi ir kuomet svoris nukreiptas į vyriausybės valdymo politiką.

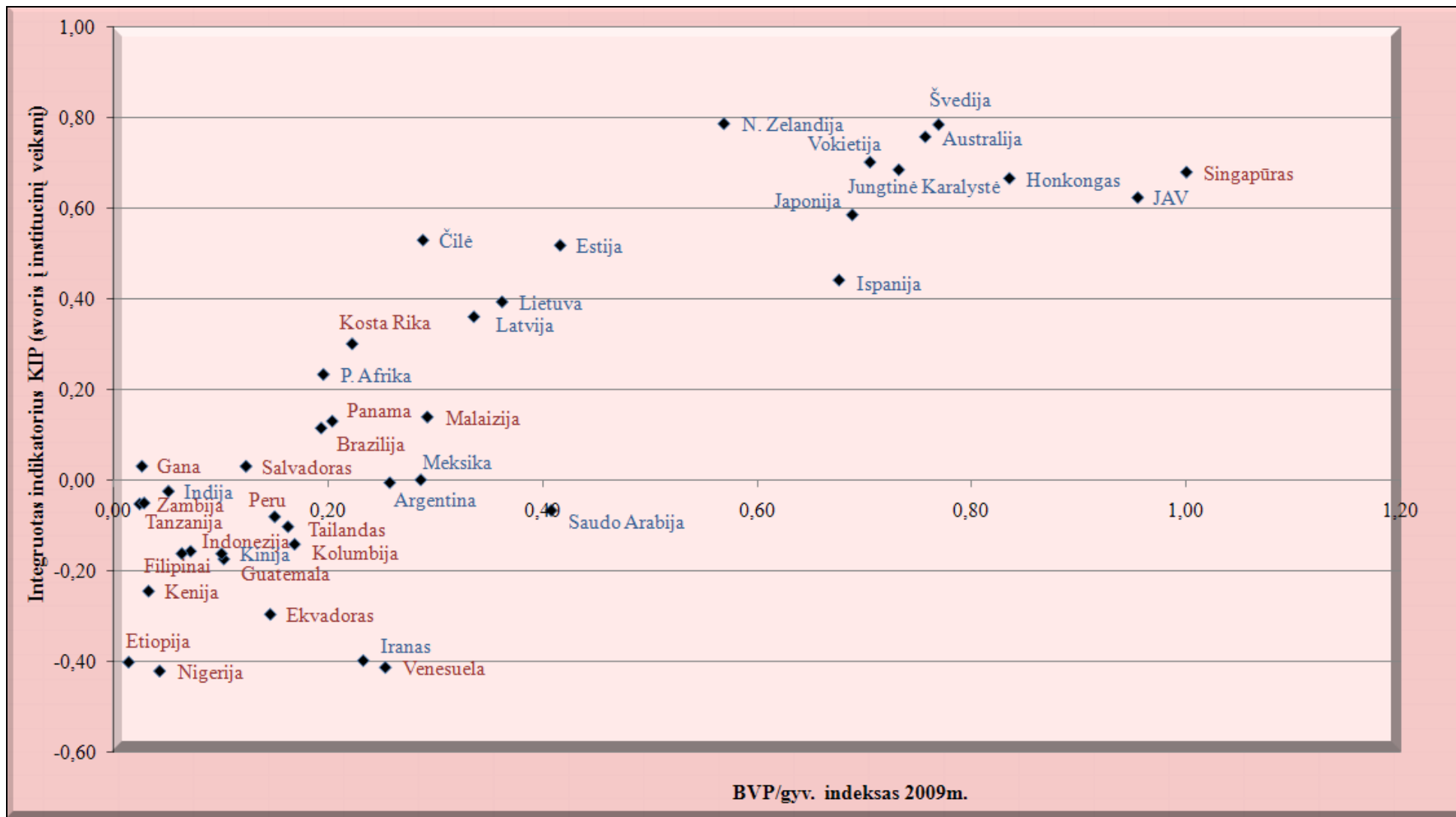

Šaltinis: sukurta autorės.

40 pav. Integruoto indikatoriaus KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas kuomet vyrauja institucinis veiksnys

Šis grafikas taip pat atskleidžia didesnę atotrūkį tarp šalių grupių, lyginant su grafiku, kuomet svoriai buvo vienodi visiems veiksniams. Taip pat pusiaujo šalių reikšmės labai svyruoja, nėra tokios stabilios kaip vyraujant kultūriniam veiksniai. Pusiaujo šalių didžiausia KIP indikatoriaus reikšmė siekia apie 0,3, tuo tarpu kitų šalių reikšmės siekia 0,8. Jei palygintume reikšmes, kuomet svoriai vienodi (žr. 32 pav.), pamatytume, kad šia prielaida pusiaujo šalių indikatoriaus reikšmės siekia 0,35, o kitų šalių 0,6. *Vadinasi prielaida, kad didžiausią įtaką pusiaujo šalių neišsivystymo lygiui turi instituciniai veiksniai kol kas pirmąją ir aplenkia prielaidą, kad didžiausią įtaką neišsivystymui turi kultūriniai veiksniai.*

Sekantis paveikslas (žr. 41 pav.) vaizduoja pusiaujo šalių ir šalių toliau nutolusių nuo pusiaujo BVP/gyv. indekso 2009m. santykį su susikurtu išsivystymo lygį įtakojančiu indikatoriumi KIP, kuomet vyrauja institucinis veiksnys.

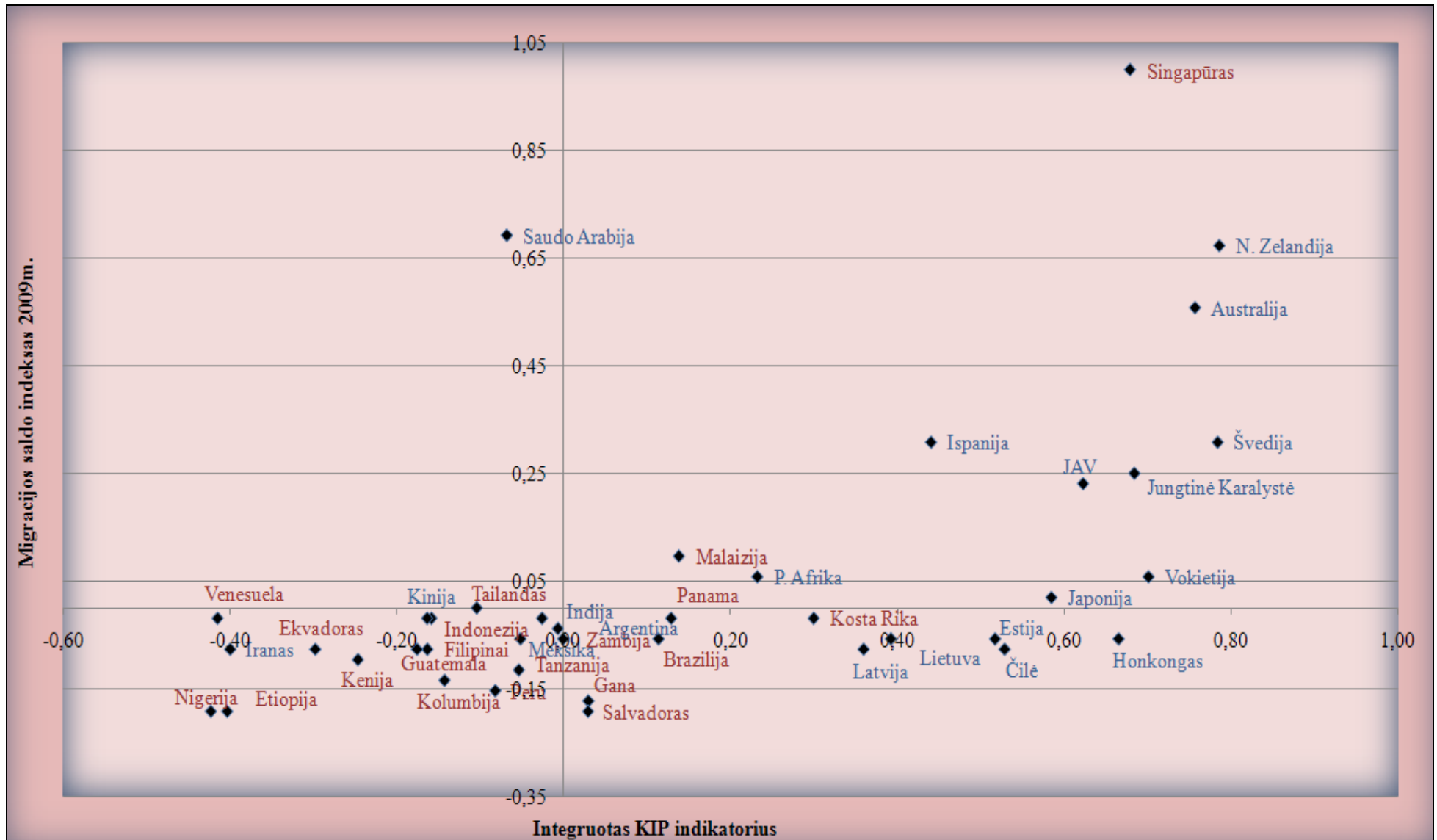

Šaltinis: sukurta autorės.

41 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoris nukreiptas į institucinį veiksnį)

Pagal šią prielaidą lyginant BVP/gyv. indeksą 2009m. su KIP indikatoriumi iš 41 paveikslo matyti, kad taškinė kreivė yra staigiai kylanti, kurios reikšmės prasideda nuo minusinės reikšmės (žemiau -0,4) iki teigiamos reikšmės (apie 0,8). *Vadinasi, institucinis veiksnys stipriai įtakoja BVP/gyv. rezultatus.* Daugumos pusiaujo šalių KIP indikatoriaus ir BVP/gyv. indekso reikšmės yra neigiamos, tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių reikšmės užima gana aukštas teigiamas reikšmes. Iš pusiaujo šalių geriausias pozicijas užima tokios šalys kaip Kosta Rika, Panama, Brazilija ir aišku Singapūras. Tuo tarpu žemiausias reikšmes toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių užima Indija, Argentina, Kinija bei Iranas. Vyraujant instituciniam veiksniai pastebimas didesnis atotrūkis tarp pusiaujo šalių ir šalių nutolusių nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km.

Analogiškas sekantis paveikslas (žr. 42 pav.) vaizduoja šalių grupių KIP indikatoriaus ir migracijos saldo 2009m. indekso santykį vyraujant instituciniam veiksniai. Šiuo atveju turėtų matytis priklausomybė, tam tikra tendencija grafike tarp šių dviejų rodiklių, kadangi išsivystymo lygio indikatorius turi įtakoti emigracijos mastus.

Šaltinis: sukurta autorės.

42 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoris nukreiptas į institucinį veiksnį)

Lyginant integruoto indikatorius KIP ir migracijos saldo veiksnį 2009m, kuomet vyrauja institucinis veiksnys gyventojų prieaugis šalyse pradeda kilti kuomet susikurto išsivystymo lygio rodiklis viršija 0,6. Tuo tarpu kuomet vyrauja kultūrinis veiksnys, gyventojų prieaugis pradeda didėti, kuomet išsivystymo lygis pasiekia 0,5 ribą. *Vadinasi, šalių migracijai didesnę įtaką daro geresnė vyriausybės politika nei kultūrinės šalies vertybės.*

3.2.4 Ketvirtasis scenarijus – nukreiptas į psichologinius veiksnius

Ketvirtasis scenarijus pagal scenarijų konstravimo metodą apskaičiuojamas darant prielaidą, kad pasirinkti veiksniai turėtų šalies išsivystymo lygį įtakoti skirtingai vyraujant vienam veiksmui. Šiuo atveju psichologinis veiksnys išsivystymo lygį turėtų įtakoti 80%, o kultūrinis bei institucinis veiksnys turi vienodą svorį šalies išsivystymo lygiui, t.y. po 10%. Sumuojamas integruotas rodiklis KIP, kurio aukščiausia reikšmė gali būti 1. Visų veiksmių rezultatai perskaičiuojami pagal naujus svorius matyti 15 lentelėje.

15 lentelė

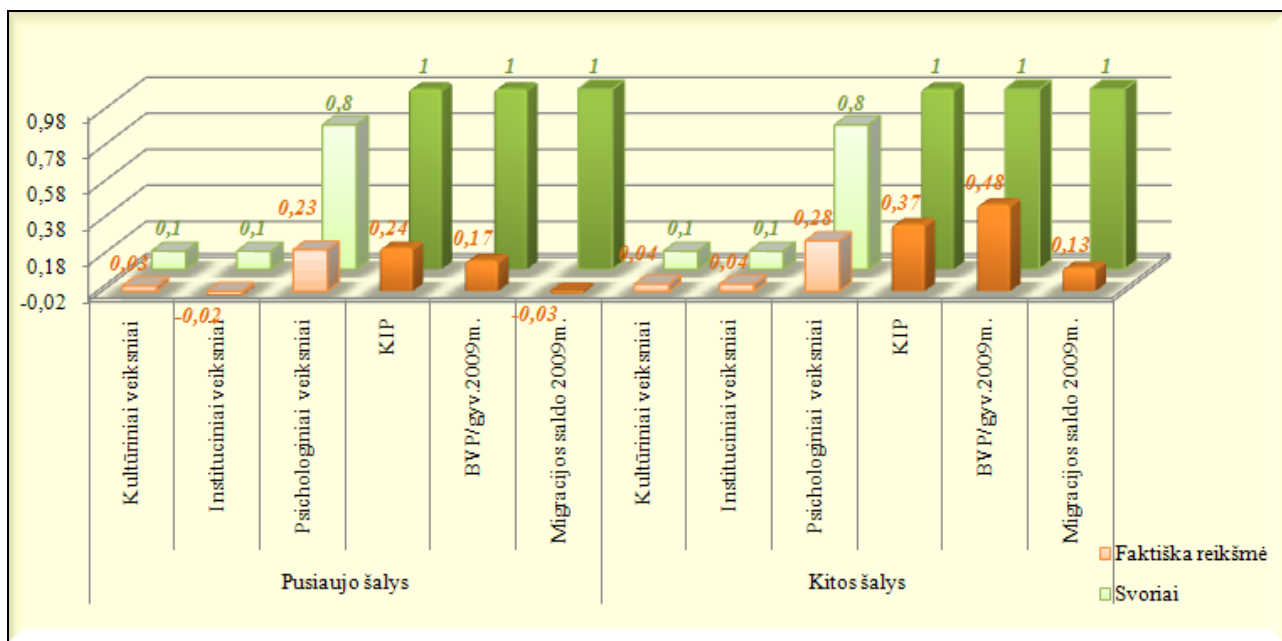
Integruoto indikatorius KIP apskaičiavimas nukreipiant svorį į psichologinį veiksnį

Šalys nuo pusiaujo nutolusias <2000 km							Šalys nuo pusiaujo nutolusias >2000 km								
Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integruotas indikatorius KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP/gyv. 2009m.	Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Kultūriniai veiksniai (K)	Instituciniai veiksniai (I)	Psichologiniai veiksniai (P)	Integruotas indikatorius KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP/gyv. 2009m.
107	Kenija	0,03	-0,04	0,14	0,13	-0,10	0,03	2222	Indija	0,04	-0,01	0,14	0,17	-0,02	0,05
156	Singapūras	0,05	0,08	0,24	0,37	1,00	1,00	2483	Hongkongas	0,04	0,08	0,37	0,49	-0,06	0,84
223	Ekvadoras	0,03	-0,05	0,20	0,18	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,04	-0,01	0,30	0,32	-0,06	0,29
282	Malajija	0,03	0,01	0,21	0,25	0,10	0,29	2773	Saud. Arabija	0,03	-0,02	0,35	0,36	0,69	0,41
447	Kolumbija	0,03	-0,03	0,29	0,29	-0,13	0,17	2990	Australija	0,06	0,09	0,24	0,38	0,56	0,76
535	Indonезija	0,03	-0,03	0,29	0,29	-0,02	0,07	3218	P. Afrika	0,05	0,02	0,19	0,26	0,06	0,20
663	Tanzanija	0,03	-0,01	0,14	0,16	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,02	0,06	0,33	0,42	-0,08	0,29
876	Etiopija	0,03	-0,06	0,05	0,03	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,04	-0,06	0,25	0,23	-0,08	0,23
887	Venezuela	0,03	-0,06	0,28	0,25	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,04	-0,01	0,37	0,40	-0,04	0,26
889	Gana	0,03	0,00	0,07	0,10	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,05	0,06	0,34	0,46	0,02	0,69
988	Panama	0,02	0,01	0,15	0,18	-0,02	0,20	4203	JAV	0,06	0,07	0,20	0,33	0,23	0,95
1098	Peru	0,03	-0,02	0,24	0,25	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,03	-0,03	0,22	0,23	-0,02	0,10
1101	Nigerija	0,03	-0,06	0,12	0,08	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,04	0,05	0,26	0,35	0,31	0,68
1101	Kosta Rika	0,03	0,03	0,21	0,27	-0,02	0,22	4757	N. Zelandija	0,07	0,09	0,19	0,34	0,67	0,57
1117	Brazilija	0,03	0,00	0,47	0,51	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,05	0,08	0,25	0,39	0,06	0,71
1434	Filipinai	0,04	-0,03	0,27	0,27	-0,08	0,06	5815	Jung. Karalystė	0,06	0,08	0,27	0,41	0,25	0,73
1532	Salvadoras	0,03	0,00	0,43	0,45	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,05	0,04	0,37	0,45	-0,06	0,36
1633	Tailandas	0,03	-0,02	0,16	0,17	0,00	0,16	6300	Latvija	0,04	0,04	0,37	0,44	-0,08	0,34
1656	Zambija	0,03	-0,01	0,36	0,38	-0,06	0,03	6540	Estija	0,04	0,06	0,42	0,52	-0,06	0,42
1714	Guatemala	0,02	-0,03	0,26	0,25	-0,08	0,10	6634	Svedija	0,05	0,09	0,26	0,40	0,31	0,77
	Vidurkis	0,03	-0,02	0,23	0,24	-0,03	0,17		Vidurkis	0,04	0,04	0,28	0,37	0,13	0,48
	Svoris (wi)	0,025*4	0,017*6	0,16*5					Svoris (wi)	0,025*4	0,017*6	0,16*5			
		0,1	0,1	0,8						0,1	0,1	0,8			

Šaltinis: sudaryta autorės.

Iš 15 lentelės matyti, kad nukreipus didžiausią svorį į psichologinį veiksnį, pusiaujo šalys atsilieka indekso reikšme nuo kitų šalių šiuo veiksmiu tik 0,05, tuo tarpu instituciniu veiksmiu atsilieka net 0,06, o kultūrinis veiksmiu – 0,01. Jei šis veiksnys turėtų didžiausią įtaką šalių

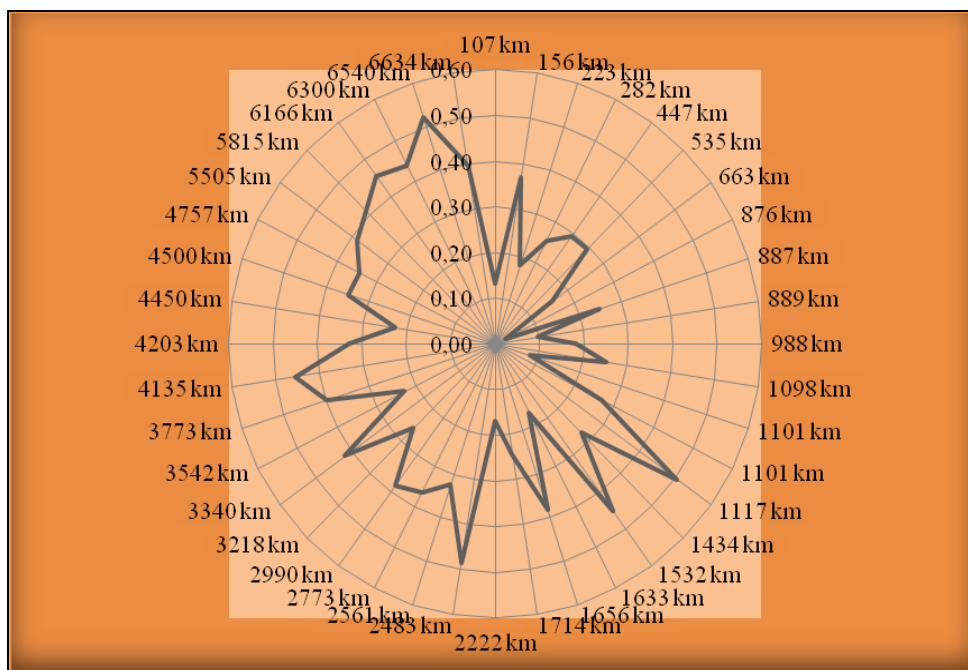
ilgalaikiam išsivystymo lygiui, tuomet dėl šio psichologinio veiksnio pusiaujo šalys atsidurtų pakankamai stabilioje padėtyje. Prieš tai aprašytuose skyreliuose, kuomet svoris buvo nukreiptas į kultūrinį veiksnį, šiuo veiksmiu pusiaujo šalys nuo kitų šalių atsiliko 0,12, o atitinkamai prielaidai esant dėl institucinio veiksnio - net 0,44. *Vadinasi jei pusiaujo šalių išsivystymo lygį labiausiai įtakotų psichologinis veiksnys, tuomet pastarųjų šalių atotrūkis nuo toliau nuo pusiaujo esančių šalių būtų kur kas mažesnis.*

Šaltinis: sukurta autorės.

43 pav. Integruoto KIP indikatoriaus, jo veiksnų, BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas

Šią tariamą stabilesnę padėtį pusiaujo šalių dėl psichologinio veiksnio vyravimo įrodo pusiaujo šalių ir kitų šalių KIP indikatoriaus nedidelis skirtumas, kuris yra lygus 0,13 (žr. 43 pav.). Skirtumas yra mažesnis nei lyginant paskaičiavimus su vienodais svoriais (0,25). *Vadinasi, vyraujantis psichologinis veiksnys pagerina pusiaujo šalių išsivystymo lygio indikatorių ir sumažina skirtumus tarp šalių grupių.*

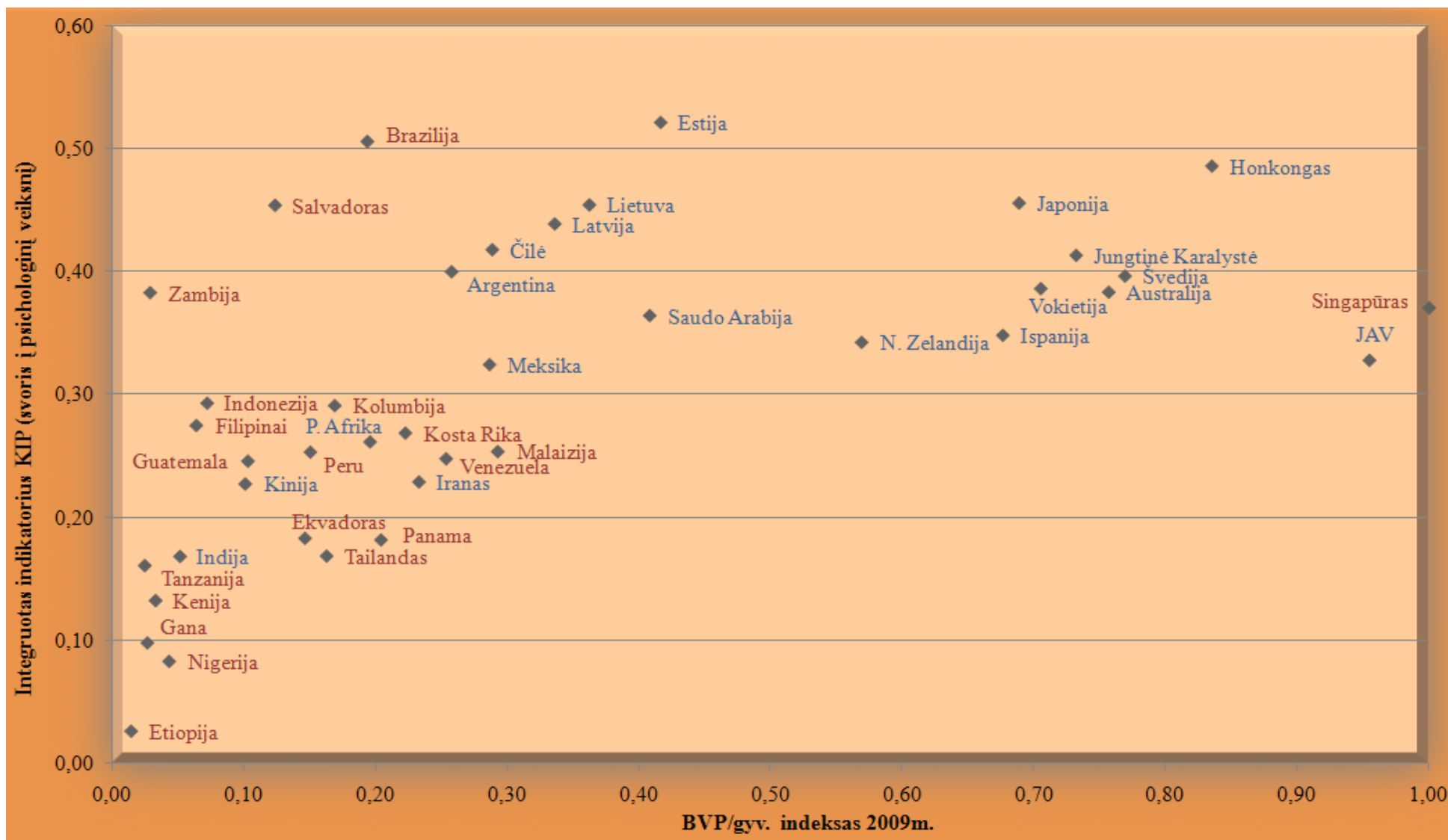

Šaltinis: sukurta autorės.

44 pav. Integruoto indikatoriaus KIP ir atstumo iki pusiaujo palyginimas, kuomet vyrauja psichologinis veiksnys

44 paveikslas vaizduoja santykį tarp atstumo nuo pusiaujo ir KIP indikatoriaus, kai išsivystymo lygį daugiausiai lemia psichologinis faktorius. Šiame grafike vaizdžiai matyti, kad ir pusiaujo šalių (dešinė grafiko pusė), ir toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių kreivių (kairė grafiko pusė) reikšmės apytiksliai yra vienodos. Didžiausia išsivystymo lygio indikatoriaus KIP reikšmė priklauso pusiaujo šaliai, t.y. Brazilijai (0,51). Tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių aukščiausia reikšmė priklauso Estijai (0,52). *Vadinasi prielaida, kad didžiausia įtaka pusiaujo šalių neišsivystymo lygiui turi psichologiniai veiksniai iš šių trijų subindeksų nepasitvirtina, šis veiksnys pagerina pusiaujo šalių padėtį.*

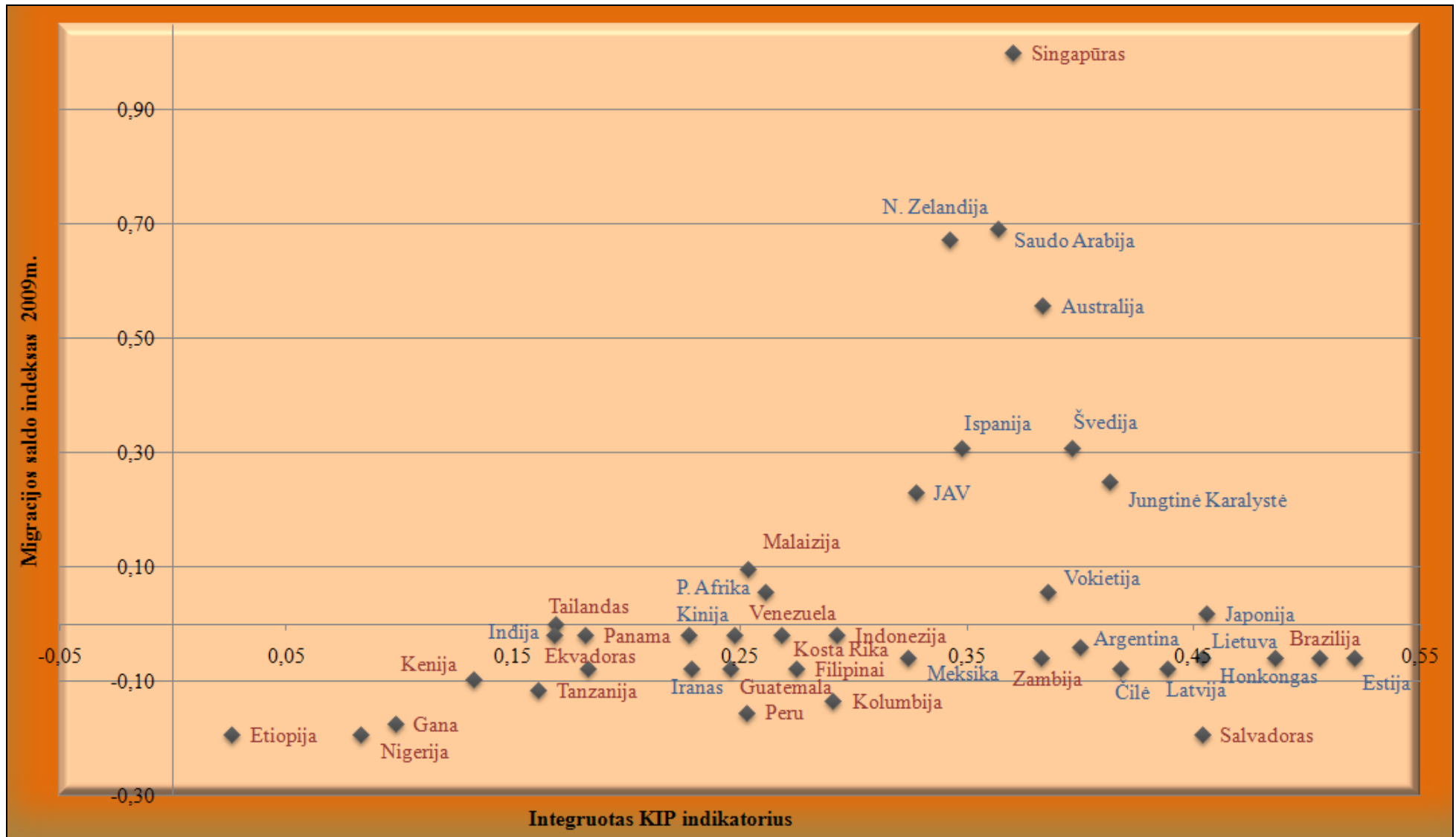

Šaltinis: sukurta autorės.

45 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir BVP/gyv. indekso palyginimas (svoris nukreiptas į psichologinį veiksnį)

Pagal šią prielaidą lyginant BVP/gyv. indeksą 2009m. su KIP indikatoriumi iš 45 paveikslo matyti, kad taškinė kreivė yra šiek tiek kylanti, tačiau jos padėtis labiau panaši į puslankio formą, galiausiai reikšmės pakilusios išsidėsto vienoje linijoje. *Vadinasi, psichologinis veiksnys mažiausiai įtakoja BVP/gyv. rezultatus iš trijų subindeksų. Psichologinis veiksnys turi įtakos BVP/gyv. indeksui, kuomet pragyvenimo lygis yra žemas, tačiau kuomet BVP/gyv. lygis šalyse tampa aukštesnis, psichologinis veiksnys išlieka pastovus ir nesikeičia.*

Pagal grafiką aptariant šalių grupes taip pat išžvelgiama tendencija, kad pusiaujo šalių KIP indikatorius ir BVP/gyv. indekso 2009m. bendros reikšmės yra geresnį išsivystymo lygį atspindinčios. Tačiau yra kelios pusiaujo šalys, kurių KIP reikšmės vyraujant psichologiniam veiksniai yra gana aukštos – tai būtų Brazilijos, Salvadoro, Zambijos ir Singapūro. Tačiau likusios pusiaujo šalių daugumos reikšmės pagal KIP indikatorių yra žemesnės už 0,3, kai tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių daugumos reikšmės viršija šią ribą. Prie atsiliekančių toliau nuo pusiaujo šalių priskiriamos kaip ir anksčiau Iranas bei Kinija, taip pat Indija ir P. Afrika. Visgi daugumos šalių pasiskirstymai nepaneigia, kad nors ir vyraujant psichologiniam veiksniai pusiaujo šalys akivaizdžiai atsilieka nuo šalių nutolusių daugiau kaip 2000km nuo pusiaujo.

Šaltinis: sukurta autorės.

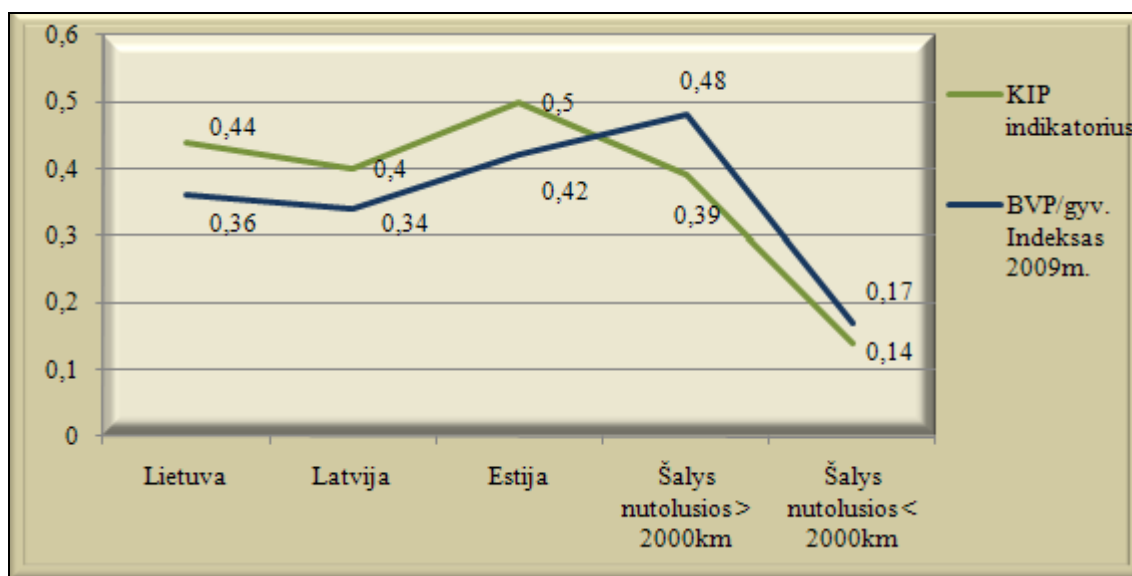
46 pav. Integruoto KIP indikatoriaus ir migracijos saldo indekso palyginimas (svoris nukreiptas į psichologinį veiksni)

Lyginant integruoto indikatoriaus KIP ir migracijos saldo indeksą 2009m., kuomet vyrauja psichologinis veiksnys gyventojų prieaugis šalyse pradeda kilti kuomet susikurto išsivystymo lygio rodiklis viršija 0,2 ribą. Tuo tarpu kuomet vyrauja kultūrinis veiksnys, gyventojų prieaugis pradeda didėti, kuomet išsivystymo lygis pasiekia 0,4 - 0,5 ribą, o kai institucinis veiksnys vyrauja – 0,6 ribą. *Vadinasi, vyraujant psichologiniam veiksniiui gyventojų prieaugis pradeda didėti, kuomet išsivystymo lygis šalyje yra gana mažas. Reziumuojant galima teigti, kad psichologinio veiksnio pakanka neaukšto siekiant, kad gyventojai nepaliktų savo šalies.*

3.3 Lietuvos, Latvijos ir Estijos išsivystymo lygis šalių grupių kontekste

Lietuva, Latvija, Estija – trys pabaltijos šalys, kurios visuomet ir visaip yra lyginamos tarpusavyje. Todėl ne išimtis ir šiame darbe, - šios šalys bus palygintos su pusiaujo šalimis, bei savo grupės šalimis nutolusiomis daugiau kaip 2000km nuo pusiaujo. Todėl išsikeltos hipotezės bus pritaikytos ir Lietuvos atžvilgiu.

Pirmasis grafikas atskleis šalių ir jų grupių tarpusavio palyginimus lyginant BVP/gyv. indeksą 2009m. su jį įtakančiu šiame darbe susikurtu išsivystymo lygio indikatoriumi KIP.

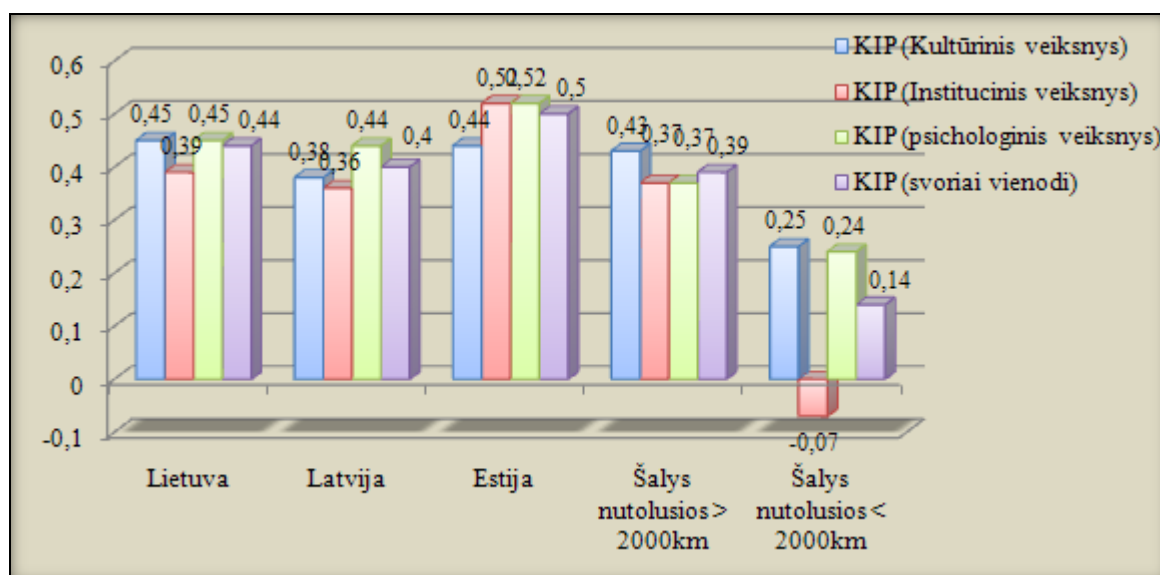
Šaltinis: sukurta autorės.

47 pav. Pabaltijos šalių išsivystymo lygio indikatorius KIP ir BVP/gyv. indeksas tarp šalių grupių

Tarp trijų pabaltijos šalių Lietuva pagal išsivystymo indikatorius KIP ir BVP/gyv. indeksą 2009m. užima antrąją vietą. Pirmoje vietoje atsiduria Estija, o antroje – Latvija. Šių dviejų indeksų duomenys proporcingai išsidėstę ir esant pakankamai aukštam BVP/gyv. dydžiui, išsivystymo indikatorius taip pat atsiduria panašioje padėtyje, įrodant kad susikurtas indikatorius tiesiogiai įtakoja šalių BVP/gyv. indeksą. Tačiau Lietuva atsilieka nuo savo šalių grupės pagal BVP/gyv.

indeksą 0,12 reikšme, o pagal išsivystymo KIP indikatorių - lenkia savo šalis 0,05. Lietuva stipriai aplenkia pusiaujo šalis – BVP/gyv. indeksu 0,19, o KIP indikatoriumi net 0,3. Kai tuo tarpu apskritai tarp šalių grupių skirtumai indeksų atitinkamai yra 0,31 ir 0,25.

Reziumuojant galima teigti, kad pabaltijos valstybių indeksų rezultatai yra geri lyginant su savo grupės šalimis, aplenkiamos išsivystymo indikatoriumi KIP, tačiau šiek tiek atsilikdamos BVP/gyv. indeksu. Lietuvos atžvilgiu **hipotezė H1**, jog klimatas įtakoja šalies išsivystymo lygį, pasitvirtina. Lietuvos išsivystymo lygį atspindintis indeksas BVP/gyv. pagal reikšmę nenutola nuo savo šalių grupės. Taip pat iš šio grafiko pasitvirtina ir antroji **hipotezė H2**, jog Lietuvos klimatas turi įtakos kultūriniais G. Hofstede veiksniais, instituciniam šalies valdymui bei psichologiniams šalies gyventojų veiksniais, kurie savo ruožtu tiesiogiai veikia šalies išsivystymo lygį. Visa tai paaiškina tai, kad Lietuva priklauso toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių grupei, kurių išsivystymo lygis yra geresnis ir kurių išsivystymo lygį įtakojančios veiksniai taip pat yra geresni nei pusiaujo šalių.

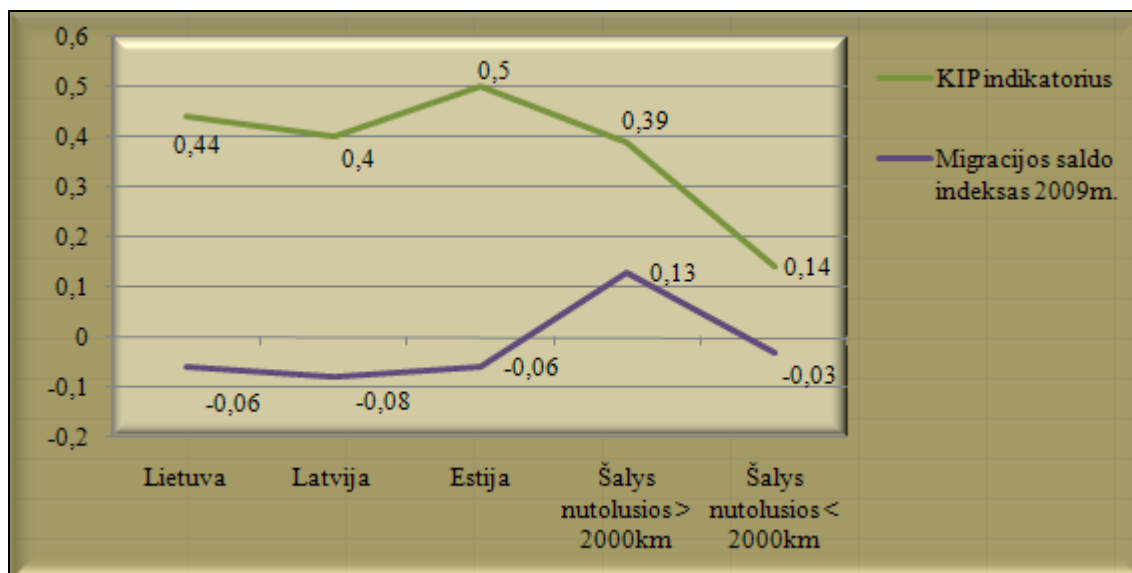
Šaltinis: sukurta autorės.

48 pav. Pabaltijos šalių ir šalių grupių išsivystymo lygio indikatorius esant skirtingiems svoriams

Tyrimas atskleidė, kad pabaltijos šalys gerokai lenkia pusiaujo šalis pagal išsivystymo lygį. Tuo tarpu tarp savo grupės šalių visos trys šalys pirmauja, kuomet vyrauja psichologinis veiksnys. Nagrinėjant kiekvieną pabaltijos šalį atskirai ir lyginant jas su savo šalių grupe, matyti skirtingi rezultatai. Lietuva ir Estija pirmauja visais veiksniais, Latvija – atsilieka instituciniu veiksniumi. Tuo tarpu Estijos rezultatai yra aukščiausi iš visų trijų šalių, išskyrus kultūriniumi veiksniumi atsilieka nuo Lietuvos. Blogiausi išsivystymo indikatoriai KIP Lietuvos ir Latvijos yra tuomet kai vyrauja

institucinis veiksnys, o Estijos – kultūrinis. Tačiau apskritai visos trys pabaltijos šalys pagal susikurtą išsivystymo indikatorių tarp savo grupės šalių užima labai gerą poziciją.

Sekantis grafikas vaizduoja pabaltijos šalių bei šalių grupių KIP indikatorius ir migracijos saldo indeksą 2009m. priklausomybę.

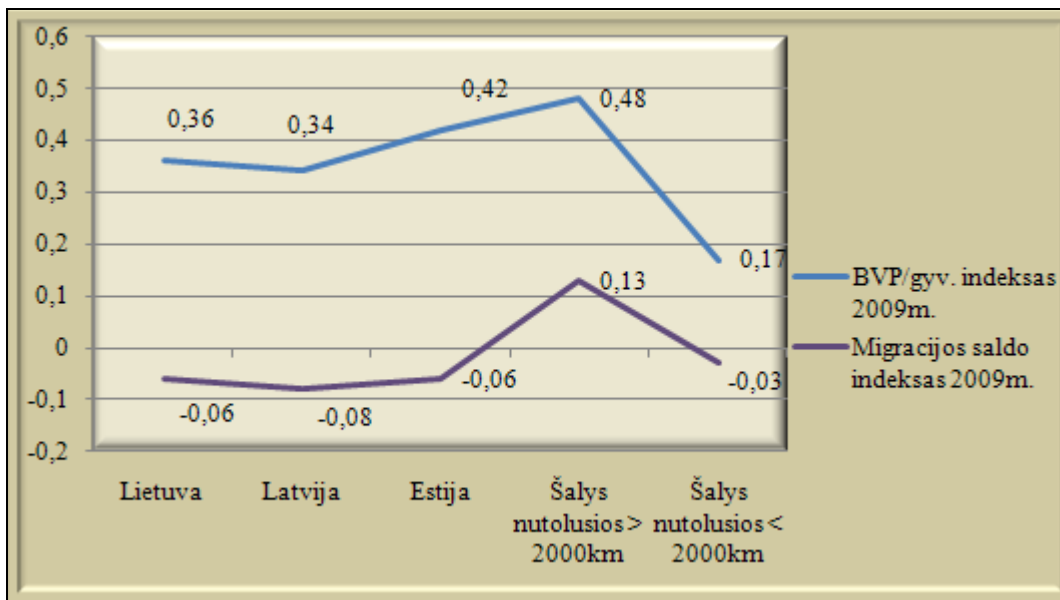

Šaltinis: sukurta autorės.

49 pav. Pabaltijos šalių išsivystymo lygio indikatorius KIP ir migracijos saldo indeksas tarp šalių grupių

Grafikas vaizduoja KIP indikatorius, kuris turėtų įtakoti migracijos mastus šalyse, kadangi šis indikatorius įtakoja BVP/gyv., o šis savo ruožtu – emigravimo srautus. Tarp šalių grupių ši tiesioginė priklausomybė matyti akivaizdi, tačiau pabaltijos šalims ši priklausomybė netinka. Esant pakankamai geram išsivystymo lygio indikatoriumi, šių trijų valstybių emigracijos mastų reikšmės (-0,06, -0,08, -0,06) yra kur kas blogesnės už netgi pusiaujo šalių (-0,03). Lietuva su Estija pagal migracijos srautus yra toje pačioje vietoje, 0,02 aplenkdamos savo kaimynę Latviją. *Vadinasi pabaltijos šalių pakankamai geri kultūriniai, instituciniai ir psichologiniai veiksniai neįtakoja teigiamai migracijos mastų, šių šalių gyventojai vis vien išsikelia svetur.*

Išsiaiškinus, kad pabaltijos šalių KIP indikatorius stiprios įtakos neturi migracijos indeksui, svarbu išsiaiškinti, kokią įtaką BVP/gyv. indeksas daro šių šalių emigravimo mastams (žr. 50 pav.).

Šaltinis: sukurta autorės.

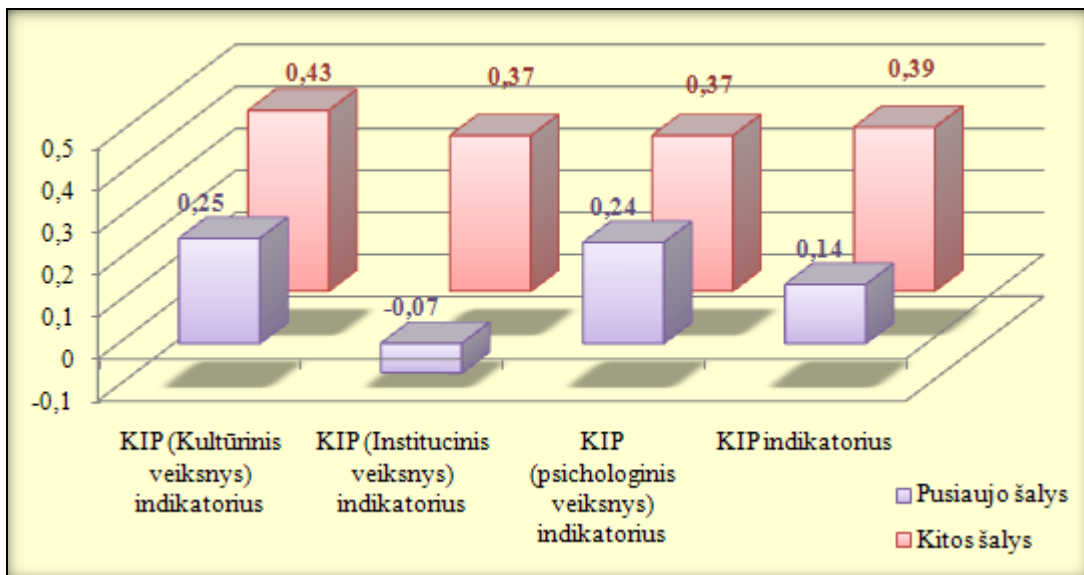
50 pav. Pabaltijos šalių ir šalių grupių BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas

Iš grafiko matyti, kad tarp šalių grupių yra tiesioginė priklausomybė tarp BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų. Tačiau pabaltijos šalyse ši priklausomybė yra labai nedidelė. Esant patenkinamam BVP/gyv. dydžiui, emigracija šiose šalyse yra pakankamai didelė. *Vadinasi aptarus 47, 49, 50 paveikslus galima teigti, kad nors pabaltijos šalyse BVP/gyv. yra įtakojamas kultūrinių, institucinių bei psichologinių veiksnių, tačiau šie veiksniai neįtakoja pakankamai didelių emigravimo srautų iš šių šalių. Šiose šalyse egzistuoja kiti veiksniai, kurie stipriau paveikia emigracijos srautus. Vadinasi hipotezė H3, jog Lietuvos Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus, nepasitvirtino.*

3.4 Šalių ilgalaikio išsivystymo skirtumų empirinio tyrimo rezultatų aptarimas

Atlikus tris analizes (1,2,3,4 scenarijai) su skirtingais dominuojančiais integruoto indikatorius KIP veiksniais, galima išžvelgti tarp šalių tam tikras tendencijas ir reziumuoti gautas išvadas ankstesniuose tyrimo skyreliuose.

51 paveiksle pavaizduotos pusiaujo šalys bei šalys nutolusios nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km ir atitinkamų šalių KIP indikatoriai, dominuojant atskiriems šio indekso veiksniams.

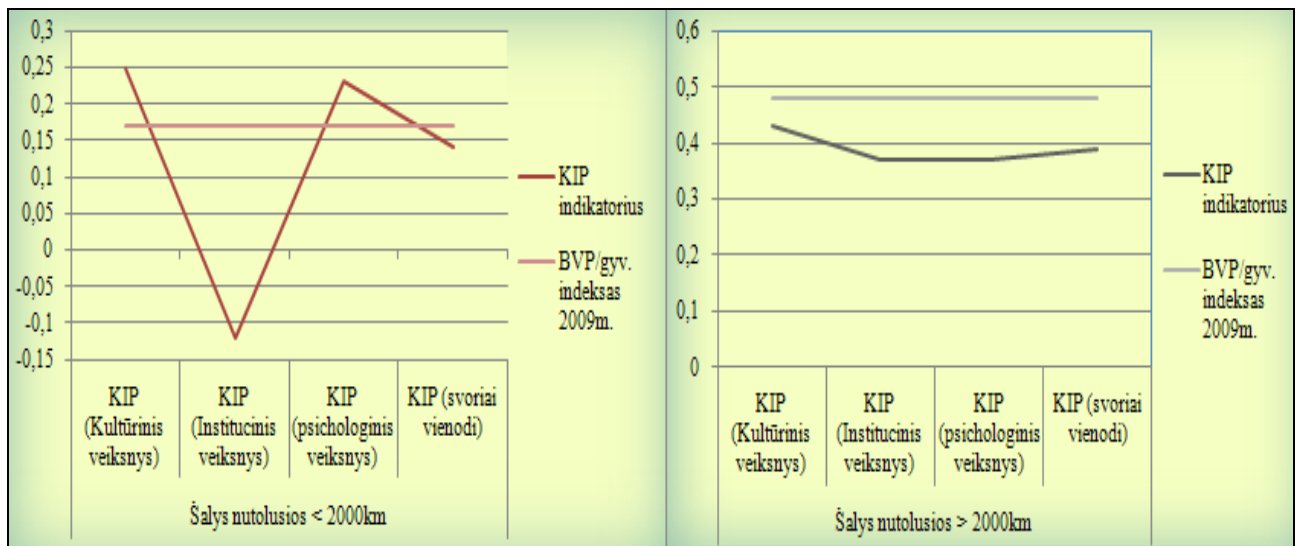
Saltinis: sukurta autorės.

51 pav. Integruotų KIP indikatorių esant skirtingiems svoriams palyginimas pagal šalių grupes

51 paveikslas atskleidžia, kad pusiaujo šalys, vyraujant įvairiems išsivystymo lygį įtakojamiems veiksniams, visapusiškai atsilieka nuo šalių esančių toliau nuo pusiaujo. Iš grafiko matyti skirtumai tarp šalių, kokios būtų jų išsivystymo indikatorius reikšmės, jei dominuotų atskiri veiksniai (kultūrinis, institucinis ir psichologinis). Jei šalyse išsivystymo indikatorių labiausiai įtakotų kultūrinis veiksnys, tuomet pusiaujo šalys nuo kitų šalių atsiliktų 0,18, jei institucinis – 0,44, o jei psichologinis – 0,13. Tuo tarpu jei visi veiksniai išsivystymo lygį įtakotų vienodai, tuomet pusiaujo šalys atsiliktų 0,25 nuo šalių nutolusių daugiau kaip 2000km nuo pusiaujo. Vadinas šiame kompleksiniame integruotame indikatoriuje KIP šalių išsivystymo lygį daugiausiai apsprendžia institucinis veiksnys - didžiausias skirtumas tarp šalių išžvelgiamas vyriausybės valdyme. Reziumuojant galima teigti, kad ir pusiaujo šalyse, ir toliau nutolusiose šalyse vyriausybės politika yra silpniausia iš nagrinėjamų subindeksų. Pusiaujo šalims ir toliau nutolusioms šalims geriausia rezultatą suteikia kultūrinis veiksnys, t.y. geriausiai susiformavusios kultūrinės vertybės, - individualizmas, vyriškumas, lygybė, mokėjimas elgtis nenumatytose situacijose. Apibendrinant galima teigti, kad **hipotezė H1**, jog klimatas įtakoja šalių išsivystymo lygio skirtumus tarp šalių, pasitvirtino.

Susikurto integruoto kompleksinio indikatorius KIP sąveika su BVP/gyv. indeksu 2009m. tarp šalių grupių pavaizduota 52 paveiksle.

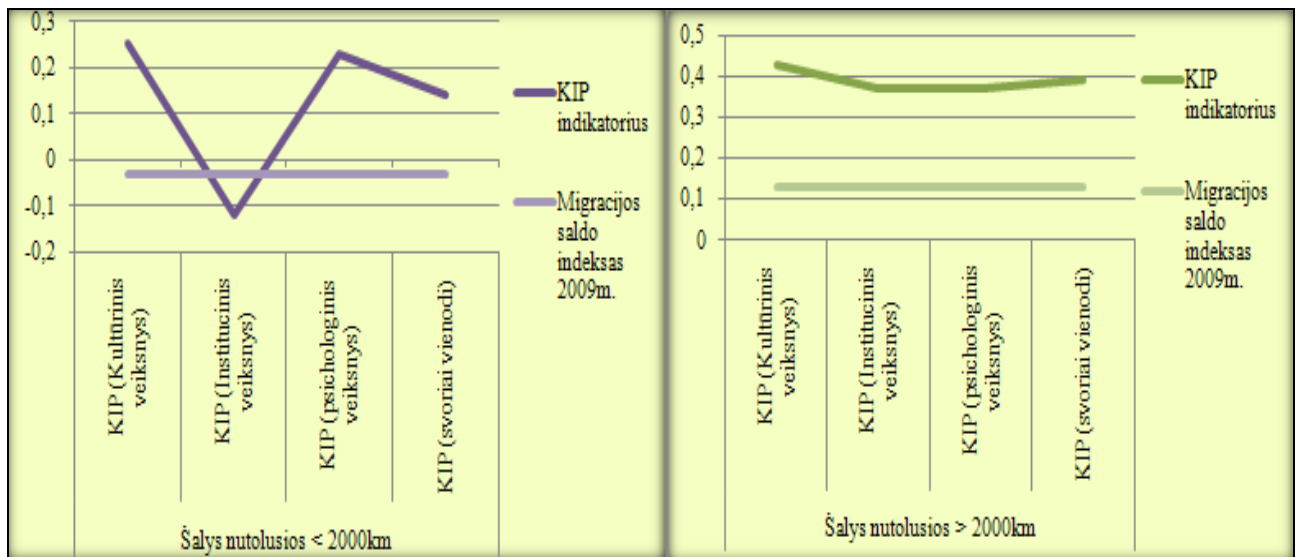

Šaltinis: sukurta autorės.

52 pav. Integruotų KIP indikatorių esant skirtingiems svoriams ir BVP/gyv. indekso palyginimas pagal šalių grupes

Pirmame paveikslo grafike pavaizduoti pusiaujo šalių indikatoriai KIP vyraujant skirtingiems veiksniams ir BVP/gyv. indeksas 2009m., tuo tarpu antrame grafike analogišku indeksu palyginimas tarp šalių nutolusių daugiau kaip 2000km. BVP/gyv. indeksas grafikuose vaizduoja 2009m. perskaičiuotus duomenis, ir šio indekso kreivė driekiasi ties visais KIP indikatoriais esant skirtingiems veiksnių svoriams tam, kad būtų lengviau palyginti rezultatus. Šalys nutolusios nuo pusiaujo daugiau kaip 2000km įrodo, kad esant aukštam BVP/gyv. (0,48), susikurtas indikatorius KIP taip pat yra aukštas (0,39). Šių šalių kreivių reikšmės atsiduria labai panašioje pozicijoje. Tuo tarpu pusiaujo šalyse BVP/gyv. indeksas 2009m. yra pakankamai žemas (0,17) kaip ir susikurtas integruotas indikatorius KIP (0,14). Tačiau šiose šalyse pagal grafiką matyti, kad instituciniai veiksniai labiausiai įtakoja žemą BVP/gyv. *Vadinasi susikurtas indikatorius įrodo, kad kultūriniai, instituciniai ir psichologiniai veiksniai įtakoja šalies išsivystymo lygį, tačiau didžiausią įtaką pusiaujo šalims turi institucinis veiksnys – vyriausybės valdymas, kuris labiausiai ir smukdo BVP/gyv. indeksą tiriamu atveju.*

Hipotezė H2, jog šalių klimatas turi įtakos kultūriniais G. Hofstede veiksniams, instituciniam šalies valdymui bei psichologiniams šalies gyventojų veiksniams, kurie savo ruožtu tiesiogiai veikia šalių išsivystymą, pasitvirtino. Taip pat **hipotezė H4** pasitvirtino, jog Hofstede modelis, instituciniai šalies kriterijai bei psichologiniai šalies gyventojų veiksniai gali būti pritaikyti pusiaujo paradoksui paaiškinti.

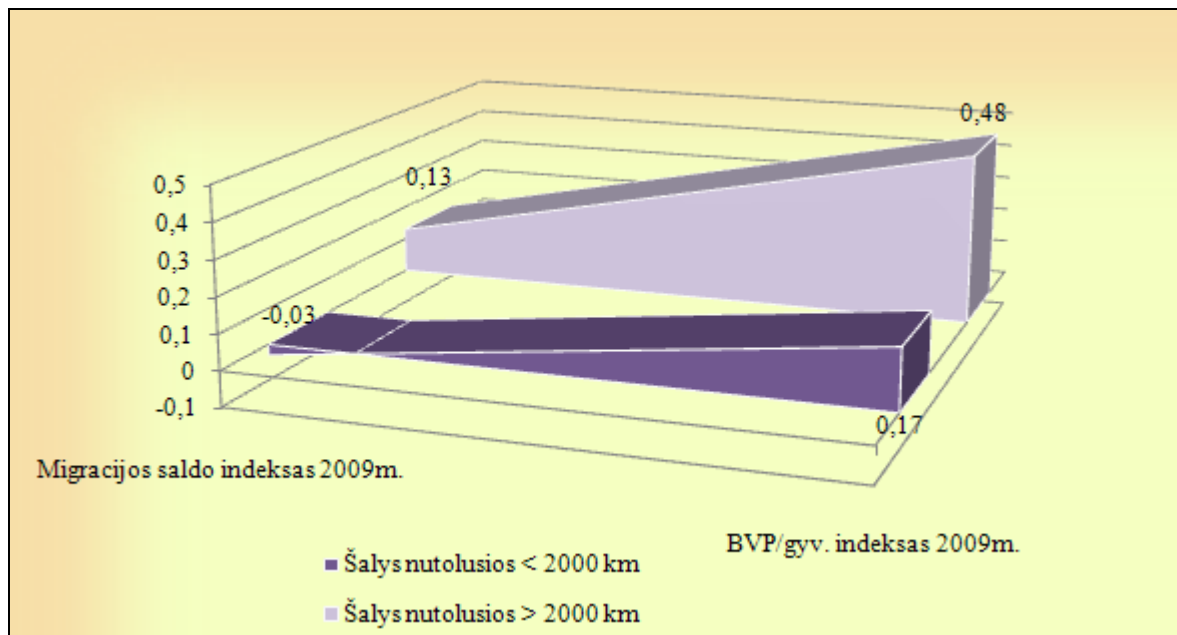

Šaltinis: sukurta autorės.

53 pav. Integruotų KIP indikatorių esant skirtingiems svoriams palyginimas su migracijos saldo indeksu pagal šalių grupes

Pirmame paveikslo grafike pavaizduoti pusiaujo šalių indikatoriai KIP vyraujant skirtingiems veikniams ir migracijos saldo indeksas 2009m., tuo tarpu antrame grafike analogiškų indeksų palyginimas tarp šalių nutolusių daugiau kaip 2000km. Migracijos saldo indeksas grafikuose vaizduoja 2009m. duomenis, ir šio rodiklio kreivė driekiasi ties visais KIP indikatoriais esant skirtingiems veiknių svoriams tam, kad būtų lengviau palyginti rezultatus. Lyginant integruotus indikatorius KIP esant skirtingiems svoriams su migracijos saldo indeksu 2009m. tarp šalių grupių matyti aiški tendencija. Visų pirma migracijos saldo indeksas pusiaujo šalyse yra neigiamas (-0,03), vadinasi šių šalių gyventojai yra linkę palikti savo šalį, tuo tarpu toliau nutolusių nuo pusiaujo šalių migracijos saldo indeksas yra teigiamas (0,13), vadinasi gyventojų prieaugis nors ir nedidelis, tačiau matomas. *Lyginant migracijos saldo ir KIP indeksus pusiaujo šalyse aukštą emigracijos lygį labiausiai įtakoja nepalankūs vyriausybės politikos įgyvendinimo metodai. Tuo tarpu šalių toliau nutolusių nuo pusiaujo migracijos indeksą neigiama linkme įtakoja ir instituciniai, ir psichologiniai veiksniai vienodai.*

Sekantis paveikslas vaizduoja BVP/gyv. ir emigracijos mastus tarp šalių grupių.

Šaltinis: sukurta autorės.

54 pav. BVP/gyv. ir migracijos saldo indeksų palyginimas pagal šalių grupes

54 paveikslas atskleidžia, kad esant žemam BVP/gyv. 2009m. dydžiui, migracijos saldo indeksas 2009m. taip pat išlieka žemas, ką įrodo pusiaujo šalys, o esant aukštesniam BVP/gyv. dydžiui – migracijos saldo indeksas yra aukštesnis, ką įrodo šalys toliau nutolusios nuo pusiaujo. *Vadinasi palyginus 51, 52 ir 54 paveikslus, galima teigti, kad BVP/gyv. parodo, jog pusiaujo šalyse neefektyvus vyriausybės politikos vykdymas labiausiai įtakoja tokį neigiamą socialinį reiškinį kaip emigraciją. Vadinasi hipotezė H3, jog Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus, pasitvirtino.*

Žemiau esanti lentelė atskleidžia išsikeltų hipotezių pasitvirtinimą bei jų pagrindimą (žr. 16 lentelę).

Ištirtų hipotezių pagrindimas ir aptarimas

Hipotezės	Pusiaujo šalys		Šalys nutolusios nuo pusiaujo > 2000km		Lietuva		Aptarimas/paiškinimas
	Pasitvirtina/ne-pasitvirtina	Rodiklių/indeksų apžvalga	Pasitvirtina/ne-pasitvirtina	Rodiklių/indeksų apžvalga	Pasitvirtina/ne-pasitvirtina	Rodiklių/indeksų apžvalga	
H1 - Klimatas įtakoja šalių išsivystymo lygio skirtumus tarp šalių.	+	BVP/gyv. 0,17	+	BVP/gyv. 0,48	+	BVP/gyv. 0,36	H1 hipotezė pasitvirtina ir pusiaujo šalių, ir toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių, ir Lietuvos atžvilgiu. Išsivystymo lygi apsprendžia vienas rodiklis, tai yra BVP/gyv., kuris pasako išvadą apie šalių išsivystymo, pragyvenimo lygį. Pusiaujo šalių šis rodiklis yra beveik 3 kartus mažesnis už toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių. Vadinasi klimatas iš tiesų įtakoja išsivystymo lygį. Tuo tarpu Lietuvos išsivystymo lygis šiek tiek mažesnis už savo grupės šalių vidurkį.
H2 - Šalių klimatas turi įtakos kultūriniam G. Hofstede veiksniams, instituciniam šalies valdymui bei psichologiniams šalies gyventojų veiksniams, kurie savo ruožtu tiesiogiai veikia šalių išsivystymo lygį.	+	KIP _{tot.} 0,25 KIP _{inst.} -0,07 KIP _{psich.} 0,24 KIP 0,14 ↓ BVP/gyv. 0,17	+	KIP _{tot.} 0,43 KIP _{inst.} 0,37 KIP _{psich.} 0,37 KIP 0,39 ↓ BVP/gyv. 0,48	+	KIP _{tot.} 0,45 KIP _{inst.} 0,39 KIP _{psich.} 0,45 KIP 0,44 ↓ BVP/gyv. 0,36	H2 hipotezė taip pat pasitvirtina ir pusiaujo šalių, ir toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių, ir Lietuvos atžvilgiu. Pusiaujo šalių susikurtas išsivystymo lygį įtakojančias indikatorius KIP ir jo reikšmės vyraujant skirtingiems veiksniams yra pakankamai žemas, todėl ir BVP/gyv. rodiklis šiose šalyse atitinkamai yra toks pats. Tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių susikurto indikatorius KIP reikšmės didesnės, to pasekoje didesnis ir BVP/gyv. Lietuvos situacija analogiška savo šalių grupei. Vadinasi, klimatas turi įtakos ir šalies išsivystymo lygį įtakojančioms veiksniams. Tyrimas parodė, kad pusiaujo šalyse išsivystymo lygį mažina neefektyvi vyriausybės politika, toliau nuo pusiaujo nutolusiose šalyse - nepakankamai gera vyriausybės politika bei psichologiniai gyventojų veiksniai, Lietuvoje - vyriausybės politika.
H3 - Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus.	+	KIP 0,14 ↓ BVP/gyv. 0,17 ↓ Migracija -0,03	+	KIP 0,39 ↓ BVP/gyv. 0,48 ↓ Migracija 0,13	-	KIP 0,44 ↓ BVP/gyv. 0,36 ↓ Migracija -0,06	H3 hipotezė pasitvirtina iš dalies. Pusiaujo šalių žemą išsivystymo lygį įtakojančias veiksniai iššaukia didelius emigracijos srautus šiose šalyse, tuo tarpu toliau nuo pusiaujo nutolusiose šalyse situacija priešinga - esant aukštesniam išsivystymo lygį įtakojančiam indikatoriumi, emigracijos srautai yra mažesni. Pusiaujo šalyse dėl migracijos, pastebimas gyventojų mažėjimas, tai rodo minusinė reikšmė, tuo tarpu kitoje šalių grupėje - gyventojų prieaugis nors ir nedidelis, tačiau vis vien matomas. Tačiau ši hipotezė nepasitvirtina Lietuvai, kurios išsivystymo lygį įtakojančias veiksniai yra aukštesni net už savo šalių grupės vidurkį, tačiau emigracijos srautai didesni net už pusiaujo šalių. Vadinasi Lietuvoje didelius emigravimo srautus labiau įtakoja kiti veiksniai.
H4 - Hofstede modelis, instituciniai šalies kriterijai bei psichologiniai šalies veiksniai gali būti pritaikyti pusiaujo paradoksui paaiškinti.	+						H4 hipotezė pasitvirtina, atsakydama į pagrindinį šio tyrimo tikslą - išanalizuoti G. Hofstede – institucinio - psichologinio integruoto indikatorius įtaką pusiaujo šalių ilgalaikio išsivystymo procese. Todėl įvykdžius šį tikslą, galima teigti, kad kultūriniai Hofstede, instituciniai bei psichologiniai veiksniai gali būti pritaikyti pusiaujo paradoksui paaiškinti.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis tyrimo rezultatais.

Aptariant išsikeltų hipotezių pasitvirtinimo lentelę (žr. 16 lentelę) apibendrintai galima teigti, kad **hipotezė H1** pasitvirtino, jog klimatas įtakoja šalių išsivystymo lygio skirtumus tarp šalių palyginus šalių grupių BVP/gyv. indeksus. **Hipotezė H2** pasitvirtino taip pat, kad šalių klimatas turi įtakos G. Hofstede kultūriniais veiksniais, instituciniam šalies valdymui bei psichologiniams šalies gyventojų veiksniais, kurie savo ruožtu tiesiogiai veikia šalių išsivystymo lygį. Patvirtinti ar paneigti šią hipotezę buvo skaičiuojami KIP integruoti indikatoriai vyraujant skirtingiems veiksniais ir lyginant su BVP/gyv. Tuo tarpu trečioji **hipotezė H3**, jog G. Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus, pasitvirtino dalinai. Šiai hipotezei atskleisti buvo lyginami tarpusavyje KIP integruotas indikatorius ir BVP/gyv. ir kaip šie indeksai įtakoja migracijos saldo indeksą. Tarp šalių grupių (pusiaujo šalių ir šalių nutolusių daugiau kaip 2000km nuo pusiaujo) ši hipotezė pasitvirtino, tačiau Lietuvos atžvilgiu šie tirti veiksniai neįtakoja didelių migracijos srautų. Tuo tarpu ketvirtoji **hipotezė H4**, pasitvirtino pasitvirtinus **H1, H2, H3 hipotezėms** pusiaujo šalims. Taigi G. Hofstede kultūrinis modelis, instituciniai šalies kriterijai bei psichologiniai šalies veiksniai gali būti pritaikyti pusiaujo paradoksui paaiškinti.

IŠVADOS

1. Išnaginėjus įvairių mokslininkų požiūrius į šalių ekonominio išsivystymo skirtumus, susisteminti ir apibendrinti šalies išsivystymo lygį įtakojantys veiksniai. Remiantis kitų autorių atliktais empiriniais tyrimais, sugrupuotos pasaulio šalių išsivystymo lygio priežastys ir pasekmės, išnagrinėti įvairūs rodikliai, skirti šalims palyginti ekonominiu, socialiniu, kultūriniu, psichologiniu ir instituciniu aspektu.
2. Siekiant įvertinti pusiaujo šalių ekonomikos atsilikimo priežastis, sudarytas modelis, pagrindžiantis pusiaujo šalių žemo išsivystymo lygio priežastinius bei pasekminius rodiklius. Remiantis šiuo modeliu atliktas empirinis tyrimas ir patikrintos darbe iškeltos hipotezės.
3. Pritaikius daugiakriterinį vertinimo metodą, sukurtas integruotas kultūrinis, institucinis ir psichologinis indikatorius (KIP), leidžiantis įvertinti pagrindinius šalių institucinės, kultūrinės ir psichologinės aplinkos veiksnius, tiesiogiai įtakojančius šalių ekonomikos išsivystymo lygį.
4. Surinkus 40 šalių duomenis, apskaičiuoti KIP indikatoriai. Taikant grafinę analizę, išanalizuoti 40 šalių KIP indikatoriai bei ekonominio išsivystymo rodikliai ir pastebėta, kad didėjant atstumui nuo pusiaujo, šalių integruotas KIP indeksas, kai sudedamųjų rodiklių svoriai yra vienodi, sparčiai didėja bei matyti tiesioginė priklausomybė tarp BVP/gyventojui augimo ir KIP reikšmės didėjimo. Šalių išsidėstymas grafike parodo, kad pusiaujo šalių išsivystymo lygį atspindintys rodikliai yra prie žemiausių reikšmių, tuo tarpu kuo toliau nuo pusiaujo nutolusių šalių rodikliai užima aukščiausias reikšmes.
5. Taikant scenarijų metodą, kurio metu buvo keičiami kultūrinio, institucinio ir psichologinio indekso (KIP) sudedamųjų dalių svoriai, sukuriama į institucinius, kultūrinius, psichologinius veiksnius orientuotą indeksą, ištirta, kaip atskiri veiksniai įtakoja šalių ekonomikos išsivystymo lygį. Šiuo tyrimo metu buvo nustatyta, kad psichologiniai veiksniai mažiausiai įtakoja pusiaujo šalių ekonomikos išsivystymo skirtumus, o didžiausią įtaką pusiaujo šalių ekonomikai atsilikimui turi instituciniai veiksniai.
6. Suskaičiavus integruotus kultūrinius, institucinius bei psichologinius (KIP) indikatorius bei juos palyginus su ekonominio išsivystymo rodikliais, darbe iškelta hipotezė, kad klimatas įtakoja šalių išsivystymo lygio skirtumus pasitvirtino. Taip pat pasitvirtino hipotezė, kad klimato sąlygos turi įtakos G. Hofstede kultūriniais veiksniais, instituciniam šalies valdymui bei psichologiniams šalies gyventojų veiksniais, kurie savo ruožtu tiesiogiai veikia šalių išsivystymo lygį.
7. Tuo tarpu iškelta hipotezė, kad Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai veiksniai įtakoja emigracijos srautus, pasitvirtino tik iš dalies. Išimtį sudarė Lietuva, kur dideli

emigracijos srautai nėra susiję su kultūriniais, instituciniais ir psichologiniais veiksniais bei ekonomikos išsivystymo lygiu.

8. Atlikus Baltijos šalių KIP indikatorių įvertinimą, nustatyta, kad Lietuvos, Estijos ir Latvijos ekonomikos išsivystymo lygis yra įtakojamas kultūrinių, institucinių bei psichologinių veiksnių, tačiau šie veiksniai neįtakoja pakankamai didelių emigravimo srautų iš šių šalių. Būtina tirti kitus veiksnius, kurie papildomai įtakoja didelius emigracijos srautus.
9. Atlikus tyrimą, galima teigti, kad pusiaujo paradokso bei šalių ekonominio išsivystymo skirtumams paaiškinti gali būti panaudoti Hofstede kultūriniai, instituciniai bei psichologiniai šalies aplinkos veiksniai, kurių formavime esminį vaidmenį vaidina klimatinės sąlygos.

VASYLIENĖ, Karolina. (2010) *The Reasons For Differences Of Development Level In Equatorial Countries*. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University, 106 p.

SUMMARY

Nowadays it is supposed that the majority of undeveloped countries lie at the equator. These countries' economy is weak, prevailing poverty, unemployment, lack of education, corruption, disease and epidemics. As a rule, it usually concerns the country in the tropical zone. It is maintained that the underdevelopment reason of these countries is the climate. The environment has a key role in human nature. Of human nature belong their aspirations, the desire to develop and create better living conditions in their country. Inevitably, all the people affected by temperature, humidity, wind, solar light. These climatic factors may affect the self-explanatory and the same culture. Personalities with different cultural framework have different skills, knowledge and experience. These differences affect the sustainability of the country, the level of development and social progress in the country.

Object of the study – countries' long-term economic growth.

Aim of the study – to clarify the basis for long-term economic growth and causes of different development.

Study structure

The first section of the study contains theoretical research of the factors affecting the level of countries development. Various opinions and discussions of different authors analysed, what may affect the country's development.

The second section of the study presents various researches of different authors, describing the level development, the causes and consequences of the tropical and temperate countries. Analysed a wide range of countries to create wealth in the model.

The third section includes results of empirical study and their interpretations. The third section includes results of empirical study and their interpretations. Formulated the countries growth. Analysed influence of new made G. Hofstede cultural – institutional – psychological integrated indicator for the development level in equatorial countries.

Study scope

The volume of the study 106 pages (appendixes uncounted); 16 tables, 54 pictures, 61 literature source and 3 appendixes.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Mokslinės literatūros sąrašas:

1. ARNOLD, David. (1996) *The Problem of Nature Environment, Culture and European Expansion*. Oxford: Blackwell.
2. BALTRIMIENĖ, Renata. (2005) *Cultural dimensions of Lithuania and its relative position in the context with other European countries*. Klaipėda College Of Social Sciences. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 20d.] Prieiga per internetą: <<http://www.vingus.com/course%20work%20data%20files/Spring%2009/Communications/hofstede.lithu.pdf>>
3. BANTING, Keith G. (2005) *MULTICULTURALISM AND THE WELFARE STATE: Recent Evidence about Ethnic Diversity, Multiculturalism Policies and Redistribution*. Queen's Research Professor on Public Policy Queen's University.
4. BLOOM, David E.; SACHS; D.Jeffrey. (1998) *Geography, Demography and Growth in Africa*. Brookings Papers on Economic Activity 2: p. 207-295.
5. CHOINIERE, Conrad. J; HOROWITZ, John, K. (2000) *GDP and temperature: a cross – section analysis with implications for global warming*. The university of Maryland, College Park.
6. COOMBES, Paul; BARBER, Keith. (2005) *Environmental determinism in Holocene research: causality or coincidence?* Institute of Geography and Earth Sciences, University of Wales Aberystwyth, Aberystwyth, Ceredigion.
7. ČIEGIS, Remigijus. (2008) *Darnus ekonomikos vystymasis*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. 205 p. ISBN 978-9986-38-881-4.
8. DESAI, Sameeksha. (2009) *Measuring Entrepreneurship in Developing Countries*. United Nations University. Research Paper No. 2009/10. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 16d.] Prieiga per internetą: <<http://www.wider.unu.edu/stc/repec/pdfs/rp2009/RP2009-10.pdf>>
9. DIAMOND, J. (1997) *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. New York: W W Norton.
10. ERICKSON, Clark. L. (1999) *Neo-environmental determinism and agrarian 'collapse' in Andean prehistory*. *Antiquity*, Vol. 73, No. 281.
11. GINEVIČIUS, Romualdas; GINEVIČIENĖ, Vanda Birutė. (2005) *Universitetų dėstytojų darbo efektyvumo daugiakriterinis proporcingas vertinimas*. Vilniaus pedagoginis universitetas. *Pedagogika*, Nr. 78. ISSN 1392-0340.
12. GORINIENĖ, G.; SKIRIUS, J. G. (2006) *Studentų sportininkų asmenybės bruožų ypatumai studijų metu*. *Sveikatos mokslai*, Nr.1-2.
13. HALL, Robert. E.; JONES, Charles. I. (1997) *Levels of economic activity across countries*. Stanford University. Version 1.01, p. 13.
14. HALL, Robert. E.; JONES, Charles. I. (1999) *Why do some countries produce so much more output per worker than others*. *Quarterly journal of economics*.
15. HARMELING, Sven. (2008) *Global climate risk index 2009*. Weather-related loss events and their impacts on countries in 2007 and in a long-term comparison. Germany. ISBN 978-3-939846-45-1. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 7d.] Prieiga per internetą: <http://www.preventionweb.net/files/8658_cri2009.pdf>
16. HUETTINGER, Maik. (2008) *Cultural dimensions in business life: Hofstede's indices for Latvia and Lithuania*. Jagiellonian University, Krakow, Poland. *Baltic Journal of Management*. Vol. 3 No. 3, p. 359-376.
17. HUFF, W. G. (1994). *The Economic Growth of Singapore: Trade and Development in the Twentieth Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
18. HUNTINGTON, Ellsworth. (1945) *Mainsprings of Civilization*. New York: John Wiley and Sons, p. 695. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gegužės 3d.] Prieiga per internetą:

- <<http://www.archive.org/stream/MainspringsOfCivilization#page/n3/mode/2up>>
19. INBODEN, William; STREETER, Ryan (2009). The 2009 legatum prosperity index report. Legatum institute. London. ISBN 978-1-907409-02-8. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 7d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.prosperity.com/downloads/2009LegatumProsperityIndexFullReport.pdf>>
  20. INGLEHART, Ronald; PETERSON, Roberto Fao. Christopher; WELZEL, Christian. (2008) Development, Freedom, and Rising Happiness. A Global Perspective (1981–2007). Perspectives on pshychological science. Volume 3—Number 4. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 20d.] Prieiga per internetą:
<http://margaux.grandvinum.se/SebTest/wvs/SebTest/wvs/articles/folder_published/articlebase_122/files/RisingHappinessPPS.pdf>
  21. JDA. (2004) What makes development happen? [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. vasario 28d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.jdainternational.org/Resources/What%20Makes%20Development%20Happen.pdf>>
  22. JUDKINS, Gabriel; SMITH, Marissa; KEYS, Eric. (2008) Determinism within human–environment research and the rediscovery of environmental causation. USA: The Geographical Journal, Vol.174, No. 1, p. 17–29.
  23. KAUFMANN, Daniel; KRAAY, Aart; MASTRUZZI, Massimo. (2009) Governance Matters VIII. Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008. Policy Research Working Paper 4978. The World Bank. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 16d.] Prieiga per internetą:
<<http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/GovernanceMattersVII.pdf>>
  24. KLUGMAN, Jeni. (2009). Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development. United Nations Development Programme (UNDP). USA, p. 14. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 4d.] Prieiga per internetą:
<http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Summary.pdf>
  25. KOHLHAMMER, Siegfried. (2007) Kultūrinės ekonominio klestėjimo priežastys. Kultūros barai, p. 10. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 3d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.eurozine.com/pdf/2007-10-24-kohlhammer-lt.pdf>>
  26. KVEDRYTĖ, Renalda. (2009) *Mokesčių sistemos vertinimo metodika*. Jaunasis mokslininkas. Lietuvos žemės ūkio universitetas, p. 221-225. ISBN 978-9955-896-66-1. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 7d.] Prieiga per internetą:
<http://www.lzuo.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2009/Straipsniu_rinkinys_sp.pdf>
  27. LEWIS, Richard D. (2002) *Kultūrų sandūra*. Vilnius: Alma littera, p. 432. ISBN 9955-08-067-1.
  28. LYNN, Richard; MARTIN, Terence. (1995) *National differences for thirty-seven nations in extraversion, neuroticism, psychoticism and economic, demographic and other correlates*. Person. mdivid. Diff. Vol. 19. No. 3, pp. 403-406. 0191-8869(95)00054-2.
  29. Map World Forum. Calculation of human resource development index using GIS software and GUI customization. Hyderabad, India, p. 6. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 20d.] Prieiga per internetą:
<http://www.gisdevelopment.net/proceedings/mapworldforum/poster/MWF_Poster_97.pdf>
  30. MASTERS, William A.; McMILLAN, Margaret S. (2000) *Climate and Scale in Economic Growth*. WPS/2000-13.
  31. MATSUMOTO, David; HIRAYAMA, Satoko; LEROUX, Jeffery A. (2004) *Psychological Skills Related to Intercultural Adjustment*. Handbook of Multicultural Perspectives on Stress and Coping. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishing.
  32. MATTEI, Fondazione Eni Enrico. (2005) *ENGIME - Economic Growth and Innovation in Multicultural Environments*. Key Action Improving the Socio-economic Knowledge Base.
  33. MENDELSON, Robert; DINAR, Ariel; WILLIAMS, Larry. (2006) *The distributional impact of climate change on rich and poor countries*. Environment and Development

- Economics 11: 159–178. Cambridge University Press, United Kingdom. Doi:10.1017/S1355770X05002755.
34. NORDHAUS, W. D. (1994) *Climate and economic development climates past and climate change future*. Proceeding of the World Bank annual conference on development economics 1993. The World Bank.
  35. PARADISO. (2008) *The key role of ICT to ensure a sustainable world future*. European Commission. Information Society and Media, 31 p. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 20d.] Prieiga per internetą:
<http://www.clubofrome.at/news/sup2008/dl_sep_paradisodraft.pdf>
  36. PARKER, Philip M. (2000) *Physioeconomics – the basis for long-run economic growth*. MIT Press. 315 p. ISBN 026216194X.
  37. SCOLLON, Christie N.; DIENER, Ed; OISHI, Shigehiro; BISWAS-DIENER, Robert. (2004) *Emotions Across Cultures and Methods*. Journal of Cross-Cultural Psychology. DOI: 10.1177/0022022104264124.
  38. SLUYTER, Andrew. (2003) *Neo-Environmental Determinism, Intellectual Damage Control, and Nature/Society Science*. Department of Geography and Anthropology, The Louisiana State University, Baton Rouge, LA, USA.
  39. STEHR, Nico. (1998) *Climate Determines: An Anatomy of a Disbanded Line of Research*. The University of British Columbia. Kanada.
  40. STILLE, Alexander. (2001) An Old Key to Why Countries Get Rich. The New York Times. Sausis 13d.
  41. TOOBY, John; COSMIDES, Leda. (1992) The Psychological Foundations of Culture. In *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*. New York: Oxford University Press.
  42. USTINOVIČIUS, Leonas; ZAVADSKAS, Edmundas, Kazimieras. (2004) Statybos investicijų efektyvumo sistemotechninis įvertinimas. Vilnius, Technika, p. 220. ISBN 9986-05-806-6.
  43. WIGHT, Jonathan B. (2005) Journal article: Physioeconomics: The Basis for Long-Run Economic Growth. Review of Social Economy, Vol. 63.
  44. ZVER, Milan; ŽIVKO, Tjaša; BOBEK, Vito. (2004) Is There a Gap in Economic Culture Between EU Countries and the Transition Economies? Managing Global Transitions. Volume 2, Number 1, p. 31-40.
  45. ZILBERMAN, David; LIU, Xuemei; ROLAND-HOLST, David; SUNDING, David. (2003) The economics of climate change in agriculture. *Department of Agricultural and Resource Economics*, University of California, Berkeley.

Informacijos šaltinių sąrašas:

46. Absolute astronomy (2009) Environmental determinism. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gegužės 3d.] Prieiga per internetą:
<http://www.absoluteastronomy.com/topics/Environmental_determinism>
47. BARRIENTOS, Miguel. (2009) Country Comparison; GDP - per capita (PPP). Index Mundi. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 3d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.indexmundi.com/g/r.aspx?c=mr&v=67>>
48. ClearlyCultural. (2009) Making Sense of Cross Cultural Communication. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.clearlycultural.com/geert-hofstede-cultural-dimensions/>>
49. CountryCompass. Government effectiveness index. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 11d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.countrycompass.com/data/postconflict/glossary.php?iid=21P1&s=t>>

50. EAPN, European anti poverty network. (2007) Skurdas ir nelygybė ES. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 10d.] Prieiga per internetą:
<http://www.skurdas.lt/files/main/skurdas_nelygybeES.pdf>
51. Earth explorer 6.0. (2009) Motherplanet Inc. 2002-2009.
52. ESIPOVA, Neli; SRINIVASAN, Rajesh; RAY Julie. (2009) Potential Net Migration Could Change Nations. Gallup. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. balandžio 12d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.gallup.com/poll/124193/potential-net-migration-change-developed-nations.aspx>>
53. HOFSTEDE, Geer. (2004) *Cultures And Organizations - Software of the Mind*. Maidenhead: McGraw – Hill. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 7d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.geert-hofstede.com>>
54. Index Mundi. Population below poverty line. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 20d.] Prieiga per internetą:
<http://www.nationmaster.com/graph/eco_pop_bel_pov_lin-economy-population-below-poverty-line&date=2007>
55. NationalMaster. Population below poverty line (2007) by country. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 20d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.indexmundi.com/g/r.aspx?t=0&v=69&l=en>>
56. Population reference Bureau. (2007) 2007 world population data sheet. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 7d.] Prieiga per internetą:
<http://www.prb.org/pdf07/07WPDS_Eng.pdf>
57. PRB World Population Data Sheet (2009). CO2 Emissions per Capita, 2006 (metric tons). [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. sausio 4d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.prb.org/Datafinder/Topic/Bar.aspx?sort=v&order=d&variable=134>>
58. STILLWELL, David. (2009) Big five. My personality research. [Interaktyvus] [žiūrėta 2010 m. kovo 27d.] Prieiga per internetą:
<<http://mypersonality.org/research/category/big-five/>>
59. The World Bank. (2009) Key Development Data & Statistics. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gegužės 29 d.] Prieiga per internetą:
<<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20535285~menuPK:1192694~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html>>.
60. Weatherbase. (2010) The world. Cauty and Associates LLC. [Interaktyvus] [žiūrėta 2009 m. gruodžio 15d.] Prieiga per internetą:
<<http://www.weatherbase.com/weather/countryall.php3?refer>>
61. WIKIPEDIA. (2009) Equator. Prieiga per internetą:
< <http://en.wikipedia.org/wiki/Equator>>

INTEGRUOTO INDIKATORIAUS KIPB APSKAIČIAVIMAS PAGAL PIRMAJĮ SCENARIJŲ (TARP VISŲ ŠALIŲ)

Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalis	Šalis nuo pusiaujo nutolusios <2000 km														Šalis nuo pusiaujo nutolusios >2000 km																							
		Kultūriniai rodikliai (2009) (K)				Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)				Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)						KIP B	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / gyv. 2009 m.	Kultūriniai rodikliai (2009) (K)				Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)				Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)						KIPB	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / gyv. 2009 m.				
		Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir santrafinancinio nuostabumo	Vyriskybės efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Teisėtumo	Kompetencijos	Šakalbaumumas	Neurotizmas	Knuošimumas	Ekstravertiškumas				Atvirumas naujovėms	Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir santrafinancinio nuostabumo	Vyriskybės efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Teisėtumo	Kompetencijos	Šakalbaumumas	Neurotizmas	Knuošimumas				Ekstravertiškumas	Atvirumas naujovėms		
107	Kenija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,10	-0,94	-0,24	-0,04	-0,52	-0,43	0,15	0,03	0,04	0,08	0,58	-0,13	-0,10	0,03	2222	Indija	0,29	0,20	0,53	0,59	0,31	-0,74	-0,01	-0,10	0,06	-0,16	0,24	0,16	0,06	0,05	0,36	1,88	-0,02	0,05
156	Singapūras	0,30	1,00	0,22	0,51	-0,27	1,00	1,00	0,96	0,91	1,00	0,28	0,76	0,15	0,25	0,06	9,13	1,00	1,00	2483	Hongkongas	0,32	0,28	0,27	0,60	0,31	0,82	0,72	1,00	0,82	0,80	0,50	0,83	0,45	0,36	0,18	9,11	-0,06	0,84
223	Ekvadoras	0,28	0,12	0,09	0,66	-0,14	-0,62	-0,38	-0,57	-0,65	-0,34	0,22	0,28	0,06	0,07	0,62	-0,16	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,27	0,10	0,33	0,73	0,05	-0,47	0,07	0,22	-0,34	-0,11	0,68	0,42	0,07	0,06	0,63	3,01	-0,06	0,29
282	Malajija	0,21	0,22	0,29	0,53	-0,38	0,10	0,45	0,13	0,26	0,06	0,34	0,58	0,14	0,17	0,10	3,48	0,10	0,29	2773	Saud. Arabija	0,28	0,12	0,42	0,55	-1,14	-0,29	0,00	0,08	0,17	0,05	0,18	0,81	0,08	1,00	0,12	2,83	0,69	0,41
447	Kolumbija	0,33	0,10	0,14	0,67	-0,17	-1,25	0,05	0,12	-0,26	-0,11	0,61	0,56	0,06	0,15	0,41	1,59	-0,13	0,17	2990	Australija	0,61	0,16	0,99	0,64	0,89	0,81	0,75	0,89	0,93	0,86	0,19	0,73	0,10	0,08	0,37	9,76	0,56	0,76
535	Indonezija	0,28	0,17	0,15	0,48	-0,09	-0,75	-0,11	-0,13	-0,35	-0,27	0,53	0,74	0,17	0,28	0,13	1,29	-0,02	0,07	3218	P. Afrika	0,45	0,16	0,71	0,66	0,44	-0,03	0,30	0,32	0,06	0,13	0,17	0,46	0,05	0,05	0,46	4,60	0,06	0,20
663	Tanzanija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,06	0,01	-0,18	-0,20	-0,15	-0,22	0,16	0,17	0,04	0,04	0,48	1,36	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,35	0,09	0,25	0,29	0,64	0,42	0,49	0,79	0,66	0,56	0,52	0,51	0,09	0,31	0,65	6,91	-0,08	0,29
876	Etiopija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,85	-1,35	-0,17	-0,43	-0,32	-0,28	0,14	0,05	0,06	0,04	0,03	-1,82	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,38	0,14	0,45	0,45	-0,97	-0,80	-0,30	-0,81	-0,42	-0,30	0,35	0,35	0,10	0,17	0,61	-0,35	-0,08	0,23
887	Veneruela	0,27	0,11	0,13	0,77	-0,41	-0,92	-0,34	-0,72	-0,84	-0,48	0,65	0,29	0,05	0,07	0,66	-0,43	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,45	0,09	0,51	0,59	0,21	-0,03	-0,07	-0,32	-0,32	-0,19	0,46	0,87	0,38	0,10	0,50	3,49	-0,04	0,26
889	Gana	0,29	0,15	0,22	0,48	0,31	0,05	-0,07	-0,27	-0,05	-0,03	0,14	0,01	0,04	0,11	0,14	1,54	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,41	0,09	0,51	1,00	0,62	0,71	0,58	0,61	0,74	0,53	0,29	0,79	0,24	0,23	0,59	8,60	0,02	0,69
988	Panama	0,23	0,09	0,12	0,46	0,39	0,08	0,06	0,31	-0,11	-0,06	0,26	0,24	0,09	0,13	0,20	2,71	-0,02	0,20	4203	JAV	0,55	0,17	1,00	0,65	0,73	0,44	0,65	0,79	0,87	0,66	0,15	0,39	0,05	0,07	0,57	8,71	0,23	0,95
1098	Peru	0,34	0,09	0,18	0,44	0,01	-0,63	-0,12	0,17	-0,39	-0,11	0,35	0,37	0,08	0,05	0,68	1,66	-0,15	0,15	4450	Kimija	0,28	0,20	0,22	0,69	-1,12	-0,24	0,09	-0,11	-0,18	-0,19	0,24	0,33	0,07	0,19	0,55	1,14	-0,02	0,10
1101	Nigerija	0,29	0,15	0,22	0,48	-0,39	-1,51	-0,39	-0,31	-0,59	-0,39	0,15	0,06	0,04	0,08	0,39	-1,68	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,39	0,09	0,56	0,44	0,73	-0,02	0,39	0,64	0,61	0,50	0,22	0,45	0,06	0,10	0,80	6,65	0,31	0,68
1101	Kosta Rika	0,63	0,09	0,16	0,22	0,64	0,42	0,15	0,24	0,23	0,21	0,20	0,27	0,07	0,05	0,71	4,52	-0,02	0,22	4757	N. Zelandija	1,00	0,16	0,87	0,61	0,97	0,87	0,70	0,86	0,97	0,99	0,17	0,41	0,10	0,07	0,40	9,73	0,67	0,57
1117	Brasilija	0,32	0,11	0,42	0,52	0,33	-0,09	0,00	0,10	-0,16	-0,01	0,77	0,88	0,31	0,14	0,82	4,64	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,63	0,12	0,74	0,69	0,88	0,81	0,65	0,73	0,91	0,76	0,27	0,34	0,09	0,09	0,77	9,19	0,06	0,71
1434	Filipinai	0,23	0,18	0,35	0,67	-0,13	-1,06	0,00	-0,03	-0,26	-0,32	0,18	0,75	0,08	0,29	0,39	1,39	-0,08	0,06	5815	Jung. Karalystė	0,63	0,23	0,98	0,69	0,87	0,42	0,69	0,90	0,89	0,75	0,27	1,00	0,29	0,05	0,08	9,48	0,25	0,73
1532	Salvadoras	0,33	0,09	0,21	0,42	0,04	0,07	-0,06	0,15	-0,33	-0,09	0,55	0,57	0,06	0,12	0,31	2,56	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,49	0,12	0,55	0,68	0,56	0,55	0,25	0,57	0,31	0,08	0,71	0,52	0,21	0,14	0,73	6,82	-0,06	0,36
1633	Tailandas	0,34	0,13	0,22	0,36	-0,37	-0,89	0,04	0,13	-0,02	-0,16	0,33	0,65	0,11	0,19	0,45	1,66	0,00	0,16	6300	Latvija	0,50	0,13	0,77	0,09	0,56	0,30	0,22	0,54	0,38	0,12	1,00	0,22	0,06	0,05	0,96	6,24	-0,08	0,3
1656	Zambija	0,34	0,15	0,30	0,43	-0,06	0,22	-0,26	-0,17	-0,26	-0,20	0,17	0,14	0,05	0,10	0,18	1,16	-0,06	0,03	6540	Estija	0,55	0,13	0,66	0,32	0,67	0,43	0,45	0,73	0,55	0,40	0,39	0,20	1,00	0,06	1,00	7,98	-0,06	0,4
1714	Guatemala	0,23	0,08	0,07	0,39	-0,17	-0,44	-0,19	-0,06	-0,58	-0,31	0,63	0,24	0,07	0,07	0,61	0,73	-0,08	0,10	6634	Švedija	0,71	0,28	0,78	0,05	1,00	0,85	0,79	0,84	1,00	0,95	0,20	0,25	0,23	0,06	0,87	9,63	0,31	0,77
	Vidurkis	0,31	0,17	0,22	0,49	-0,09	-0,43	-0,04	-0,03	-0,22	-0,13	0,34	0,38	0,09	0,12	0,40	1,76	-0,03	0,17		Vidurkis	0,48	0,15	0,60	0,55	0,36	0,24	0,37	0,46	0,43	0,36	0,36	0,50	0,19	0,16	0,56	6,27	0,13	0,48

Šaltinis: sudaryta autorės.

INTEGRUOTO INDIKATORIAUS KIPB APSKAIČIAVIMAS PAGAL PIRMAJĄ SCENARIJŲ (TARP ŠALIŲ GRUPIŲ)

Atstumas iki pusiaujo (km)	Šalys	Šalys nuo pusiaujo nutolusios <2000 km															Šalys nuo pusiaujo nutolusios >2000 km																						
		Kultūriniai rodikliai (2009) (K)			Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)					Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)							KIP B	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / gyv. 2009 m.	Kultūriniai rodikliai (2009) (K)			Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)					Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)							KIP B	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / gyv. 2009 m.		
		Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir smurtotorizmo nebuvimo	Vyrinaišybės efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Tiesetumo	Korupcijos	Sukalbanumas	Neurotizmas	Krupošumas	Ekstravertiškumas	Aktivumas namjovėms				Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir smurtotorizmo nebuvimo	Vyrinaišybės efektyvumo	Reguliuojamo kokybės	Tiesetumo	Korupcijos	Sukalbanumas	Neurotizmas	Krupošumas	Ekstravertiškumas	Aktivumas namjovėms					
107	Kenija	0,55	0,15	0,71	0,56	-0,16	-0,94	-0,24	-0,04	-0,57	-0,43	0,19	0,03	0,13	0,28	0,70	0,96	-0,1	0,03	2222	Indija	0,29	0,33	0,53	0,59	0,31	-0,85	-0,02	-0,10	0,06	-0,16	0,24	0,16	0,06	0,05	0,36	1,89	-0,03	0,1
156	Singapūras	0,47	1,00	0,53	0,66	-0,42	1,00	1,00	1,00	1,00	0,37	0,87	0,48	0,85	0,07	10,88	1,00	1,00	2483	Honkongas	0,32	0,45	0,27	0,60	0,31	0,94	0,92	1,00	0,82	0,81	0,50	0,83	0,45	0,36	0,18	9,65	-0,08	0,9	
223	Ekvadoras	0,45	0,12	0,21	0,86	-0,22	-0,62	-0,38	-0,59	-0,71	-0,34	0,29	0,31	0,18	0,25	0,76	0,70	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,27	0,16	0,33	0,73	0,05	-0,53	0,09	0,22	-0,34	-0,11	0,68	0,42	0,07	0,06	0,63	3,03	-0,08	0,3
282	Malainija	0,34	0,22	0,68	0,68	-0,59	0,10	0,45	0,14	0,28	0,06	0,44	0,66	0,43	0,57	0,12	4,88	0,10	0,29	2773	Saud. Arabija	0,28	0,19	0,42	0,55	-1,14	-0,34	0,01	0,08	0,17	0,05	0,18	0,81	0,08	1,00	0,12	2,88	1,00	0,4
447	Kolumbija	0,52	0,10	0,34	0,88	-0,27	-1,25	0,05	0,13	-0,29	-0,11	0,79	0,64	0,21	0,50	0,50	2,91	-0,13	0,17	2990	Australija	0,61	0,25	0,99	0,64	0,89	0,93	0,95	0,89	0,93	0,87	0,19	0,73	0,10	0,08	0,37	10,23	0,806	0,8
535	Indonėzija	0,45	0,17	0,37	0,63	-0,14	-0,75	-0,11	-0,14	-0,38	-0,27	0,69	0,84	0,53	0,94	0,15	3,04	-0,02	0,07	3218	P. Afrika	0,45	0,27	0,71	0,66	0,44	-0,03	0,38	0,32	0,06	0,13	0,17	0,46	0,05	0,05	0,46	4,79	0,08	0,2
663	Tanzanija	0,55	0,15	0,71	0,56	-0,09	0,01	-0,18	-0,21	-0,16	-0,22	0,21	0,19	0,14	0,14	0,58	2,42	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,35	0,15	0,25	0,29	0,64	0,48	0,62	0,79	0,66	0,56	0,52	0,51	0,09	0,31	0,65	7,18	-0,11	0,30
876	Etiopija	0,55	0,15	0,71	0,56	-1,33	-1,35	-0,17	-0,45	-0,35	-0,28	0,19	0,06	0,20	0,14	0,04	-1,31	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,38	0,22	0,45	0,45	-0,97	-0,91	-0,38	-0,81	-0,42	-0,30	0,35	0,35	0,10	0,17	0,61	-0,46	-0,11	0,2
887	Venezuela	0,43	0,11	0,32	1,00	-0,63	-0,92	-0,34	-0,75	-0,92	-0,48	0,85	0,33	0,17	0,25	0,81	0,47	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,45	0,15	0,51	0,59	0,21	-0,03	-0,09	-0,32	-0,32	-0,19	0,46	0,87	0,38	0,10	0,50	3,53	-0,06	0,3
889	Gana	0,45	0,15	0,53	0,63	0,49	0,05	-0,07	-0,28	-0,06	-0,03	0,18	0,01	0,13	0,36	0,17	2,74	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,41	0,14	0,51	1,00	0,62	0,81	0,73	0,61	0,73	0,54	0,29	0,79	0,24	0,23	0,59	8,96	0,028	0,7
988	Panama	0,37	0,09	0,29	0,60	0,60	0,08	0,06	0,33	-0,12	-0,06	0,33	0,28	0,28	0,45	0,24	4,03	-0,02	0,20	4203	JAV	0,55	0,28	1,00	0,65	0,73	0,51	0,83	0,79	0,87	0,67	0,15	0,39	0,05	0,07	0,57	9,11	0,333	1,0
1098	Peru	0,55	0,09	0,42	0,58	0,02	-0,63	-0,12	0,17	-0,43	-0,11	0,45	0,42	0,27	0,16	0,83	2,82	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,28	0,33	0,22	0,69	-1,12	-0,28	0,12	-0,11	-0,18	-0,19	0,24	0,33	0,07	0,19	0,55	1,25	-0,03	0,1
1101	Nigerija	0,45	0,15	0,53	0,63	-0,61	-1,51	-0,39	-0,32	-0,65	-0,39	0,19	0,07	0,13	0,27	0,48	-0,94	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,39	0,15	0,56	0,44	0,73	-0,03	0,50	0,64	0,61	0,51	0,22	0,45	0,06	0,10	0,80	6,85	0,444	0,7
1101	Kosta Rika	1,00	0,09	0,39	0,29	1,00	0,42	0,15	0,25	0,26	0,21	0,26	0,30	0,23	0,16	0,87	6,10	-0,02	0,22	4757	N. Zelandija	1,00	0,27	0,87	0,61	0,97	1,00	0,88	0,86	0,97	1,00	0,17	0,41	0,10	0,07	0,40	10,18	0,972	0,6
1117	Brasilija	0,51	0,11	1,00	0,67	0,52	-0,09	0,00	0,10	-0,18	-0,01	1,00	1,00	1,00	0,47	1,00	7,29	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,63	0,20	0,74	0,69	0,88	0,93	0,83	0,73	0,91	0,76	0,27	0,34	0,09	0,09	0,77	9,60	0,083	0,7
1434	Filipinai	0,37	0,18	0,84	0,88	-0,20	-1,06	0,00	-0,03	-0,28	-0,32	0,23	0,85	0,24	1,00	0,47	3,23	-0,08	0,06	5815	Jung. Karalystė	0,63	0,37	0,98	0,69	0,87	0,49	0,87	0,90	0,89	0,76	0,27	1,00	0,29	0,05	0,08	9,92	0,361	0,8
1532	Salvadoras	0,53	0,09	0,50	0,55	0,06	0,07	-0,06	0,16	-0,36	-0,09	0,71	0,65	0,19	0,41	0,38	3,90	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,49	0,19	0,55	0,68	0,56	0,63	0,32	0,57	0,31	0,08	0,71	0,52	0,21	0,14	0,73	7,06	-0,08	0,4
1633	Tailandas	0,55	0,13	0,53	0,47	-0,57	-0,89	0,04	0,14	-0,02	-0,16	0,42	0,73	0,35	0,63	0,54	3,03	0,00	0,16	6300	Latvija	0,50	0,21	0,77	0,09	0,56	0,35	0,28	0,54	0,38	0,12	1,00	0,22	0,06	0,05	0,96	6,44	-0,11	0,4
1656	Zambija	0,55	0,15	0,71	0,56	-0,09	0,22	-0,26	-0,17	-0,29	-0,20	0,21	0,16	0,15	0,35	0,21	2,30	-0,06	0,03	6540	Estija	0,55	0,22	0,66	0,32	0,67	0,50	0,58	0,74	0,55	0,40	0,39	0,20	1,00	0,06	1,00	8,27	-0,08	0,4
1714	Guatemala	0,37	0,08	0,16	0,51	-0,27	-0,44	-0,19	-0,06	-0,64	-0,31	0,81	0,27	0,22	0,24	0,73	1,58	-0,08	0,10	6634	Švedija	0,71	0,45	0,78	0,05	1,00	0,97	1,00	0,84	1,00	0,96	0,20	0,25	0,23	0,06	0,87	10,19	0,444	0,8
	Vidurkis	0,50	0,17	0,52	0,64	-0,15	-0,43	-0,04	-0,03	-0,24	-0,13	0,44	0,43	0,28	0,42	0,48	3,05	-0,03	0,17	Vidurkis	0,48	0,25	0,60	0,55	0,36	0,28	0,47	0,46	0,43	0,36	0,50	0,19	0,16	0,56	6,53	0,19	0,50		

Šaltinis: sudaryta autorės.

INTEGRUOTO INDIKATORIAUS KIP APSKAIČIAVIMAS PAGAL PIRMAJĄ SCENARIJŲ (TARP ŠALIŲ GRUPIŲ)

Atstumas iki pusiausvyros (km)	Šalys	Šalys nuo pusiausvyros <2000 km														Šalys nuo pusiausvyros >2000 km																							
		Kultūriniai rodikliai (2009) (K)				Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)				Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)						KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / gyv. 2009 m.	Atstumas iki pusiausvyros (km)	Kultūriniai rodikliai (2009) (K)				Instituciniai rodikliai (2008m.) (I)				Psichologiniai rodikliai (2009m.) (P)						KIP	Migracijos saldo indeksas 2009m.	BVP / gyv. 2009 m.			
		Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir autoritarizmo nebuvimo	Vyrinaišybės efektyvumo	Reguliacinio kokybės	Tiesetumo	Konspicijos	Sukalbanumas	Neurotizmas	Krupošūnimas	Pekstravertiskumas					Atvirumas naujovėms	Jėgos pozicija	Neapibrėžtumo vengimo	Individualizmas	Vyriskumas	Balsavimo ir atskaitomybės	Politinio stabilumo ir autoritarizmo nebuvimo	Vyrinaišybės efektyvumo	Reguliacinio kokybės	Tiesetumo	Konspicijos	Sukalbanumas	Neurotizmas	Krupošūnimas				Pekstravertiskumas	Atvirumas naujovėms	
107	Kenija	0,55	0,15	0,71	0,56	-0,16	-0,94	-0,24	-0,04	-0,57	-0,43	0,19	0,03	0,13	0,28	0,70	0,93	-0,1	0,03	2222	Indija	0,29	0,33	0,53	0,59	0,31	-0,85	-0,02	-0,10	0,06	-0,16	0,24	0,16	0,06	0,05	0,36	1,84	-0,03	0,1
156	Singapūras	0,47	1,00	0,53	0,66	-0,42	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,37	0,87	0,48	0,85	0,07	9,88	1,00	1,00	2483	Hongkongas	0,32	0,45	0,27	0,60	0,31	0,94	0,92	1,00	0,82	0,81	0,50	0,83	0,45	0,36	0,18	8,78	-0,08	0,9
223	Ekvadoras	0,45	0,12	0,21	0,86	-0,22	-0,62	-0,38	-0,59	-0,71	-0,34	0,29	0,31	0,18	0,25	0,76	0,55	-0,08	0,15	2561	Meksika	0,27	0,16	0,33	0,73	0,05	-0,53	0,09	0,22	-0,34	-0,11	0,68	0,42	0,07	0,06	0,63	2,73	-0,08	0,3
282	Malajija	0,34	0,22	0,68	0,68	-0,59	0,10	0,45	0,14	0,28	0,06	0,44	0,66	0,43	0,57	0,12	4,58	0,10	0,29	2773	Saud. Arabija	0,28	0,19	0,42	0,55	-1,14	-0,34	0,01	0,08	0,17	0,05	0,18	0,81	0,08	1,00	0,12	2,45	1,00	0,4
447	Kolumbija	0,52	0,10	0,34	0,88	-0,27	-1,25	0,05	0,13	-0,29	-0,11	0,79	0,64	0,21	0,50	0,50	2,74	-0,13	0,17	2990	Australija	0,61	0,25	0,99	0,64	0,89	0,93	0,95	0,89	0,93	0,87	0,19	0,73	0,10	0,08	0,37	9,44	0,806	0,8
535	Indonezija	0,45	0,17	0,37	0,63	-0,14	-0,75	-0,11	-0,14	-0,38	-0,27	0,69	0,84	0,53	0,94	0,15	2,97	-0,02	0,07	3218	P. Afrika	0,45	0,27	0,71	0,66	0,44	-0,03	0,38	0,32	0,06	0,13	0,17	0,46	0,05	0,05	0,46	4,58	0,08	0,2
663	Tanzanija	0,55	0,15	0,71	0,56	-0,09	0,01	-0,18	-0,21	-0,16	-0,22	0,21	0,19	0,14	0,14	0,58	2,39	-0,12	0,02	3340	Čilė	0,35	0,15	0,25	0,29	0,64	0,48	0,62	0,79	0,66	0,56	0,52	0,51	0,09	0,31	0,65	6,88	-0,11	0,30
876	Etiopija	0,55	0,15	0,71	0,56	-1,33	-1,35	-0,17	-0,45	-0,35	-0,28	0,19	0,06	0,20	0,14	0,04	-1,32	-0,19	0,01	3542	Iranas	0,38	0,22	0,45	0,45	-0,97	-0,91	-0,38	-0,81	-0,42	-0,30	0,35	0,35	0,10	0,17	0,61	-0,70	-0,11	0,2
887	Venezuela	0,43	0,11	0,32	1,00	-0,63	-0,92	-0,34	-0,75	-0,92	-0,48	0,85	0,33	0,17	0,25	0,81	0,22	-0,02	0,25	3773	Argentina	0,45	0,15	0,51	0,59	0,21	-0,03	-0,09	-0,32	-0,32	-0,19	0,46	0,87	0,38	0,10	0,50	3,26	-0,06	0,3
889	Gana	0,45	0,15	0,53	0,63	0,49	0,05	-0,07	-0,28	-0,06	-0,03	0,18	0,01	0,13	0,36	0,17	2,72	-0,17	0,03	4135	Japonija	0,41	0,14	0,51	1,00	0,62	0,81	0,73	0,61	0,73	0,54	0,29	0,79	0,24	0,23	0,59	8,24	0,028	0,7
988	Panama	0,37	0,09	0,29	0,60	0,60	0,08	0,06	0,33	-0,12	-0,06	0,33	0,28	0,28	0,45	0,24	3,82	-0,02	0,20	4203	JAV	0,55	0,28	1,00	0,65	0,73	0,51	0,83	0,79	0,87	0,67	0,15	0,39	0,05	0,07	0,57	8,11	0,333	1,0
1098	Peru	0,55	0,09	0,42	0,58	0,02	-0,63	-0,12	0,17	-0,43	-0,11	0,45	0,42	0,27	0,16	0,83	2,67	-0,15	0,15	4450	Kinija	0,28	0,33	0,22	0,69	-1,12	-0,28	0,12	-0,11	-0,18	-0,19	0,24	0,33	0,07	0,19	0,55	1,15	-0,03	0,1
1101	Nigerija	0,45	0,15	0,53	0,63	-0,61	-1,51	-0,39	-0,32	-0,65	-0,39	0,19	0,07	0,13	0,27	0,48	-0,98	-0,19	0,04	4500	Ispanija	0,39	0,15	0,56	0,44	0,73	-0,03	0,50	0,64	0,61	0,51	0,22	0,45	0,06	0,10	0,80	6,14	0,444	0,7
1101	Kosta Rika	1,00	0,09	0,39	0,29	1,00	0,42	0,15	0,25	0,26	0,21	0,26	0,30	0,23	0,16	0,87	5,88	-0,02	0,22	4757	N. Zelandija	1,00	0,27	0,87	0,61	0,97	1,00	0,88	0,86	0,97	1,00	0,17	0,41	0,10	0,07	0,40	9,59	0,972	0,6
1117	Brazilija	0,51	0,11	1,00	0,67	0,52	-0,09	0,00	0,10	-0,18	-0,01	1,00	1,00	1,00	0,47	1,00	7,09	-0,06	0,19	5505	Vokietija	0,63	0,20	0,74	0,69	0,88	0,93	0,83	0,73	0,91	0,76	0,27	0,34	0,09	0,09	0,77	8,86	0,083	0,7
1434	Filipinai	0,37	0,18	0,84	0,88	-0,20	-1,06	0,00	-0,03	-0,28	-0,32	0,23	0,85	0,24	1,00	0,47	3,17	-0,08	0,06	5815	Jung. Karalystė	0,63	0,37	0,98	0,69	0,87	0,49	0,87	0,90	0,89	0,76	0,27	1,00	0,29	0,05	0,08	9,15	0,361	0,8
1532	Salvadoras	0,53	0,09	0,50	0,55	0,06	0,07	-0,06	0,16	-0,36	-0,09	0,71	0,65	0,19	0,41	0,38	3,77	-0,19	0,12	6166	Lietuva	0,49	0,19	0,55	0,68	0,56	0,63	0,32	0,57	0,31	0,08	0,71	0,52	0,21	0,14	0,73	6,68	-0,08	0,4
1633	Tailandas	0,55	0,13	0,53	0,47	-0,57	-0,89	0,04	0,14	-0,02	-0,16	0,42	0,73	0,35	0,63	0,54	2,87	0,00	0,16	6300	Latvija	0,50	0,21	0,77	0,09	0,56	0,35	0,28	0,54	0,38	0,12	1,00	0,22	0,06	0,05	0,96	6,08	-0,11	0,4
1656	Zambija	0,55	0,15	0,71	0,56	-0,09	0,22	-0,26	-0,17	-0,29	-0,20	0,21	0,16	0,15	0,35	0,21	2,27	-0,06	0,03	6540	Estija	0,55	0,22	0,66	0,32	0,67	0,50	0,58	0,74	0,55	0,40	0,39	0,20	1,00	0,06	1,00	7,84	-0,08	0,4
1714	Guatemala	0,37	0,08	0,16	0,51	-0,27	-0,44	-0,19	-0,06	-0,64	-0,31	0,81	0,27	0,22	0,24	0,73	1,48	-0,08	0,10	6634	Svedija	0,71	0,45	0,78	0,05	1,00	0,97	1,00	0,84	1,00	0,96	0,20	0,25	0,23	0,06	0,87	9,39	0,444	0,8
	Vidurkis	0,50	0,17	0,52	0,64	-0,15	-0,43	-0,04	-0,03	-0,24	-0,13	0,44	0,43	0,28	0,42	0,48	2,89	-0,03	0,17		Vidurkis	0,48	0,25	0,60	0,55	0,36	0,28	0,47	0,46	0,43	0,36	0,50	0,19	0,16	0,56	6,02	0,19	0,50	

Šaltinis: sudaryta autorės.